

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ
ΣΠΟΥΔΕΣ

Διπλωματική Εργασία:

ΤΑ DRONES ΩΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΜΕΣΟ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

Μεταπτυχιακός Φοιτητής: Στυλιανός Α. Τσιμπινός
Επιβλέπων Καθηγητής: Ιωάννης Κωνσταντόπουλος

Πειραιάς, 2024

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Ιωάννης Κωνσταντόπουλος (Επιβλέπων Καθηγητής)

Επίκουρος Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων- Οικονομικής Διπλωματίας

Αθανάσιος Πλατιάς

Καθηγητής Στρατηγικών Σπουδών

Ανδρέας Λιαρόπουλος

Επίκουρος Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων- Στρατηγικών Σπουδών

Ο Στυλιανός Τσιμπινός βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Υπογραφή

Στους γονείς μου

*«Είναι ένα ατυχές γεγονός το ότι μπορούμε να διασφαλίσουμε την ειρήνη
μόνο προετοιμαζόμενοι για πόλεμο»*

Τζών Κέννεντυ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία η οποία εκπονήθηκε κάτω από ιδιαίτερα δύσκολες για όλους μας περιστάσεις, αποτέλεσε για μένα μια προσωπική πρόκληση την οποία δε θα είχα φέρει εις πέρας χωρίς την πολύτιμη βοήθεια κάποιων ανθρώπων τους οποίους και αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω.

Αρχικά ευχαριστώ το Πανεπιστήμιο Πειραιώς και πιο συγκεκριμένα το τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών που μου προσέφερε την δυνατότητα να είμαι μέρος του εν λόγω προγράμματος εμπλουτίζοντας τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις ακαδημαϊκές εμπειρίες μου.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Ιωάννη Κωνσταντόπουλο, ο οποίος διακρίνοντας ευθύς εξ αρχής το προσωπικό ενδιαφέρον και την ενασχόλησή μου με το συγκεκριμένο θέμα, μου προσέφερε την ευκαιρία για την ακαδημαϊκή ανάδειξή του, συνεισφέροντας με κάθε μέσο και παρέχοντας την πολύτιμη καθοδήγησή και υποστήριξή του στη διεκπεραίωση της διπλωματικής αυτής εργασίας.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά τους κυρίους Αθανάσιο Πλατιά και Ανδρέα Λιαρόπουλο, μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής μου για την αμέριστη υποστήριξή τους.

Τέλος, ευχαριστώ πολύ όλους εκείνους που συνεισέφεραν σε κάθε δυσκολία και εμπόδιο που παρουσιάστηκε κατά το έργο της συγγραφής της εργασίας μου και βεβαίως, την οικογένειά μου για την ηθική ενίσχυση που μου παρείχαν σε όλη τη πορεία μου ως μεταπτυχιακός φοιτητής.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Κατάλογος Εικόνων.....	17
Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή.....	18
1.1 Σκοπός και αντικείμενο της έρευνας.....	21
1.2 Διάρθρωση διπλωματικής εργασίας.....	23
1.3 Μεθοδολογία της έρευνας.....	24
1.4 Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....	25
Κεφάλαιο 2: Θεωρητική Προσέγγιση	
2.1 Ορισμοί drones.....	28
2.2 Η ιστορική πορεία των drones και τα μοντέλα που διαμόρφωσαν την εξέλιξή τους.....	30
2.3 Τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των drones έναντι των επανδρωμένων εναέριων οχημάτων.....	46
Κεφάλαιο 3: Drones και τρομοκρατία	
3.1 Ο Πρόεδρος Ομπάμα και η πολιτική των drones.....	51
3.2 Τα drones στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας.....	60
3.3 Τα drones ως εργαλείο των τρομοκρατών.....	67
Κεφάλαιο 4: Νομικά ζητήματα της χρήση των drones	
4.1 Η νομική διάσταση της χρήσης των drones.....	74
4.2 Η κοινή γνώμη για τα drones.....	81
Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα και προτάσεις.....	99
Βιβλιογραφία.....	101

Στυλιανός Α.Τσιμπινός

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα τελευταία χρόνια, τα drones έχουν αποκτήσει μια αξιόλογη θέση στην καθημερινότητα μας, είτε ως μορφή διασκέδασης, είτε ως μέσο για τη διεκπεραίωση καθημερινών εργασιών που στο παρελθόν υπήρξαν χρονοβόρες και επικίνδυνες καθώς, η προηγμένη τεχνολογία τους ωθεί στη σταδιακή τους εξάπλωση σε όλο και περισσότερα πεδία χρήσης. Ωστόσο, η τεχνολογία αυτή δεν είναι κάτι το καινούργιο όσον αφορά την άμυνα, την επίθεση και την επιτήρηση των εδαφών των κρατών. Στη πραγματικότητα, τα ανεπτυγμένα κράτη χρησιμοποιούν τα οφέλη που τους παρέχει η τεχνολογία των drones εδώ και πολλές δεκαετίες, σε μια συνεχή προσπάθεια για βελτίωση της στρατηγικής και της άμυνάς τους η οποία ταυτόχρονα θα προφυλάσσει τις ανθρώπινες ζωές, και θα είναι λιγότερο κοστοβόρα από τις κλασικές μεθόδους.

Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας, είναι αρχικά η παρουσίαση της ιστορικής εξέλιξης των drones και συνάμα των χαρακτηριστικών αυτών πρώτων μοντέλων, τα οποία και καθόρισαν τη μορφή και τη χρήση των σημερινών. Εν συνεχεία, η παρούσα εργασία πραγματεύεται την ηθική και νομική διάσταση της χρήσης των drones από τα κράτη, αλλά και το βάρος της κοινής γνώμης όπως αυτό αποτυπώνεται στα μεγαλύτερα διεθνή έντυπα και ιστοσελίδες. Τέλος, γίνεται λόγος για την τακτική που ακολουθείται τα τελευταία χρόνια από τις ΗΠΑ όσον αφορά στη χρήση των drones, αλλά και στην πιο πρόσφατη τάση των τρομοκρατικών ομάδων να χρησιμοποιούν ποικιλοτρόπως αυτή τη νέα τεχνολογία προς όφελός τους.

Λέξεις κλειδιά: drones, uav, μη επανδρωμένα αεροσκάφη, τρομοκρατία, επιτήρηση, ηθική, νομιμότητα, άμυνα

ABSTRACT

In recent years, drones have gained a significant place in our daily lives either as a form of entertainment or, as a means of carrying out daily tasks that in the past were time consuming and dangerous as advanced technology pushes them to gradually spread to more and more fields. use. However, this technology is not new in terms of defense, attack and surveillance of state territories. In fact, developed countries have been using the benefits of drone technology for many decades in an ongoing effort to improve their strategy and defense, while protecting human lives and being less costly than conventional methods. .

The aim of this dissertation, is initially to present the historical development of drones and, at the same time, the characteristics of these first models, which determined the form and use of today. This paper then deals with the ethical and legal dimension of the use of drones by states and the weight of public opinion as reflected in the major international publications and websites. Finally, there is talk of the tactics followed in recent years by the US regarding the use of drones, but also the latest tendency of terrorist groups to use this new technology in various ways to their advantage.

Key words: drones, uav, terrorism, surveillance, morality, legality, defense

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

1. V-1 Flying Bomb (Buzzbomb).....	29
2. Firebee (BQM- 34A).....	31
3. Dash (QH- 50).....	33
4. Lightning Bug (RYAN 174).....	35
5. Pioneer (RQ- 2).....	36
6. Hunter (RQ-5/ MQ-5).....	38
7. Predator (MQ-1).....	39
8. Σύγκριση των μοντέλων Global Hawk RQ-4A και RQ-4B.....	40
9. Global Hawk (RQ-4).....	41
10. Reaper (MQ-9).....	42
11. Συνολικά χτυπήματα κι απώλειες ανά πρόεδρο των ΗΠΑ.....	51
12. Τα χτυπήματα dronesτων ΗΠΑ στο Πακιστάν.....	61
13. Κατά πόσο το κοινό εγκρίνει τη χρήση dronesέναντι τρομοκρατών στο εξωτερικό.....	84
14. Οι μισοί πολίτες ανησυχούν για παράπλευρες απώλειες από χτυπήματα drones.....	87
15. Η γνώμη των ερωτηθέντων για χτυπήματα dronesεναντίον αρχηγών εξτρεμιστικών ομάδων.....	91
16. Ο θρησκευτικός εξτρεμισμός, οι Ταλιμπάν και η Αλκάνιντα αποτελούν σοβαρή απειλή στο Πακιστάν.....	92
17. Τα χτυπήματα drones είναι αναγκαία για την άμυνα του Πακιστάν έναντι στους εξτρεμιστές	93
18. Πολλοί αθώοι σκοτώνονται από χτυπήματα drones.....	94
19. Τα χτυπήματα drones πραγματοποιούνται χωρίς την έγκριση της πακιστανικής κυβέρνησης.....	95

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια, ο όρος «drone» τείνει να αναφέρεται ολοένα και συχνότερα τόσο στα μέσα μαζικής ενημέρωσης όσο και στη καθημερινότητα των απλών πολιτών. Ο λόγος βεβαίως προφανής: τα drones στις πιο απλές μορφές τους, έχουν καταφέρει να εδραιωθούν σε διάφορους τομείς της ανθρώπινης καθημερινότητας. Τα παραδείγματα πολλά και σημαντικά: τα drones πλέον χρησιμοποιούνται για φωτογραφίσεις και βιντεολήψεις από καλλιτέχνες και ειδήμονες, χρησιμοποιούνται ως χόμπι από μοντελιστές, από τους κρατικούς φορείς για ποικίλους σκοπούς, από την αστυνομία και τη πυροσβεστική και ένα σωρό ακόμα μερίδες πολιτών οι οποίες ταχύτατα αυξάνονται.

Με την ίδια ταχύτητα, όλο και περισσότερα κράτη ανά το κόσμο, προμηθεύονται στρατιωτικά drones τα οποία –ανάλογα με τα είδη τους- εξυπηρετούν στην επιτήρηση των εδαφών, στη προστασία των συνόρων, στη καταπολέμηση εξωτερικών απειλών, στην εθνική άμυνα κ.ο.κ.

Ένας από τους βασικότερους λόγους για τη μαζική χρήση drones σε κρατικό και διεθνές επίπεδο, είναι βεβαίως τα πλεονεκτήματα που προσφέρουν έναντι των επανδρωμένων αεροσκαφών. Ειδικά στο στρατιωτικό τομέα, τα drones προσφέρουν μοναδικά πλεονεκτήματα. Το βασικότερο όλων βεβαίως, είναι το κόστος σε ανθρώπινες ζωές το οποίο με τα συμβατικά στρατιωτικά μέσα θα ήταν τεράστιο σε οποιαδήποτε πολεμική σύγκρουση. Επιπλέον, το οικονομικό κόστος για την αγορά των drones, αλλά και για την εκπαίδευση των πιλότων που θα τα χειρίζονται εξ' αποστάσεως είναι σαφώς μικρότερο από την αγορά, συντήρηση και εξοπλισμό των συμβατικών εναέριων μέσων, ειδικά αν συνυπολογιστεί το κόστος και ο χρόνος που θα χρειαζόταν για την εκπαίδευση του ανάλογου ανθρώπινου δυναμικού. Με λίγα λόγια τα μη επανδρωμένα εναέρια οχήματα (drones), μπορούν να είναι σε θέση να εκτελέσουν τις πιο επικίνδυνες στρατιωτικές αποστολές, συμπεριλαμβανομένων επιθέσεων σε χημικές ή βιολογικές εγκαταστάσεις, σταθερούς και κινητούς στόχους κι άλλα αεροσκάφη, γεγονός που θα αντιπροσώπευε μια επανάσταση στις στρατιωτικές δυνατότητες.¹

Ήδη σε αυτά τα πλαίσια, η χρήση των drones από τα πιο ανεπτυγμένα κράτη μετράει δεκαετίες και ολοένα αυξάνεται με τις συνεχείς βελτιώσεις και πλεονεκτήματα που προκύπτουν από τη τεχνολογική εξέλιξη. Τρανταχτό παράδειγμα μαζικής χρήσης των drones για στρατηγικούς και στρατιωτικούς σκοπούς οι ΗΠΑ. Στη πραγματικότητα τα drones, θεωρούνται πλέον σύμβολο της νεότερης αμερικάνικης προσέγγισης του πολέμου, με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζεται πλέον ως ένα έθνος παντοδύναμο και

---

¹Glade, 2000

αλαζονικό που εκμεταλλεύεται τη τεχνολογική του ανωτερότητα χωρίς να ενδιαφέρεται για την ανθρωπίνη ζωή και δικαιώματα².

Πράγματι, τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η χρήση των drones έχουν οδηγήσει τις ΗΠΑ στη μαζική χρήση τους ιδιαίτερα κατά τη προεδρία Ομπάμα, όπου αν κι ο πρόεδρος δεσμεύτηκε για λελογισμένη χρήση τους, στη πράξη τα χτυπήματα αυξήθηκαν κατά πολύ, ξεπερνώντας κατά πολύ τα στατιστικά των προκατόχων του.

Τα ίδια χνάρια, φαίνεται πως ακολουθούν ωστόσο, κι άλλα ανεπτυγμένα κράτη, τα οποία χρησιμοποιούν τα drones σε ολοένα και περισσότερες στρατιωτικές επιχειρήσεις δημιουργώντας σημαντικά ερωτήματα ηθικής και νομικής φύσεως, αλλά και προκαλώντας και διχάζοντας τη παγκόσμια κοινή γνώμη. Ερωτήματα για το αν η μείωση του κόστους που προσφέρει η χρήση των drones ενθαρρύνει σε μεγαλύτερο βαθμό τις στρατιωτικές συρράξεις³, για την αξιοπιστία των δεδομένων που δημοσιεύονται από τα δημοσιογραφικά μέσα, ακόμη και για τη γνησιότητα των δημόσιων ερευνών όπου προβάλλονται οι απόψεις των απλών πολιτών για τα drones τείνουν να αναδύονται συνεχώς⁴.

Στον αντίποδα, κι ενώ η κοινή γνώμη εκφράζει ως επί το πλείστον την έντονη ανησυχία της για τη χρήση των drones, τα ισχυρότερα κράτη φαίνεται να επιδίδονται σε κυνήγι τρομοκρατών εντός κι εκτός των συνόρων τους, χρησιμοποιώντας ως βασικό μέσο τα drones. Η υπόθεση ωστόσο περιπλέκεται αναφορικά με τη τρομοκρατία, καθώς τα ίδια πλεονεκτήματα που καθιστούν τα drones τόσο δελεαστικά για τις κυβερνήσεις είναι τα ίδια με αυτά που τα καθιστούν εργαλεία πρώτης προτίμησης για τους ίδιους τους τρομοκράτες, οι οποίοι με ελάχιστες τεχνικές γνώσεις και απειροελάχιστο κόστος μπορούν να χρησιμοποιήσουν ένα drone ευρείας χρήσης σε φονική μηχανή ή σε μηχανή βιντεοσκόπησης των εχθροπραξιών που στη συνέχεια θα αποτελέσουν πρώτη ύλη για προπαγανδιστικούς σκοπούς⁵.

Συμπερασματικά, τα drones αποτελούν ένα ιδιαίτερο τεχνολογικό επίτευγμα που αν και έχει ήδη διανύσει δεκαετίες, φαίνεται πως έχει φτάσει στις πιο ένδοξες ημέρες του. Αδιαμφισβήτητα, η χρήση τους μπορεί να προσφέρει στους πολίτες και τη κοινωνία εξαιρετικές δυνατότητες ωστόσο, σε επίπεδο κρατικό και διεθνές –και ιδιαιτέρως στο στρατιωτικό τομέα- κρίνεται απαραίτητη η εξεύρεση ενός κοινώς αποδεκτού διεθνούς κώδικα ορθής χρήσης, η οποία θα ωφελεί τα κράτη και τις κοινωνίες ενώ ταυτόχρονα

---

²Goldstein, 2015

³Walsh &Schulzke, 2015

⁴Taj, 2010

⁵Yayla&Speckhard, 2017

θα λειτουργεί αποτρεπτικά για αθέμιτες ενέργειες που μπορούν να αποβούν μοιραίες για τον άμαχο πληθυσμό, ακόμα και να διαταράξουν τις διεθνείς σχέσεις.

1.1 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, βασίστηκε ως επί το πλείστον στην ολοένα αυξανόμενη διάδοση και χρήση της τεχνολογίας των drones τόσο σε ατομικό-κοινωνικό επίπεδο όσο –κυρίως- σε κρατικό και διεθνές. Σε ατομικό επίπεδο –ιδίως σε τομείς της καθημερινής ζωής- τα drones έχουν προσφάτως διεισδύσει ταχύτατα διευκολύνοντας ανάγκες και εργασίες που μέχρι πρότινος, μπορούσαν να διεκπεραιωθούν αποκλειστικά και μόνο από ανθρώπους/ εργαζομένους θέτοντας πολλές φορές σε κίνδυνο τη ζωή τους και δυσχεραίνοντας χρονικά κάθε εργασία. Με την ίδια ευκολία, τα drones φαίνεται πως έφτασαν πλέον να αποτελούν τη πρώτη επιλογή των κρατών ανά τον κόσμο σε θέματα επιτήρησης των συνόρων και των εδαφών τους, αλλά και στη προσπάθεια κάποιων εξ' αυτών για τη αντιμετώπιση της τρομοκρατίας.

Βεβαίως, τα drones όπως άλλωστε και πληθώρα ακόμη τεχνολογικών επιτευγμάτων που χρησιμοποιούνται κατά κόρον σήμερα, είναι αποτέλεσμα πολύχρονων ερευνών, δοκιμών και βεβαίως βελτιώσεων και μετατροπών. Η πλειοψηφία των απλών πολιτών του σήμερα, αν και γνωρίζει την ύπαρξή τους, αγνοεί σε μεγάλο βαθμό τις δυνατότητες και την ιστορία τους σε τέτοιο βαθμό που αδυνατεί να συσχετίσει τα μικρά πολιτικά drones που πλέον βρίσκονται ακόμα και σε καταστήματα παιχνιδιών, με εκείνα τα drones που στα μάτια τους μοιάζουν περισσότερο με αεροπλάνα.

Αντικείμενο της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας, είναι η μελέτη των τρόπων με τους οποίους τα σύγχρονα drones χρησιμοποιούνται από τα διάφορα κράτη για πολιτικούς κυρίως λόγους είτε αυτό σημαίνει τη διαχείριση εσωτερικών και εξωτερικών κρίσεων, είτε την καταπολέμηση της τρομοκρατίας είτε την ίδια την άσκηση της τρομοκρατίας και της προπαγάνδας. Δευτερευόντως, η εργασία πραγματεύεται την άποψη των απλών πολιτών για τη χρήση που γίνεται από τα κράτη και το κομμάτι της ηθικής και νομιμότητας που θα πρέπει να διακρίνει αυτή τη χρήση των drones.

Σκοπός της παρούσας έρευνας, είναι αρχικά η αναδρομή στις πρώτες μέρες της ιστορίας των drones, ώστε να καταστεί σαφής η προέλευσή τους, τα τεχνολογικά άλματα που συνεισέφεραν στην διαμόρφωσή τους και βεβαίως, τα σημαντικότερα μοντέλα που λειτούργησαν καθοριστικά στη μορφή και τη χρήση των σημερινών.

Εν συνεχεία, γίνεται μια προσπάθεια καταγραφής και παρουσίασης των πιο γνωστών ορισμών που έχουν δοθεί κατά καιρούς για τα drones καθώς, ακόμα και στις μέρες μας, παρά την ευρεία τους χρήση δεν φαίνεται να υπάρχει ακόμα κάποιος ορισμός που να μπορεί να κατηγοριοποιήσει και να περιγράψει με σαφήνεια τις υπάρχουσες μορφές τους, γεγονός που πιθανότατα ευθύνεται για την άγνοια του ευρέως κοινού.

Τέλος, η εργασία στοχεύει στη παρουσίαση των θετικών και αρνητικών παραμέτρων της χρήσης των drones και βεβαίως το πώς τα θετικά τους στοιχεία τα μετέτρεψαν σε όπλα για τους τρομοκράτες και ταυτόχρονα σε μέσα για την καταπολέμησή τους από τα υπόλοιπα κράτη με ό,τι αυτό συνεπάγεται σε όρους ηθικής και νομιμότητας.

1.2 ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελείται από συνολικά πέντε κεφάλαια. Ύστερα από το παρόν εισαγωγικό κεφάλαιο, ακολουθεί το κεφάλαιο δύο που αποτελεί τη θεωρητική προσέγγιση της εργασίας. Στα υποκεφάλαια του δεύτερου κεφαλαίου δίνονται οι πιο συνηθισμένοι και εμπειριστατωμένοι ορισμοί που απαντούν στο ερώτημα «τι είναι drone;» καθώς ακόμα και σήμερα δεν εντοπίζεται ένας κοινώς αποδεκτός, ολοκληρωμένος ορισμός. Στη συνέχεια του δεύτερου κεφαλαίου, διερευνάται η ιστορική πορεία των drones και παρατίθενται βασικές πληροφορίες για τα μοντέλα που ξεχώρισαν και τελικά καθόρισαν τη μορφή, τη χρήση και τη τεχνολογική εξέλιξη των σύγχρονων drones. Το δεύτερο κεφάλαιο, κλείνει με μια εκτενή αναφορά στα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που παρουσιάζουν τα σύγχρονα drones συγκριτικά με τα συνήθη επανδρωμένα εναέρια οχήματα.

Το τρίτο κεφάλαιο εστιάζει στη σχέση drones- τρομοκρατίας. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά τόσο στη χρήση των drones από τρομοκρατικές ομάδες, όσο κι από τα κράτη σε μια προσπάθεια αντιμετώπισης των τρομοκρατών. Επιπλέον, γίνεται λόγος για το πρόγραμμα Ομπάμα, το οποίο συζητήθηκε έντονα παγκοσμίως κι αφορούσε τη χρήση drones από τις ΗΠΑ σε μια προσπάθεια καταπολέμησης της τρομοκρατίας εντός κι εκτός των συνόρων τους.

Ακολουθεί το κεφάλαιο τέσσερα, το οποίο αναφέρεται στα νομικά και ηθικά ζητήματα που προκύπτουν από τη χρήση των drones σε κρατικό επίπεδο και επιπροσθέτως, παρουσιάζονται οι βασικοί προβληματισμοί που εκφράζει η κοινή γνώμη παγκοσμίως αναφορικά με τη χρήση των drones κυρίως σε ζητήματα εσωτερικής ασφάλειας και καταπολέμησης της τρομοκρατίας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται τα ευρήματα και τα συμπεράσματα επιστημονικών άρθρων παρόμοιας θεματολογίας με τη παρούσα διπλωματική εργασία, όπου και γίνεται μια σύντομη σύγκριση των συμπερασμάτων και ευρημάτων τους με αυτά της συγκεκριμένης εργασίας.

Τέλος στο έκτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα τα οποία προκύπτουν από τη συγκεκριμένη εργασία και τίθενται περεταίρω ερωτήματα που χρήζουν μελλοντικής διερεύνησης.

1.3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει αντικείμενο μελέτης τα drones. Πιο συγκεκριμένα, διερευνάται η χρήση των drones από κρατικούς φορείς για την επιτήρηση των εδαφών και των συνόρων τους, την συμμετοχή τους σε πολεμικές συγκρούσεις αλλά και για τη καταπολέμηση της τρομοκρατίας.

Σκοπός της εργασίας, είναι αρχικά να παρουσιάσει εν συντομία την ιστορική εξέλιξη των drones, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα τα σημαντικότερα μοντέλα που επηρέασαν και καθόρισαν την τεχνολογική εξέλιξη και τη χρήση των σημερινών. Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των σύγχρονων drones έναντι των συμβατικών στρατιωτικών εναέριων μέσων που καθιστούν τα drones ολοένα συνηθέστερη επιλογή των κρατών. Επιπροσθέτως, η εργασία προσπαθεί να δώσει απαντήσεις στα εξής ερωτήματα: Πώς η πολιτική του Ομπάμα εδραιώθηκε γύρω από το πλαίσιο των εναέριων μέσων; Πρόκειται για ένα ηθικό ζήτημα ή η χρήση τους εγείρει ερωτήματα ως προς την νομιμότητα; Ως επισφράγισμα της νόμιμης άμυνας μπορεί να θεωρηθούν στρατηγικό εργαλείο καταπολέμησης της τρομοκρατίας; Πως πραγματοποιείται η κατάχρησή τους από παραστρατιωτικές και τρομοκρατικές οργανώσεις και πώς οδεύουν σε οργανωμένες στοχευμένες δολοφονίες; Τέλος γίνεται λόγος για το νομικό και ηθικό ζήτημα που προκύπτει από τη χρήση των drones και βεβαίως τις ανησυχίες που εκφράζει η παγκόσμια κοινή γνώμη σχετικά με τη χρήση τους.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, η οποία περιλαμβάνει τη συγκέντρωση άρθρων και ερευνών δημοσιευμένα σε επιστημονικά περιοδικά και ιστοτόπους -ως επί το πλείστον στη πλατφόρμα του Google scholar. Επιπλέον, η έρευνα επεκτάθηκε σε επιστημονικά έργα Ελλήνων και ξένων συγγραφέων, τα οποία συγκεντρώθηκαν είτε σε έντυπη –είτε σε ηλεκτρονική μορφή. Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί η χρήση άρθρων δημοσιευμένα σε έγκριτες δημοσιογραφικές και πανεπιστημιακές ιστοσελίδες καθώς, η συλλογή στατιστικών που αφορούν τα χτυπήματα των drones αλλά και τις απώλειες σε ανθρώπινες ζωές είναι εξαιρετικά δυσεύρετες.

1.4 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία βασίζεται κατά κόρον σε δημοσιεύσεις και άρθρα, που παρουσιάζονται σε επιστημονικά περιοδικά. Αντικείμενο μελέτης τους συγκεκριμένα αποτέλεσαν τα πλεονεκτήματα που προσφέρουν τα μη επανδρωμένα εναέρια μέσα, η κοινή γνώμη γύρω από την χρήση τους και την ηθική τους νομιμότητα. Επίσης σημαντικός τομέας ενδιαφέροντος είναι η τρομοκρατία και η καταπολέμηση της μέσω αυτών, καθώς και η τακτική που ακολούθησε ο πρόεδρος Ομπάμα για να την εξαλείψει. Παρακάτω ακολουθούν κάποιες από τις έρευνες, οι οποίες συνέδραμαν ως αρωγοί στην διεκπεραίωση και σύσταση της δικής μου έρευνας. Ενδεικτικά, παρατίθενται με βάση την θεματολογία τους:

- Πλεονεκτήματα χρήσης των μη επανδρωμένων εναέριων αεροσκαφών

A) Η έρευνα του David Glade, Lt Colonel, USAF⁶ αναφορικά με τις επιπτώσεις της χρήσης των ΣμΕΑ για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις συμπεραίνει πως τα μέσα αυτά καθίστανται πιο αποτελεσματικά, καθώς το κόστος τους είναι πιο χαμηλό και παρουσιάζουν λιγότερο ρίσκο και κίνδυνο ως προς το ανθρώπινο δυναμικό σε σύγκριση με τα καθιερωμένα αεροσκάφη. Ομοίως και η δική μου έρευνα συμφωνεί με αυτές τις θέσεις.

B) Η έρευνα των SP Yeong, LM King, SS Dol⁷ κινείται γύρω από τα στρατηγικά πλεονεκτήματα που εμφανίζουν τα τηλεκατευθυνόμενα αεροσκάφη. Αρχικά τονίζεται πως έχουν ευελιξία, είναι ελαφριά και μπορούν να δραστηριοποιηθούν σε μεγάλη εμβέλεια. Χαρακτηριστικά, η έμφαση αναδεικνύεται στο γεγονός ότι στις θαλάσσιες και μη αποστολές διάσωσης, οι ομάδες που συνδράμουν συχνά αναγκάζονται να αναβάλλουν την αποστολή τους λόγω των δυσμενών συνθηκών. Εν αντιθέσει με τα drone, τα οποία είναι ανθεκτικά σε όλα τα καιρικά φαινόμενα, έχουν ενσωματωμένες κάμερες και είναι ικανά να εντοπίσουν και να σώσουν τον στόχο συντομότερα από ότι ο ανθρώπινος παράγοντας.

Γ) Η έρευνα Gheorghe UDEANU, Alexandra DOBRESCU, Mihaela OLTEAN⁸ βασίζεται στο προβάδισμα που διαφαίνεται να αποκτούν οι στρατιωτικές αποστολές με την χρήση και επανδρωμένων πλέον εναέριων οχημάτων. Σημειώνεται ιδιαίτερα η συνεισφορά των τεχνολογικών επιτευγμάτων ως αυτοσκοπός στην αποφυγή

---

⁶Glade, Colonel & USAF. (2000)

⁷Yeong, King & Dol, 2015

⁸Udenanu, Dobrescu & Oltean, 2016)

ανθρώπινης απώλειας από μεριάς του χρήστη, αλλά και ως μέσον στόχευσης με ακρίβεια τον στόχο και την εξουδετέρωση της εχθρικής απειλής.

- Η κοινή γνώμη

A) Ο απόηχος της κοινής γνώμης εμφανίζεται στο άρθρο της Sarah Kreps⁹ όπου φημολογείται έντονα ο ενδοιασμός μεταξύ νομιμότητας ή μη των επιχειρήσεων μέσω drone. Ιδιαίτερα, υπήρξε έντονη δυσφορία για το αν οι στρατιωτικές ενέργειες των ΗΠΑ εναρμονίζονταν με το κοινό ανθρωπιστικό δίκαιο. Και στην δική μου έρευνα διεξάγονται τα επιχειρήματα των αντιθέσεων ή υπερασπίσεων αυτών.

B) Αντιστοίχως, ο διχασμός της κοινής γνώμης εμφανίζεται και στην έρευνα των Jake R. Nelson, Tony H. Grubestic, Danielle Wallace & Alyssa W. Chamberlain¹⁰, θέτοντας στο επίκεντρο την ηθική, την παραβίαση ή μη της ιδιωτικότητας, αλλά και την ταχύτατη ανάπτυξη της τεχνολογίας.

- Ηθική και νομιμότητα

A) Στο άρθρο των Sarah Kreps και John Kaag¹¹ τονίζεται η συζήτηση για την επιτακτική συμμόρφωση των στρατιωτικών επιχειρήσεων σύμφωνα με το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, καθώς και τις αρχές της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας. Πρόκειται πιο πολύ για τις επιταγές του δικαίου του Πολέμου(*jus in bello – jus ad bellum*) όπως αναλύθηκαν διεξοδικά και στην παρούσα εργασία.

B) Στην έρευνα της Claudia Candelmo¹² εξετάζεται περισσότερο η ευθύνη του κράτους σχετιζόμενο με τρεις τομείς του διεθνούς δικαίου. Αρχικά, του δικαίου που διέπει την χρήση βίας και ιδιαίτερα του Κεφαλαίου 7 του Χάρτη των ΗΕ αναφορικά με την έννοια της κυριαρχίας και κατά επέκταση την έννοια της αυτοάμυνας. Έπειτα του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την αρχή της μη επέμβασης έναντι τρίτου κράτους σύμφωνα με τις συνθήκες και τέλος το ανθρωπιστικό δίκαιο, με έντονη επισήμανση της αρχής της ουδετερότητας, καθώς και τί ορίζεται ως ένοπλη επίθεση, πεδίο μάχης και ανάγκη παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας.

- Drones και τρομοκρατία

A) Στην έρευνα του Robert J. Bunker¹³ καταδεικνύεται η χρήση των μη επανδρωμένων εναέριων οχημάτων από μη κρατικούς δρώντες ως απειλή. Γι' αυτό τον λόγο τίθεται

---

⁹ Kreps, 2014 <https://doi.org/10.1177/2053168014536533>

¹⁰ Nelson et al., 2019 <https://doi.org/10.1080/10630732.2018.1551106>

¹¹ Kreps & Kaag, 2012 <https://www.journals.uchicago.edu/doi/full/10.1057/pol.2012.2>

¹² Candelmo, 2019 https://doi.org/10.1007/978-3-030-05648-3_5

¹³ Bunker, 2015)

στο προσκήνιο η χρησιμότητα των οπλισμένων drone από μεριάς της Αμερικής ως μία συμβατική ικανότητα υπεράσπισης των εδαφών της και μίας μορφής υβριδικού πολέμου. Εμμέσως αυτό αποσαφηνίζεται και στην ερευνά μου, καθώς καθίσταται ζωτικής σημασίας η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και δη της νέας της μορφής.

B) Η έρευνα του Eugene Miasnikov¹⁴ υπερθεματίζει την ελκυστικότητα των τηλεκατευθυνόμενων αεροσκαφών από τους τρομοκράτες, διότι τους προσφέρει την επίτευξη μιας επίθεσης ευρείας κλίμακας με πιθανότητα έντονης θανατηφόρας βλάβης έναντι μιας ομάδας ή ενός μέρους, την απόκρυψη προετοιμασίας της επιχείρησης, αλλά και την ψυχολογική φθορά που θα προκληθεί στον πληθυσμό. Και στην παρούσα έρευνα είναι ευδιάκριτο το αίσθημα αναχαίτισης αυτού του κύματος προπαγάνδας και τρομοκρατίας, μέσω των ίδιων των ΣμΕΑ ως αναπόσπαστο κομμάτι των νόμιμων στρατιωτικών επεμβάσεων.

- Η τακτική Ομπάμα

A) Το άρθρο του Dr. Ulrike Franke¹⁵ περικλείει τις περισσότερες αντισυμβατικές τακτικές που ακολούθησαν οι Ηνωμένες Πολιτείες στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας. Χαρακτηριστικά, κατόπιν των πολλαπλών πυραυλικών επιθέσεων που πραγματοποιήθηκαν μέσω των drone σε περιοχές όπως η Σομαλία, η Υεμένη και το Πακιστάν, ευαισθητοποιήθηκε έντονα η κοινή γνώμη και προκλήθηκαν αντιπαραθέσεις. Και στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε για την παρούσα εργασία, έγινε εμφανές το γεγονός της αύξησης των ενόπλων επιχειρήσεων μέσω οπλισμένων αεροσκαφών.

B) Η έρευνα των Giordano Bruno Antoniazzi Ronconi, Thaís Jessinski Batista και Victor Merola¹⁶, εγκολπώνει όλες τις παραπάνω απόψεις και δίνει έμφαση στην αντιτρομοκρατική ατζέντα των ΗΠΑ. Τονίζεται λοιπόν η στρατηγική αλλαγή των κινήσεων, καθώς δεν έλαβε τέλος η μάχη κατά της τρομοκρατίας, αντίθετα αντικαταστάθηκαν οι ανθρώπινες επεμβάσεις με τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη. Πρόκειται για έναν ατέρμονο μυστικό πόλεμο κατά της Αλ - Κάιντα και του Ισλαμικού κράτους. Η τακτική αυτήν του προέδρου Ομπάμα, αποτυπώθηκε από τα μέλη της κυβερνήσεως του ως η πιο αποτελεσματική και αναγκαία.

---

¹⁴Miasnikov, 2005

¹⁵Franke, 2014

¹⁶Bruno et al. 2014

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

2.1 ΟΡΙΣΜΟΙ DRONES

Σε όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας και ειδικά εν καιρώ πολέμου, οι άνθρωποι έψαχναν διαρκώς τρόπους να επιτεθούν στους αντιπάλους τους με όσο το δυνατόν λιγότερες απώλειες από πλευράς τους. Από τα τόξα με τα βέλη και τα δόρατα των αρχαίων πολιτισμών ως τα κανόνια, τις τορπίλες και τα σημερινά βεβαίως drones, η ιδέα για εκ του μακρώθεν επίθεση φαίνεται πως βρήκε πρόσφορο έδαφος και πέρασε από πολλά στάδια για να φτάσει στη σημερινή μορφή της. Αν και ουσιαστικά ως πρώτο “drone” θα μπορούσε να θεωρηθεί το αερόστατο που χρησιμοποίησαν οι Αυστριακοί για να επιτεθούν στους Γάλλους γεμάτο εκρηκτικά, θα πρέπει ίσως να εστιάσουμε στο πρώτο αμιγώς ηλεκτροκίνητο όχημα που δεν είναι άλλο από το «τηλεαυτόματο» του Νικολα Τέσλα και του Τζώρτζ Γουέστινγκχάουζ που αναφέρθηκε στον Ισπανοαμερικάνικο πόλεμο με σκοπό να χρησιμοποιηθεί ως τορπίλη.¹⁷

Στις μέρες μας, φαίνεται πως εξακολουθεί να υπάρχει αξιόλογη ποικιλομορφία στη τεχνολογία των drones. Με μία πρόχειρη έρευνα στο διαδίκτυο μπορεί κανείς να ανακαλύψει πληθώρα κατηγοριοποιήσεων με βάση το μέγεθος (large drones, mini-drones, micro- drones και nano-drones), με βάση τη χρήση (επιτήρηση, μεταφορά φορτίων, εξουδετέρωση στόχων, λήψη βίντεο και φωτογραφιών, για επιβολή του νόμου),¹⁸ και βέβαια, με βάση τα ιδιαίτερα τεχνολογικά χαρακτηριστικά τους.

Υπό αυτές τις συνθήκες δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι ακόμα και σήμερα που τα drones έχουν μπει αμετάκλητα στη ζωή μας ποικιλοτρόπως, δεν υπάρχει ένας σαφής και ενιαίος ορισμός τους. Μάλιστα, δίπλα στην ονομασία «drone», μπορεί κανείς να συναντήσει διάφορους προσδιορισμούς όπως UAV, UAS, UA, ROA, RPV και RPA. Οι δύο οικογένειες όρων διαφέρουν στο γεγονός ότι τα RPA/ RPAs λογικά εξαιρούν τα εντελώς αυτόνομα drones, όπου τα UAV / UAS μπορεί να συμπεριλαμβάνουν ή να εξαιρούν.¹⁹

Αν και ήδη γίνεται αντιληπτό από τις παρεμφερείς ονομασίες ότι τα UAV, UAS και τα RPA, RPU, ROA ουσιαστικά αναφέρονται λιγότερο ή περισσότερο στις ίδιες ομάδες εναέριων οχημάτων, σε αυτή την εργασία θα εστιάσουμε σε αυτά που χαρακτηρίζονται

---

¹⁷Baldwin, (xx)

¹⁸Clarke, 2014

¹⁹Ο.π. σ.σ. 234

ως UAV ή UAS, καθώς αυτοί είναι και οι συνηθέστεροι και πιο ευρέως χρησιμοποιούμενοι όροι παγκοσμίως – εκτός βεβαίως από το πιο γενικευμένο όρο τον οποίο και θα χρησιμοποιούμε σε όλο το μήκος της εργασίας, το «drone».

«Το όνομα UAV καλύπτει όλα τα οχήματα, που πετούν στον αέρα χωρίς κανένα επιβαίνοντα με ικανότητα ελέγχου του αεροσκάφους. Ο συγκεκριμένος όρος χρησιμοποιείται συνήθως στην επιστήμη των υπολογιστών και στη κοινότητα της τεχνητής νοημοσύνης, ωστόσο όροι όπως Remotely Piloted Vehicle (RPV), Remotely Operated Aircraft (ROA) [...] και UVS (Unmanned Vehicle System) χρησιμοποιούνται επίσης συχνά.»²⁰

Αν και ο παραπάνω ορισμός φαίνεται αρκετά κατατοπιστικός, είναι αρκετά εύκολο να ανακαλύψει κανείς κάποιον άλλον που και πάλι αναφέρεται στα UAV: « Ένα UAV, είναι ένα ηλεκτροδοτούμενο εναέριο όχημα που δεν μεταφέρει επί του σκάφους πλήρωμα, μπορεί να λειτουργήσει με διάφορους βαθμούς αυτονομίας και μπορεί να είναι αναλώσιμο ή επαναχρησιμοποιούμενο»²¹.

Και ακόμη ένας ορισμός που αναφέρεται σε UAS : « Ένα UAS, είναι ένα φυσικό σύστημα που περιλαμβάνει σύστημα επικοινωνίας και σταθμό ελέγχου στο έδαφος χωρίς ανθρώπινο παράγοντα επί του σκάφους. Το UAS δρα στο φυσικό κόσμο με σκοπό την επίτευξη κάποιας αποστολής».²²

Συνεπώς, είναι σαφές ότι αν και υπάρχουν αρκετοί ορισμοί στην επιστημονική βιβλιογραφία και εξίσου πολλά χαρακτηριστικά για τα drones, δεν εμφανίζεται κάποιος σαφής και κοινός ορισμός που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί γεγονός που προφανώς και προκαλεί σύγχυση και πιθανότατα, οφείλεται στις τόσες κατηγοριοποιήσεις και χαρακτηρισμούς που μπορεί να υπαχθεί ένα τέτοιο όχημα. Επομένως, για το σκοπό της εργασίας, θα χρησιμοποιούμε το μόνο δεδομένο κοινό σε όλους τους ορισμούς που είναι το μη επανδρωμένο εναέριο όχημα και γενικευμένα για συντομία τον όρο «drone».

---

²⁰Eisenbeiss, 2004

²¹Kendall, 2013

²²Ο.π. σ.σ. 3

2.2 Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ DRONES ΚΑΙ ΤΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΑΝ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥΣ

Οι πρώτες αναφορές χρήσης μη επανδρωμένου εναέριου οχήματος για πολεμικό σκοπό²³, εμφανίζονται το 1849, όταν οι Αυστριακές δυνάμεις, οι οποίες επιχειρούσαν επίθεση στην πόλη της Βενετίας, χρησιμοποίησαν περίπου διακόσια μη επανδρωμένα αερόστατα, τα οποία μετέφεραν εκρηκτικές ύλες με κύριο στόχο την Βενετία. Η απόπειρα αυτή κρίθηκε αναποτελεσματική, καθώς δεν είχε μεγάλη επίδραση για την πόλη της Βενετίας. Το πλοίο “Volcano” το οποίο έλαβε μέρος στη πολεμική σύγκρουση, χρησιμοποιήθηκε ως σταθμός απογείωσης των μη επανδρωμένων αερόστατων, ενώ ορισμένα απογειώθηκαν από το έδαφος.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1900, οι προσπάθειες για την υλοποίηση των μη επανδρωμένων οχημάτων (UAV) λαμβάνουν χώρα ταυτόχρονα με την επανδρωμένη αεροπορία. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος συνέβαλε στην ανάπτυξη και των δύο μορφών εναέριας πτήσης, οι οποίες αποκτούν ενεργό ρόλο σε πολεμικές αποστολές, με τα μη επανδρωμένα σκάφη να αδυνατούν να συναγωνιστούν τα επανδρωμένα αεροσκάφη, λόγω τεχνικών προβλημάτων που δεν είχαν λυθεί έως τότε. Η πτήση ενός μη επανδρωμένου σκάφους προϋποθέτει ορισμένα χαρακτηριστικά όπως: 1) σύστημα ελέγχου από απόσταση, 2) σύστημα αυτόματης σταθεροποίησης και, 3) αυτόνομης πλοήγησης.

Ένας απ’ τους πρώτους εφευρέτες εκείνης της περιόδου, που προσπάθησε να δώσει λύση στα τεχνικά προβλήματα που παρουσίαζαν τα μη επανδρωμένα οχήματα στα αρχικά τους στάδια, ήταν ο Elmer Ambrose Sperry, ο οποίος δημιούργησε ένα gyrostabilizer για αεροπλάνα, το οποίο έδινε μεγαλύτερη σταθερότητα στις πτήσεις, χωρίς την απαραίτητη παρέμβαση του χειριστή. Στη συνέχεια, το 1914 εισήγαγε τρία μικρότερα γυροσκόπια σε μια κοινή πλατφόρμα αεροπλάνου, προσφέροντας έτσι μια οριζόντια αναφορά για την συμπεριφορά του αεροσκάφους κατά την διάρκεια της πτήσης.

Το 1916 έχουμε την καταγραφή της προσπάθειας του Sperry να χρησιμοποιήσει το αεροπλάνο Hewit Sperry σε δοκιμαστική πτήση, με σκοπό την πρόσκρουσή του σε ένα συγκεκριμένο στόχο μέσω μιας προκαθορισμένης πτήσης. Στο αεροπλάνο υπήρχε πιλότος, ο οποίος πριν την ολοκλήρωση της αποστολής εγκατέλειψε το αεροπλάνο και έθεσε σε εφαρμογή τον αυτόματο πιλότο, ώστε να ολοκληρωθεί η πορεία στον

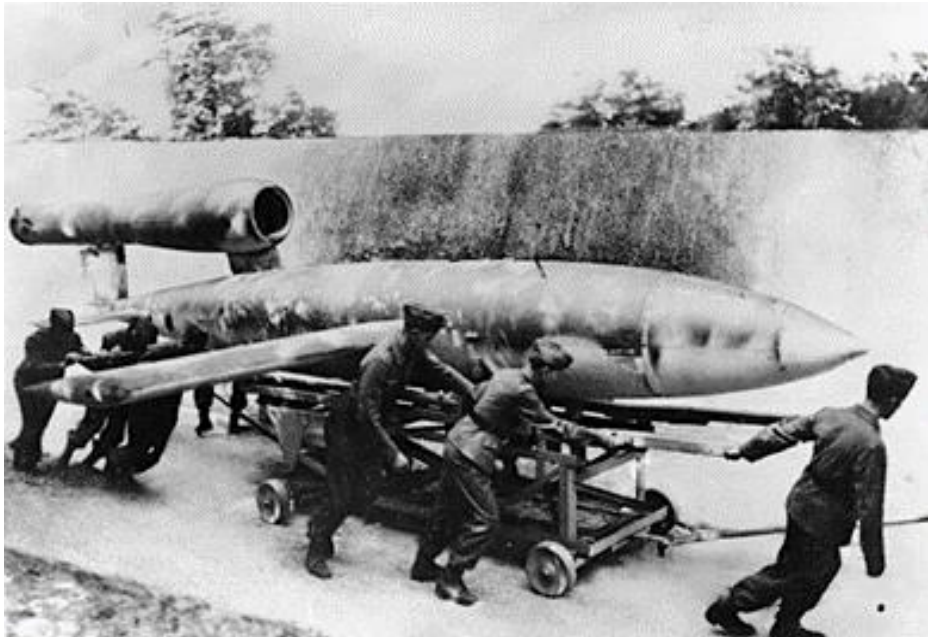
²³Rakha&Gorodetsky, 2018

στόχο χωρίς την συνδρομή του. Στη συνέχεια, το Πολεμικό Ναυτικό πρότεινε στον Sperry να αναλάβει την υλοποίηση ενός προγράμματος, που θα είχε ως σκοπό την ρίψη εναέριων τορπιλών σε γερμανικές βάσεις και πολεμικά σκάφη από μεγάλες αποστάσεις (ως 100 μίλια). Ύστερα από αποτυχημένες προσπάθειες του Sperry για την υλοποίηση του προγράμματος, το Πολεμικό Ναυτικό αποφάσισε τη διακοπή της συνεργασίας τους, και ανέθεσε το πρόγραμμα στην Witteman - Lewis. Ωστόσο, σήμερα αναγνωρίζεται στον Elmer Sperry η συμβολή του στην διαδικασία δημιουργίας ενός μη επανδρωμένου μέσου από την αεροπορία.

Σημαντικός σταθμός στην ανάπτυξη της μη επανδρωμένης πτήσης, είναι η συμβολή των Γερμανών. Το 1915, οι γερμανικές στρατιωτικές επιχειρήσεις βομβαρδισμού με Zeppelin κατά της Αγγλίας δεν κρίθηκαν αποτελεσματικές, καθώς απ' τα 35 αερόστατα (Zeppelin), τα μισά καταρρίφθηκαν στο πεδίο της μάχης λόγω της εύκολης ανιχνευσιμότητάς τους. Το γεγονός αυτό, έμελλε να στρέψει το ενδιαφέρον του γερμανικού στρατού στην προώθηση σχεδίου υλοποίησης των UAV.

Η συνεργασία της Argus Motor Company με τον εφευρέτη PaulSchmidt -ο οποίος δημιούργησε έναν αεροθούμενο κινητήρα (pulsejet) την περίοδο του 1940-, είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη του V-1 "Buzzbomb" ή Fieseler Fi 103. Κατά την διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οι Γερμανοί, προκειμένου να χτυπήσουν το Λονδίνο, χρησιμοποίησαν το V-1 "Buzzbomb", έναν πύραυλο με τη μορφή μη επανδρωμένου αεροσκάφους με σκοπό να πλήξει επίγειους στόχους. Η εκτόξευση των V-1 Buzzbomb γινόταν μέσω μίας στατικής ράμπας στο έδαφος και στη συνέχεια, από ορισμένα γερμανικά αεροσκάφη (HeinkelHe 111)

V -1 FlyingBomb (Buzzbomb)²⁴

Οι αρχικές εκτοξεύσεις των V-1 Buzzbomb ξεκίνησαν τον Ιούνιο του 1944 και οι τελευταίες έλαβαν χώρα τον Μάρτιο του 1945. Αριθμητικά μιλώντας, από τους 10.500 V-1's που ξεκίνησαν από ράμπες ή βομβαρδιστικά αεροπλάνα, λίγο περισσότεροι από 2.500 έφτασαν στον στόχο τους και συγκεκριμένα στο Λονδίνο, καθώς ορισμένοι καταστράφηκαν από τις βρετανικές δυνάμεις. Ωστόσο, ο αριθμός των θυμάτων και των τραυματιών ήταν μεγάλος. Μια βρετανική αξιολόγηση του 1944, η οποία συνέκρινε το κόστος της αποστολής των V-1 από τους Γερμανούς έναντι του κόστους των επιπτώσεων της Βρετανίας και των συμμάχων της, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο V-1 προσφέρει απόδοση 4: 1 στην λειτουργία του, ενισχύοντας την χρήση του σε μελλοντικούς πολέμους .

Ο Reginald Denny, γεννήθηκε στην Αγγλία και στη συνέχεια έζησε στην Αμερική ανοίγοντας ένα κατάστημα μοντελισμού το 1934, γνωστό ως Reginald Denny Hobby με ειδίκευση στο κομμάτι του αερομοντελισμού. Σε μια προσπάθεια συνεργασίας του με τον στρατό των ΗΠΑ στον τομέα των ραδιοελεγχόμενων αεροσκαφών , ο Denny προσέλαβε έναν ηλεκτρολόγο μηχανικό και τον Walter Right, έναν κατασκευαστή κινητήρων, για την υλοποίηση του έργου του. Αν και οι αρχικές προσπάθειες δεν πήγαν και τόσο καλά με τη συντριβή ορισμένων μοντέλων αεροσκαφών όπως το

---

²⁴https://en.wikipedia.org/wiki/V-1_flying_bomb#/media/File:Bundesarchiv_Bild_146-1975-117-26,_Marschflugk%C3%B6rper_V1_vor_Start.jpg

Radioplane -1 (RP1), στην συνέχεια με την εξέλιξη των μοντέλων αυτών, προσέλκυσε νέες επενδύσεις.

Ο Denny μαζί με τον Whitney Collins, και τον Harold Powell, δημιούργησαν την "Radioplane" το 1939, η οποία παρουσίασε ορισμένα μοντέλα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν απ' το στρατό και κυρίως, από το Πολεμικό Ναυτικό των ΗΠΑ. Το 1952 η Radioplane πέρασε στα χέρια της Northrop Aircraft Company, η οποία ακόμη και σήμερα αποτελεί μία από τις κορυφαίες εταιρείες παραγωγής μη επανδρωμένων αεροσκαφών. Ο Reginald Denny, αποτελεί έναν από τους πρωτοπόρους στην εξέλιξη της βιομηχανίας των UAV, κάνοντας το ενδιαφέρον του για την αεροπορία να λειτουργήσει ως σταθμός στην παραγωγή αεροσκαφών με την χρήση ραδιοεπικοινωνίας, και την αναγνώριση του αμερικανικού στρατού στον τομέα των μη επανδρωμένων οχημάτων.

Σημαντικό γεγονός που επηρέασε την ιστορία της εξέλιξης των UAV, αποτέλεσε η κατάρριψη ενός κατασκοπευτικού αεροπλάνου U-2 το 1950 με πιλότο το Gary Francis. Το εν λόγω αεροσκάφος επιχειρούσε λήψη φωτογραφιών για αναγνωριστικούς λόγους για λογαριασμό των ΗΠΑ στην επικράτεια της Σοβιετικής Ένωσης. Εξαιτίας του συγκεκριμένου συμβάντος, οι πρώτες σύγχρονες προσπάθειες των UAV, βασίστηκαν στην τοποθέτηση κάμερας για την αναγνώριση των στόχων, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ασφάλεια των πιλότων, και να μειωθούν οι απώλειες των αεροσκαφών.

FIREBEE (BQM-34A)

Τον Ιούλιο του 1960, η Πολεμική Αεροπορία των ΗΠΑ χορήγησε σύμβαση ύψους 200.000 δις εκατομμυρίων δολαρίων στην Ryan Aeronautical Company, για ένα έργο με κωδικό όνομα "Red Wagon". Η εταιρία Ryan Aeronautica ICompan ανέλαβε την υλοποίηση ενός μοντέλου drone (BQM-34A "Firebee"), το οποίο θα εκτελούσε αποστολές για λήψη φωτογραφιών και επιτήρηση στόχων με τηλεχειρισμό, ενώ δεν θα ήταν αντιληπτό από ραντάρ.

Firebee (BQM-34A)²⁵

DASH (QH-50)

Κατά το τέλος της δεκαετίας του 1950, οι ΗΠΑ προκειμένου να αντιμετωπίσουν την ολοένα αυξανόμενη υποβρύχια δύναμη της ΕΣΣΔ, ανέπτυξαν το επιχειρησιακό μη επανδρωμένο ελικόπτερο DASH (QH-50), το οποίο θα είχε τη δυνατότητα να μεταφέρει τορπίλες τύπου MK-44 και να ελέγχεται είτε από επανδρωμένα αεροσκάφη, είτε από οχήματα εδάφους. Επιπλέον το QH-50, μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε αποστολές διάσωσης, μεταφοράς φορτίων και αναγνώρισης στόχων, ώστε να συνδράμει στην αποτελεσματικότητα του στρατού των ΗΠΑ.

Το QH-50, γνωστό επίσης και με την ονομασία DASH (Drone Antisubmarine Helicopter), αρχικά σχεδιάστηκε για να μεταφέρει την πυρηνική τορπίλη Marc 57 που του έδινε το πλεονέκτημα να αντιμετωπίσει ταυτόχρονα πληθώρα υποβρυχίων, ενώ

---

²⁵ <https://www.flickr.com/photos/sdasmarchives/6870998709/in/photolist-btaEwZ-btaE5g-TcnLne-dV38mF-dV33ED-dV36Lg-dV8Cym-dV387r-U3nLeH-btaHhD-dV34eZ-dV8Cwd-dV36rM-dV8Cx5-btaG7H-dV38j6-dV8Edj-btaGxK-dV39SZ-btaHEz-dV8CBw-TcnFig-dV39aF-btaHLg-btaGGF-btaHft-btaHZc-dV39zB-btaH3P-btaHQD-Ud8pP3-btaHgF-dV39ZR-UsmEWk-Ueo152-btaEGT-dV8JYS-dV8DKY-btaKQv-btaKHH-btaJx4-dV39gB-dV8Ffy-dV8Jeu-dV8G5E-btaJSt-btaEzR-btaKtH-btaLj8-btaGrp/>

τα πλοία του Αμερικανικού στρατού παρέμεναν σε ασφαλή απόσταση. Από τον Ιανουάριο του 1963 ως τον Ιανουάριο του 1971, μετέφερε ταυτοχρόνως τη συμβατική торπίλη Marc 44 και την βελτιωμένη Marc 46.

Καινοτομία αποτελούσε το γεγονός ότι έφερε 2 έλικες που κινούνταν αντιστρόφως ο ένας με τον άλλο -αφαιρώντας έτσι την ανάγκη για έλικα στην ουρά- και μπορούσε να επιχειρήσει οποιαδήποτε στιγμή της μέρας, σε οποιοσδήποτε καιρικές συνθήκες. Αρχικά ο χειρισμός του γινόταν από πιλότο που βρισκόταν σε κατάστρωμα πλοίου και εν συνεχεία, ο πιλότος το κατηύθυνε από το κέντρο πληροφοριών του πλοίου.

Το QH-50 πραγματοποίησε την πρώτη του ανοιχτή, μη επανδρωμένη πτήση στις 12 Αυγούστου του 1960 στο Patuxent River του Maryland για να ακολουθήσει η πρώτη απογειώσή του από πλοίο τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς, όταν απογειώθηκε και προσγειώθηκε πάνω στο πλοίο USS Hazlewood.

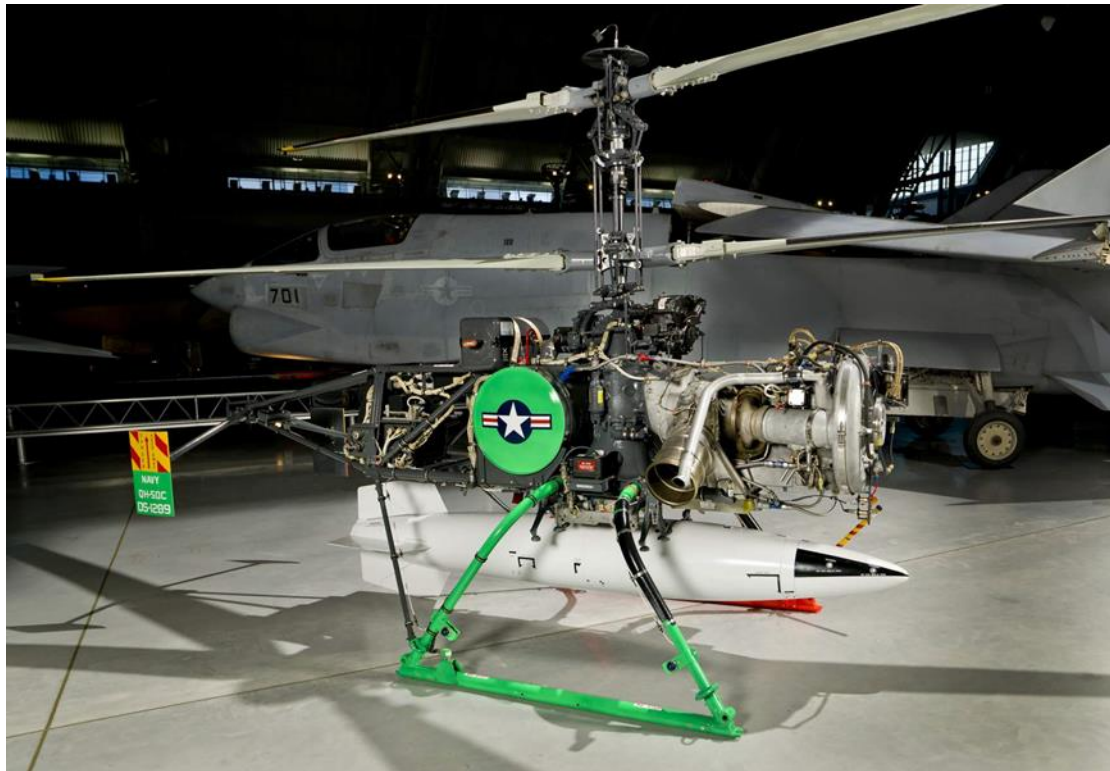
Τα DASH εγκαθίδρυσαν έναν σημαντικό αριθμό από πρωτιές για τα Μη Επανδρωμένα Εναέρια Οχήματα (UAVs) που περιλαμβάνουν τα εξής²⁶ :

- Το πρώτο UAV με περιστροφικά πτερύγια που παρήχθηκε.
- Το πρώτο UAV που απογειώθηκε και προσγειώθηκε σε κατάστρωμα πλοίου
- Το πρώτο μη επανδρωμένο αναγνωριστικό ελικόπτερο
- Το πρώτο καταδιωκτικό UAV .

Το 1962, ο πρόεδρος Κένεντυ προτρέπει σε αποσυναρμολόγηση των βάσεων με αφορμή τη πτώση δυο επανδρωμένων αεροσκαφών των ΗΠΑ που είχαν ως στόχο την αναγνώριση των πυραυλικών εγκαταστάσεων της Σοβιετικής Ένωσης στη Κούβα. Ως αποτέλεσμα εντατικοποιήθηκαν οι διαδικασίες προώθησης των UAV από τον στρατό των ΗΠΑ, καθώς η κρίση της Κούβας ανέδειξε την ανάγκη για μελλοντική φωτογραφική απεικόνιση, χωρίς όμως την απειλή απώλειας των πιλότων του αμερικανικού στρατού.

---

²⁶Newcome, 2004

Dash (QH-50)²⁷

LIGHTNING BUG (RYAN 147)

Ήδη από το 1961, η USAF (USA AirForce) διέταξε μια αναγνωριστική έκδοση του Ryan Firebee. Η εταιρία Ryan ανταποκρίθηκε αμέσως, τροποποιώντας ένα Firebee, με νέο σύστημα πλοήγησης και εξοπλισμό αναγνώρισης, συν αυξημένη χωρητικότητα καυσίμου. Το μοντέλο που προέκυψε ήταν το Ryan 147 «Lightning Bug», το οποίο ολοκλήρωσε τις δοκιμές του επιτυχώς το 1962. Μέχρι το 1964, ένας αριθμός από Lightning Bugs εξυπηρετούσε με επιτυχία αποστολές στην νοτιοανατολική Ασία.²⁸ Το Lightning Bug ήταν ένα UAV ορόσημο που αποδείχτηκε μεγάλης αξίας στη νοτιοανατολική Ασία και ξεπέρασε με επιτυχία τα πολλά τεχνολογικά εμπόδια που παρουσίαζαν τα παρωχημένα UAV.

Ο πόλεμος του Βιετνάμ ήταν ο πρώτος πόλεμος της Αμερικής όπου εμφανίστηκε η εκτεταμένη χρήση των UAV. Συνολικά λειτούργησαν 3,435 αναγνωριστικές αποστολές των UAV μεταξύ του 1964 με 1975.²⁹ Από το 1964 μέχρι το 1972 πάνω από 5,000 Αμερικάνοι έχασαν τη ζωή τους στην νοτιοανατολική Ασία, σε κατεστραμμένα

²⁷<https://airandspace.si.edu/collection-objects/gyrodyne-qh-50c-drone-anti-submarine-helicopter-dash>

²⁸Schwing, 2007

²⁹Keane & Carr, 2013

αεροσκάφη και σχεδόν το 90% των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων ήταν πιλότοι ή πληρώματα που είχαν συλληφθεί. Την ίδια περίοδο περισσότερα από 3,400 μαχητικά UAV, εκτέλεσαν αποστολές από την εκατοστή στρατηγική αναγνωριστική πτέρυγα της SAC (Strategic AirCommand/ Στρατηγική Αεροπορική Διοίκηση) πάνω από το βόρειο Βιετνάμ, τη Κίνα, το Λάος κι άλλες τοποθεσίες στη Νοτιοανατολική Ασία. Αυτά τα UAV επέστρεψαν από τις αποστολές τους από το εχθρικό έδαφος με πολύ χαμηλότερο κόστος απ' ό τι τα επανδρωμένα αναγνωριστικά αεροσκάφη, και χωρίς την απειλή για το αμερικάνικο προσωπικό.³⁰

Κατά τη διάρκεια του πολέμου του Yom Kippur το 1973 και αργότερα, κατά τη διάρκεια της αεροπορικής μάχης της κοιλάδας Bekaa το 1982, οι Ισραηλινοί χρησιμοποίησαν τα UAVs για να ξεγελάσουν τα εχθρικά SUM (Surface- To- Air- Missile) ραντάρ με προσομοίωση αεροσκαφών πλήρους μεγέθους. Πολλοί ιστότοποι SUM εκτόξευσαν τους πυραύλους κατευθυνόμενους στα UAV , δίνοντας την ευκαιρία στα επανδρωμένα αεροσκάφη επίθεσης να ακολουθήσουν και να επιτεθούν άμεσα στις τοποθεσίες των SUM. Το Ισραήλ συνέχισε να στρέφει το ενδιαφέρον του για τα UAVs ως βασικό σύστημα όπλων σε κάθε σύγκρουση από τότε, με αποτέλεσμα να γίνει ένας από τους ηγέτες του κόσμου όσον αφορά τις τακτικές τεχνικές και τις διαδικασίες των UAV.

Στις ΗΠΑ στις αρχές της δεκαετίας του 1970, παρατηρήθηκε ταχεία ανάπτυξη των UAV μετά την επιτυχία της χρήσης τους στο Βιετνάμ, καθώς και η καινοτόμος χρήση τους από τους Ισραηλινούς και οι αναπτυξιακές επιχειρησιακές δοκιμές, δημιούργησαν μια πλήρη νέα σειρά πρόσθετων ρόλων για τα UAV.

---

³⁰Cook, 2007

Lightning Bug (RYAN 147)³¹

PIONEER (RQ-2)

Το 1976, η USAF αναδιάρθρωσε το ρόλο και τις αποστολές των UAV περνώντας από τη στρατηγική εναέρια διοίκηση (SAC- Strategic Air Command) στην τακτική εναέρια διοίκηση (TAC- Tactical Air Command). Κάτω από την τακτική εναέρια διοίκηση, η χρηματοδότηση των UAV υπέστη ένα τεράστιο πλήγμα καθώς έπρεπε να ανταγωνιστεί τη χρηματοδότηση που αφορούσε τα επανδρωμένα αεροσκάφη και τους εξοπλισμούς των πυραυλικών συστημάτων³². Ταυτόχρονα, τη δεκαετία του 1970-1980, οι ΗΠΑ έχασαν το ενδιαφέρον τους για τα UAV στο τομέα της συλλογής πληροφοριών και της παρακολούθησης, προτιμώντας να επενδύσουν χρόνο και χρήμα σε δορυφόρους και σε υψηλής ανάλυσης απεικόνιση, ενώ το Ισραήλ πήρε το προβάδισμα στην ανάπτυξη των drones, δημιουργώντας έναν αριθμό διαφορετικών drone παρακολούθησης. Τελικά, το Ισραήλ πούλησε αρκετά στο πεντάγωνο , συμπεριλαμβανομένου ενός drone με την ονομασία Pioneer το οποίο θα μπορούσε να εκτοξευθεί από ένα πλοίο ή μια στρατιωτική βάση. Οι ΗΠΑ χρησιμοποίησαν γρήγορα το Pioneer στο Πόλεμο του Κόλπου, όπου κι έλαβε μέρος σε περισσότερες από 300 αποστολές³³.

Το RQ-2 Pioneer αποτέλεσε ένα πρωτοποριακό οπλικό σύστημα το οποίο αναπτύχθηκε ως κοινοπραξία μεταξύ των αεροπορικών βιομηχανιών του Ισραήλ και της εταιρίας AAI Corporation. Το Pioneer ήταν μια βελτιωμένη έκδοση του Ισραηλινού “scout” UAV, το οποίο είχε χρησιμοποιηθεί επιτυχώς εναντίον της Αιγύπτου το 1967.

³¹ <http://craymond.no-ip.info/awk/twuav3.html#m1>

³² Schwing, 2007

³³ Cole, 2014

Με τη πρώτη του πτήση το 1985, το Pioneer κέρδισε ένα συμβόλαιο με το αμερικανικό ναυτικό το 1986, για μια αναγνώριση μικρού εύρους εφορμώντας από πλοίο. Οι ναυτικές επιχειρήσεις και ο στρατός έκαναν περισσότερες παραγγελίες το 1987 και το 1990 έκαστος, για περισσότερα Pioneer.

Το Pioneer έχει μήκος περίπου 5 μέτρα με 4,5 μέτρα άνοιγμα φτερών και συνολικό βάρος 205 κιλά. Τροφοδοτείται από κινητήρα 26 ίππων και με έλικα ώθησης, με δυνατότητα πτήσης στα 15,000 πόδια και ταχύτητα 92 μίλια την ώρα έχοντας αυτονομία 5,5 ώρες³⁴. Το Pioneer μπορούσε να εκτελέσει τακτική αναγνώριση, να εντοπίσει στόχους και να λάβει μέρος σε αποστολές για εκτίμηση των καταστροφών σε μάχες. Μπορεί να εκτοξευθεί από το κατάστρωμα πλοίου ή από συμβατικό διάδρομο, και μπορεί να ανακτηθεί με δίχτυ ή απλώς να προσγειωθεί πάλι σε συμβατικό διάδρομο. Ο έλεγχος γινόταν μέσω μιας γραμμής οπτικών δεδομένων UHF συνδεδεμένη με ένα πιλότο σε επίγειο σταθμό.

Pioneer (RQ-2)³⁵

---

³⁴Schwing, 2007

³⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/AAI_RQ-2_Pioneer#/media/File:RQ-2B_pioneer_uav.jpg

HUNTER (RQ-5/MQ-5)

Το RQ-5/MQ-5 Hunter, αποτελεί ένα ακόμη εξαιρετικό UAV που αναπτύχθηκε από ισραηλιτικό σχεδιασμό. Το RQ-5 Hunter, πέταξε για πρώτη φορά το 1991. Το Hunter κατάφερε να κερδίσει ένα συμβόλαιο με τον αμερικάνικο στρατό το 1993 για ένα σύστημα επιτήρησης του πεδίου μάχης και για εντοπισμό στόχων. Σχεδιασμένο από την Israeli Aircraft Industries, το Hunter κατασκευάστηκε από την TRW Corporation (αργότερα Northrop Grumman) στις ΗΠΑ.

Με παρόμοιο σχεδιασμό (όπως του Pioneer), το Hunter τροφοδοτείται από δυο πιστόνια 57 ίππων με ελκυστήρα διαμόρφωσης ώθησης. Μεγαλύτερο από το Pioneer, το Hunter έχει 7 μέτρα μήκος και 10 μέτρα άνοιγμα φτερών. Μπορεί να ίππεται ως τα 18,000 πόδια με ταχύτητα 104 μίλια την ώρα, και με αυτονομία μέχρι 18 ώρες για το μοντέλο MQ-5. Τα Hunters σχεδιάστηκαν για να συμβαδίζουν με το όραμα του στρατού και τις απαιτήσεις αναφορικά με τις δυνατότητες των μη επανδρωμένων που απαιτούσαν να πετάει σε μεσαίου εύρους αναγνωριστικές και αναχαιτιστικές αποστολές στόχων.

Μετά τις αρχικές επιτυχημένες δοκιμές, το Hunter παρουσίασε προβλήματα αξιοπιστίας το 1995, και το πρόγραμμα τερματίστηκε το 1996 αφού ο στρατός είχε υπογράψει συμβόλαιο για 56 αεροσκάφη, τα οποία αποθηκεύτηκαν μόνο για να τα ανασύρουν ξανά το 1999 για τις βαλκανικές διαμάχες. Αφότου ξεπέρασαν τα προβλήματα αξιοπιστίας τους και υπηρέτησαν με διακρίσεις στα Βαλκάνια, ο στρατός των ΗΠΑ υπέγραψε συμβόλαιο για 18 επιπλέον Hunter το 2004. Αυτές οι νέες εκδοχές σχεδιάστηκαν ως MQ-5, και ήταν τροποποιημένα για να κουβαλούν όπλα, συμπεριλαμβανομένης της μικρής βόμβας Viper Strike- και εξαιρετικά αντιαρματικά πυρομαχικά. Το Hunter αναμενόταν να υπηρετεί ως το 2009³⁶.

---

³⁶Ο.π.: 8-9

Hunter (RQ-5/MQ-5)³⁷

PREDATOR (MQ-1)

Κανένα μοντέρνο UAV δεν έχει αιχμαλωτίσει τη προσοχή του κοινού τόσο, όσο το MQ-1 Predator. Το συγκεκριμένο UAV έχει εμπλακεί σε μαχητικές επιχειρήσεις των ΗΠΑ για παραπάνω από 12 χρόνια. Φτιαγμένο από την General Atomics Aeronautical Systems Corporation, το Predator βασιζόταν σε μια απαίτηση των αμερικανικών αεροδυνάμεων για ένα UAV με αντοχή σε μέτρια υψόμετρα το 1994. Ξεκινώντας τη ζωή του ως μια προηγμένη ιδέα τεχνολογικής επίδειξης, το Predator ήταν το πρώτο UAV που έκανε τη μετάβαση προς ένα πλήρες οπλικό σύστημα των αεροπορικών δυνάμεων. Τον Ιούλιο του 1995 τα Predator παρατάχθηκαν στα Βαλκάνια όπου απέδωσαν εξαιρετικά στο ρόλο της αναγνώρισης. Μετά τη μετάβαση σε ένα πρόγραμμα των εναέριων δυνάμεων το 1997, πάνω από 100 Predator είχαν αποκτηθεί μέχρι το 2004 ³⁸.

Το Predator είναι μικρότερο από τα περισσότερα αεροσκάφη. Είναι περίπου 8 μέτρα μακρύ και έχει άνοιγμα φτερών 15 μέτρα. Ένα πλήρωμα οδηγεί το Predator από έναν επίγειο σταθμό ελέγχου, ο οποίος βρίσκεται σε ένα μεγάλο τρέιλερ. Το Predator τροφοδοτείται από βενζινοκίνητη μηχανή Rotax 914, που του δίνει μέγιστη ταχύτητα 170 μίλια την ώρα και αυτονομία 460 μίλια και σαράντα ώρες στον αέρα. Διαθέτει εξοπλισμό που το βοηθάει να κατασκοπεύει τις εχθρικές δυνάμεις και για αυτές τις αποστολές αναγνώρισης το αεροσκάφος μπορεί να κουβαλήσει εξοπλισμό που ζυγίζει 204 κιλά³⁹.

Το Predator MQ-1 είναι ένα RPA (Remotely Piloted Aircraft) μεσαίου υψομέτρου, μακράς διάρκειας το οποίο αναπτύχθηκε αρχικά για να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις

³⁷<https://sites.google.com/site/militarydroneinf/iai-rq-5-hunter-drone>

³⁸Ο.π: 9

³⁹ Green & Green, 2004

της USAF (πολεμική αεροπορία των ΗΠΑ) και της κεντρικής υπηρεσίας πληροφοριών (CIA) για μια ήσυχη και ευέλικτη αναγνωριστική πτήση. Η αρχική άοπλη έκδοση, χαρακτηρίστηκε ως RQ-1 και χρησιμοποιείται εδώ και πάνω από μια δεκαετία. Ωστόσο, το αεροσκάφος μετονομάστηκε σε MQ-1 το 2005, όταν εξοπλίστηκε με όπλα (πχ. κατευθυνόμενα με λέιζερ βλήματα). Η προσθήκη όπλων επέκτεινε τον ρόλο ISR (Intelligence Surveillance Reconnaissance) του αεροσκάφους στις επιχειρήσεις στο κομμάτι των χτυπημάτων ακρίβειας [...] Παρ' όλο που οι αποστολές του MQ-1 Predator διεξάγονται από τη USAF και τη CIA για την υποστήριξη επιχειρήσεων σε πεδία σύγκρουσης, άλλες κυβερνητικές υπηρεσίες όπως η U.S. Border Patrol, χρησιμοποιούν άοπλες εκδόσεις του Predator⁴⁰.

Predator (MQ-1)⁴¹

GLOBAL HAWK (RQ-4A/ RQ-4B)

Εξίσου σημαντικό με το Predator όμως με σημαντικότερες αναπτυξιακές δυσκολίες, το Global Hawk ξεκίνησε ως μη επανδρωμένο το 1995 για να διεκπεραιώσει αποστολές αναγνωριστικές και στρατηγικές σε μεγάλο ύψος. Ολοκλήρωσε τη πρώτη του πτήση το 1998 ως ACTD (Advanced Concept Technology Demonstration) και εναέριο όχημα. Ακριβώς όπως και το Predator, το Global Hawk μπήκε στις υπηρεσίες

⁴⁰Chappelle, Mc Donald & McMillan, 2011

⁴¹<https://www.ptisidiastima.com/usaf-retires-mq-1-predator/>

του πολέμου αμέσως, αφού υποστήριξε τις επιχειρήσεις “Iraqi Freedom” και “Enduring Freedom” με εξαιρετικές επιδόσεις. Το 2001 οι εναέριας δυνάμεις αρχικά παρήγγειλαν 63 Global Hawk, τα οποία στη συνέχεια μειώθηκαν σε 51, λόγω οικονομικών προβλημάτων.

Το Global Hawk, προηγμένης τεχνολογίας είναι ένα εναέριο μη επανδρωμένο όχημα για επιτήρηση και αναγνώριση, το οποίο συνδυάζει τη δυνατότητα πτήσης σε μεγάλο υψόμετρο με μεγάλη αυτονομία, και ένα κοινό επίγειο τμήμα για διαταγές, έλεγχο και συλλογή πληροφοριών. Ο πρωταρχικός του ρόλος είναι να παρέχει συνεχή, μεγάλης διάρκειας, ευρέως πεδίου αναγνώριση και επιτήρηση, τόσο κατά τη διάρκεια της μέρας, όσο και της νύχτας υπό όλες τις καιρικές συνθήκες και σε σχεδόν πραγματικό χρόνο. Το σύστημα Global Hawk περιλαμβάνει το αεροσκάφος, τα φορτία, τους συνδέσμους δεδομένων, τους επίγειους σταθμούς και το πακέτο προγραμματισμένης υποστήριξης. Το σύστημα του Global Hawk, ήταν τόσο προηγμένο, που οι πληροφορίες που συνέλεγε μεταφέρονταν σχεδόν σε πραγματικό χρόνο, που σημαίνει ότι η πληροφορία καθυστερούσε μόνο όσο χρειαζόταν για την ηλεκτρονική επεξεργασία, επικοινωνία και την μηχανική απάντηση του οχήματος.

Characteristics	RQ-4A	RQ-4B
Wingspan	116 ft	130.9 ft
Length	44 ft	47.6 ft
Height	15.2 ft	15.3 ft
Weight	11,350 lbs	14,950 lbs
Maximum Takeoff Weight	26,750 lbs	32,250 lbs
Fuel Capacity	15,400 lbs	17,300
Payload	2,000 lbs	3,000 lbs
Speed	340 knots	310 knots
Range	9,500 nautical miles	8,700 nautical miles

Σύγκριση των μοντέλων Global Hawk RQ-4A έναντι RQ-4B⁴²

Να σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι η αρχική εμφάνιση του Global Hawk έφερε την ονομασία RQ-4A, την οποία και βλέπουμε να συγκρίνεται στο παραπάνω πίνακα με την RQ-4B. Στη πραγματικότητα πρόκειται για το αρχικό και το βελτιωμένο μοντέλο Global Hawk. Οι μετατροπές που έγιναν ώστε να προκύψει το δεύτερο, βελτιωμένο

⁴²Kinzig, 2009

μοντέλο, επέφεραν και κάποιες αλλαγές οι οποίες είχαν άμεση σχέση με το σύστημα αισθητήρων.

Global Hawk (RQ-4)⁴³

REAPER (MQ-9)

Το Reaper εξελίχθηκε από το MQ1 Predator αποκαλούμενο από πολλούς ως Predator B , προορισμένο για διαφορετική χρήση στο κομμάτι των αποστολών. Το άνοιγμα των φτερών είναι 20 μέτρα, το μέγεθός του είναι περίπου όπως το μέγεθος ενός μαχητικού αεροπλάνου A10 και μπορεί να μεταφέρει 1.360 κιλά οπλικού φορτίου, δέκα φορές περισσότερο από το Predator. Μπορεί να πετάξει ως και 288 μίλια την ώρα επιτρέποντας στην Air Command να συγκρίνει το Reaper λιγότερο με ένα Predator και περισσότερο με ένα F16 μαχητικό, το οποίο προορίζεται να επιτεθεί σε επίγειους στόχους, αλλά διαθέτει και συστήματα συλλογής και μετάδοσης βίντεο πλήρους κίνησης σε κέντρα αεροπορικών επιχειρήσεων και σε στρατεύματα στο έδαφος. Το συνηθισμένο φορτίο όπλων για το Reaper περιλαμβάνει δύο καθοδηγούμενες βόμβες GBU-12 και 4 βλήματα AGM-114 Hell Fire καθοδηγούμενα από λέιζερ, αλλά μπορεί να μεταφέρει ως και 4 LGBs [...].

⁴³ https://www.airteamimages.com/northrop-grumman-rq-4-global-hawk__usa---us-air-force_51594.html

Το Predator περιγράφεται ως Killer Scout με καθαρή αναφορά στο ISR, αλλά με περιορισμένη ικανότητα να σημαδέψει τυχαίους στόχους. Ωστόσο το Reaper έχει προσδιοριστεί και ως Hunter Killer, που σημαίνει ότι είναι αφιερωμένο στο να χτυπήσει στόχους και ακόμα, να μπορεί να διαθέτει μεγάλες ικανότητες ISR που περιλαμβάνουν ηλεκτρο-οπτικά, οθόνες χαμηλού φωτισμού και ραντάρ συνθετικού διαφράγματος⁴⁴. Το Reaper έχει τη δυνατότητα να συλλέξει φωτογραφίες -εφόσον διαθέτει το σωστό εξοπλισμό- από την περιοχή της αποστολής που του έχει ανατεθεί, δίνοντας πληροφορίες για την επικρατούσα κατάσταση των αντιπάλων ενώ μπορεί να παραμείνει για αρκετές ώρες στον αέρα σε αντίθεση με ένα F16 ή άλλο μαχητικό αεροσκάφος, που θα έπρεπε να επιστρέψει στη βάση του για ανεφοδιασμό.

Reaper (MQ-9)⁴⁵

---

⁴⁴Tirpak, 2008

⁴⁵ <https://www.af.mil/About-Us/Fact-Sheets/Display/Article/104470/mq-9-reaper/>

2.3 ΤΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ DRONESENANTI ΤΩΝ ΕΠΑΝΔΡΩΜΕΝΩΝ ΕΝΑΕΡΙΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ

Τα UAVs έχουν μακρά ιστορία, δεδομένου ότι η αξία τους αρχίζει να διαφαίνεται κυρίως τις τελευταίες δεκαετίες. Σε αυτό συνετέλεσε η ανάπτυξη των τεχνολογικών μέσων, η οποία τους προσέδωσε σημαντικές ικανότητες. Ειδικά στο κομμάτι των στρατιωτικών επιχειρήσεων, στις οποίες κράτη όπως οι ΗΠΑ δαπανούν μεγάλα χρηματικά ποσά προκειμένου να μπορούν να προβάλλουν την ισχύ τους σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου.

Τα στρατιωτικά drones, χάρη στον τεχνολογικό συστημάτων που διαθέτουν στο κομμάτι αναγνώρισης και εντοπισμού των εχθρικών στόχων καθώς και στη περίπτωση περιπολίας σε εχθρικό εναέριο χώρο, παρέχουν τη δυνατότητα για την ελαχιστοποίηση του ρίσκου των ανθρώπινων ζώων.

*«Τα UAVs στο κομμάτι της από αέρος παράδοσης προμηθειών, έχουν σχεδιαστεί για γρήγορη μεταφορά φορτίων μικρών αντικειμένων, όπως εξοπλισμός και τρόφιμα στις ειδικές δυνάμεις».*⁴⁶

Δεδομένου ότι μεγάλο μέρος των στρατιωτικών επιχειρήσεων που διεξάγονται ανά το κόσμο απαιτεί τη χρήση εναέριων μέσων, τα UAV αποτελούν μεγάλο πλεονέκτημα για τις στρατιωτικές δυνάμεις καθώς διαθέτουν αυτόματα συστήματα πλοήγησης και ελιγμών χωρίς να θεωρείται αναγκαία η παρέμβαση του ανθρώπινου χειριστή.

Λόγω των τεχνολογικών συστημάτων που διαθέτουν, τα UAV δίνουν τη δυνατότητα στους χειριστές να τα αξιοποιήσουν αποτελεσματικά χωρίς τη προϋπόθεση μεγάλης εξειδίκευσης.

Τα στρατιωτικά drones, πέρα από τη συμμετοχή τους σε επιχειρησιακές ενέργειες που αφορούν την εκμετάλλευσή τους από το στρατό, μπορούν να χρησιμοποιηθούν και σε μη στρατιωτικές αποστολές, όπως η έρευνα και η διάσωση σε φυσικές καταστροφές, η επιτήρηση των θαλάσσιων και χερσαίων συνόρων με σκοπό την αποτροπή της λαθρομετανάστευσης σε χώρες που αντιμετωπίζουν έντονο πρόβλημα, καθώς κι από την έννομη τάξη για την επιτήρηση από αέρος. Επιπλέον, όπως αναφέρεται στο άρθρο των Mirzaeinia, Hassanalian και Lee, « η εφαρμογή τεχνολογίας με τη χρήση μικρών drones και επαναφορτιζόμενων σταθμών εγκατεστημένων κατά μήκος των συνόρων,

---

⁴⁶ AFASES, 2016

μπορούν να μειώσουν τα κόστη της επέκτασης της ασφάλειας στα σύνορα και να μειώσουν τις ανθρώπινες ώρες περιπολίας . Αυτά τα drones μπορούν επίσης να επισκεφθούν πιο απομακρυσμένες περιοχές, οι οποίες είναι μη προσβάσιμες από ανθρώπινους φρουρούς. Τα μικρότερα drones [...] απαιτούν λιγότερο χρόνο και όρους για τη διαχείρισή τους σε σχέση με τα μεγαλύτερα UAV που χρησιμοποιούνται από το στρατό, και είναι λιγότερο επιρρεπή σε λάθος συναγεμμούς ή δυσλειτουργίες.⁴⁷»

Τα drones έχουν τη δυνατότητα να μεταφέρουν φορτία ενός κιλού και πάνω, για αυτό το σκοπό δύναται να χρησιμοποιηθούν για τη μεταφορά ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε περιοχές οι οποίες είναι δυσπρόσιτες από επίγεια μέσα, και απαιτούν χρόνο για την παράδοσή τους, σε περιπτώσεις όπου η ανάγκη είναι μεγάλη.

«Αρχικά η χαμηλή στάθμη θορύβου το κάνει πιο απίθανο να ανιχνευτεί η παρουσία τους. Δεύτερον, τα drones μπορούν να ίπτανται πάνω από μια περιοχή περισσότερο από τα επανδρωμένα. Τέλος, μπορούν να πετάξουν χαμηλά και να εκθέσουν τον εαυτό τους σε εχθρικά πυρά με στόχο να αναγνωρίσουν τη φύση των στόχων τους. Συνεπώς, οι πιθανότητες μετωπικής συντριβής ανάμεσα στο τοπικό άμαχο πληθυσμό είναι μειωμένη (αλλά όχι εξαλειφθείσα).»⁴⁸

« Τα drones έχουν σώσει Αμερικάνους στρατιώτες, βοηθώντας στην ανίχνευση θαμμένων βομβών και στη καταδίωξη βομβιστών. Εν αντιθέσει με τους δορυφόρους, οι οποίοι ακολούθησαν συγκεκριμένα και προβλέψιμα μονοπάτια, μπορούν να αποσταλούν σε προσωρινή βάση για να ακολουθήσουν στόχους, καθώς και όταν τα οδηγεί η νοημοσύνη τους.»⁴⁹

« Επίσης, είναι σημαντικά για την επιτήρηση των εχθρικών κρατικών εγκαταστάσεων. Για παράδειγμα οι ΗΠΑ, πιστεύεται ευρέως ότι χρησιμοποιούν drones για την παρακολούθηση του Ιρανικού πυρηνικού προγράμματος.»⁵⁰

«Τέλος τα drones, επίσης προλαμβάνουν την ανάγκη για στρατηγική έρευνα και επιχειρήσεις διάσωσης σε περίπτωση που ένα αεροσκάφος καταρριφθεί.»⁵¹ Η χρήση τους σε περίπτωση κατάρριψης αποκλείει τη σύλληψη των πιλότων, όπως θα γινόταν με τα επανδρωμένα αφαιρώντας την ευκαιρία στους αντιπάλους να χρησιμοποιήσουν τους πιλότους ως μέσο εκβιασμού για το αντίπαλο κράτος.

---

⁴⁷Mirzaeinia et al.,2020

⁴⁸Mahadevan, 010

⁴⁹Ο.π.: 2

⁵⁰Ο.π.: 2

⁵¹Ο.π.:2

Τα drones, διαθέτουν θερμικές κάμερες ανεπτυγμένης τεχνολογίας, που τους επιτρέπουν να μπορούν να ίπτανται και να φέρουν εις πέρας αποστολές, κατά τη διάρκεια της νύχτας σε αντίθεση με επανδρωμένα μαχητικά αεροσκάφη, καθώς οι πιλότοι των επανδρωμένων δεν μπορούν να πετάξουν κατά τη διάρκεια της νύχτας λόγω έλλειψης ορατότητας.

Ωστόσο, επειδή τα drones έχουν δραματικά χαμηλότερα ανθρώπινα και οικονομικά κόστη, καθιστούν πιο εφικτό πολιτικά για τα κράτη να « συνεχίσουν να πυροβολούν για πάντα». Πιο συγκεκριμένα, επειδή τα ανθρώπινα, οικονομικά και πολιτικά κόστη των drones είναι τόσο χαμηλά, τα drones μπορούν να παραχθούν σε μεγαλύτερες ποσότητες και μπορούν να χρησιμοποιηθούν πιο εύκολα από τα όπλα που απαιτούν το ρίσκο της ανθρώπινης ζωής, μεγαλύτερους οικονομικούς πόρους ή πολιτικό κόστος. Όσο περισσότερα drones μπορεί να πράξει ένα κράτος, τόσο πιο βιώσιμες και αξιοποιήσιμες είναι οι επιχειρήσεις τους και η απειλή θα παραμείνει σε αυτό το δρόμο»⁵².

«Τα φονικά drones τα οποία χρησιμοποιούνται τώρα (όπως το MQ-Predator και MQ-9 Reaper) είναι ευάλωτα ακόμη και σε στοιχειώδης άμυνες από αέρος. Πετούν με ελικοφόρες μηχανές σε χαμηλές ταχύτητες με περιορισμένη δυνατότητα ελιγμών και χωρίς καθόλου αμυντικές ικανότητες. Όπως σημείωσε το 2013 ο αρχηγός των εναέριων υπηρεσιών της Air Command General, Mike Hostage, τα Predators και τα Reapers είναι άχρηστα σε ανταγωνιστικό περιβάλλον».⁵³

«Υπάρχει η ανησυχία ότι κάποια drones θα γίνουν εντελώς αυτόνομα και θα χρησιμοποιηθούν για να κυνηγήσουν και να περιορίσουν γρήγορα ανθρώπινες ζωές και αντικείμενα μέσω προγραμματισμένων στόχων. Προς το παρόν τα Drones που χρησιμοποιούνται για στόχευση κατά τη διάρκεια πολέμου και αυτοάμυνας χειρίζονται από ανθρώπους και υπάρχουν συχνά άλλοι που μπορούν να συμμετέχουν στην αναγνώριση στόχων και στο εάν θα εμπλακούν με ένα συγκεκριμένο στόχο.»⁵⁴

«Άλλοι προβλέπουν μια προβληματική χρήση των drones που είναι εντελώς αυτόνομη και, αν δεν σκοτώσουν και καταστρέψουν άσκοπα εξαιτίας σφαλμάτων του υπολογιστή, μπορεί να σκοτώσουν και να καταστρέψουν χωρίς επαρκή μελέτη όλων των παραμέτρων παρόλη τη πιθανή αυξημένη επιτήδευση στον προγραμματισμό τους.»⁵⁵

---

⁵²Zegart, 2018

⁵³Ο.π: 5

⁵⁴Paust, 2015

⁵⁵Ο.π: 195-196

Τα drones λόγω της γρήγορης τεχνολογικής ανάπτυξής τους, της εύκολης χρήσης και απόκτησής τους, λόγω του χαμηλού κόστους, έχουν εγείρει το ενδιαφέρον τρομοκρατικών οργανώσεων. Οι τρομοκράτες του ISIS, χρησιμοποιούν drones για να καταγράψουν τις αποστολές αυτοκτονίας, αλλά και άλλες βομβαρδιστικές επιθέσεις ενάντια σε άμαχο πληθυσμό με σκοπό να σπείρουν το πανικό αλλά και να προσηλυτίσουν άτομα με στόχο την ένταξη στις δράσεις τους.

«Τα drones είναι πολύ εύκολα στη χρήση και διευκολύνουν για διάφορες εργασίες κι ακόμη μπορούν να πωληθούν ως παιχνίδια σε πολλές αγορές. Ένα καλλιεργημένο άτομο μπορεί εύκολα να χρησιμοποιήσει και να πλοηγήσει διαφορετικά είδη drones. Σε συνδυασμό με την πολεμική μηχανή ISIS τα drones ξεκινούν να γίνονται φονικά εργαλεία για πολλούς ειδικά στη Μοσούλη. Το ISIS ανακοίνωσε επισήμως το πρόγραμμά του για τα drones με μια περιπαιχτική φωτογραφία Drone στα κανάλια του στο Telegram στις 24 Ιανουαρίου του 2017. Σύντομα εξέδωσε ένα πλήρες βίντεο ενός μικρού drone , που κουβαλούσε πυρομαχικά σε μέγεθος χειροβομβίδας και τα έριχνε επιτυχημένα στους στόχους του. Από τότε τα οπλισμένα drones Του ISIS έγιναν ένα μέρος της καθημερινότητας στο πεδίο μάχης της Μοσούλης, σκοτώνοντας ή τραυματίζοντας 39 ιρακινούς στρατιώτες μέσα σε μόνο μια εβδομάδα.»⁵⁶

Οι δυνατότητες της χρήσης ενός Drone, επιτρέπουν στα όργανα της επιβολής του νόμου να μπορούν να καταγράψουν τις κινήσεις των πολιτών εν αγνοία τους, παραβιάζοντας έτσι τα ατομικά τους δικαιώματα, καθώς τέτοιου είδους συνεχής και μακροχρόνια παρακολούθηση απαιτεί από το νόμο την ύπαρξη ειδικού εντάλματος. Επίσης, οφείλουμε να τονίσουμε το γεγονός ότι μια τέτοιου είδους παρακολούθηση και μάλιστα με τη χρήση προηγμένων τεχνολογικών μέσων όπως τα drones, συνιστά αθέμιτη πρακτική καθώς ο πολίτης δε μπορεί να λάβει γνώση.

«Σχετικά, η σύντομη παρακολούθηση των κινήσεων ενός ατόμου σε δημόσιους δρόμους, συνάδει με τις προσδοκίες ιδιωτικότητας τις οποίες η κοινωνία μας έχει αναγνωρίσει ως λογικές. Αλλά πιο μακροπρόθεσμα, η καταγραφή επηρεάζει τις προσδοκίες της ιδιωτικότητας καθώς είναι αναμενόμενο ότι οι φορείς επιβολής του νόμου κι άλλοι, δε θα μπορούσαν να παρακολουθήσουν και να καταγράψουν κρυφά κάθε κίνηση για μια πολύ μεγάλη περίοδο. Αυτές οι έρευνες θα ήταν εγγενώς αδικαιολόγητες απουσία εντάλματος.»⁵⁷

«Αυτές οι βασικές αρχές, είναι ορατές στην εμφάνιση των Drones. Για παράδειγμα, σύμφωνα με το American Security Project, ανεπίσημες αναφορές δείχνουν ότι το drone

---

⁵⁶Yayla&Speckhard, 2017

⁵⁷Takashash. 2012

MQ-9 Reaper που χρησιμοποιήθηκε για επιθέσεις στο Πακιστάν, έχει κόστος μονάδας 6,48 εκατομμύρια δολάρια και ένα λειτουργικό κόστος κοντά στα 3 εκατομμύρια δολάρια . Το τελευταίο αυτό νούμερο ωστόσο είναι παραπλανητικό, καθώς ένα πλήρες σύστημα drones απαιτεί μεγαλύτερη υποδομή για να λειτουργήσει. Ως εκ τούτου ένα συνηθισμένο Reaper drone σε μια ομάδα τεσσάρων σε μια ενεργή αποστολή απαιτεί δυο ενεργούς πιλότους, έναν επίγειο σταθμό και μια ασφαλή σύνδεση δεδομένων. Ωστόσο, ακόμα και με την απαίτηση για αυτή τη σημαντική υποδομή το τελικό κόστος είναι 3,250 δολάρια ανά ώρα πτήσης. Σε αντίθεση το F-35 Joint Strike Fighter, -"που 58 ακόμα θα αγοράσει η αυστραλιανή κυβέρνηση όπως ανακοίνωσε πρόσφατα – κοστίζει σχεδόν 91 εκατομμύρια δολάρια ανά μονάδα, σχεδόν 5 εκατομμύρια δολάρια το χρόνο για λειτουργικό κόστος και 16,500 ανά ώρα πτήσης.»⁵⁸

---

⁵⁸ McLean, 2014

3.DRONES ΚΑΙ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

3.1Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΟΜΠΑΜΑ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ DRONES

Ο Μπάρακ Ομπάμα εξελέγη 44^{ος} πρόεδρος των ΗΠΑ, στις 20/1/2009, και στη συνέχεια, επανεξελέγη, διατηρώντας το αξίωμά του ως τις 20/1/2017. Ένα μεγάλο τμήμα της ομιλίας του νεοεκλεγθέντος προέδρου, εστίαζε στη συμμόρφωση των ΗΠΑ με τους νόμους που αφορούν τον πόλεμο γενικότερα και επιπλέον, τόνισε τη σημασία της προστασίας των πολιτών από τη χρήση βίας. Στη διάρκεια της ομιλίας του, ο Ομπάμα επεσήμανε πως η δέσμευση σε συγκεκριμένους κανόνες συμπεριφοράς, αποτελούν ηθικό και στρατηγικό ζήτημα, και ότι τα ιδανικά που καλείται να προστατεύσει η χώρα πρέπει να τιμώνται τόσο όταν είναι εύκολο όσο κι όταν είναι δύσκολο. Στη συνέχεια, ο πρόεδρος Ομπάμα, αναγνώρισε δημοσίως τη δέσμευση των ΗΠΑ για την τήρηση της σύμβασης της Γενεύης, η οποία προστατεύει ουσιαστικά τους απλούς πολίτες και γενικότερα, όλους όσους είναι αμέτοχοι σε εχθροπραξίες σε περιόδους ενόπλων συγκρούσεων (πχ τραυματίες, γυναικόπαιδα, ιατρικό προσωπικό, διασώστες κλπ). Η πρώτη εικόνα αναφορικά με τις προθέσεις του νέου προέδρου μοιάζει να διακρίνεται από νομιμότητα και ανθρωπιστικό πνεύμα. Στο ίδιο κλίμα, από τις πρώτες κιόλας μέρες της θητείας του, ο Ομπάμα εξέδωσε ένα σύνολο εκτελεστικών εντολών και προεδρικών διαταγμάτων που στόχευαν στην απόσυρση των αμερικανικών στρατευμάτων από το Ιράκ⁵⁹ και εν συνεχεία, μείωσε το απόρρητο των προεδρικών αρχείων σε μια προσπάθεια ενίσχυσης της διαφάνειας.

Τον Ιούνιο του 2009, ο Μπάρακ Ομπάμα θα απευθύνει από το Κάιρο λόγο προς το μουσουλμανικό κόσμο με τίτλο «Νέα Αρχή» και την ίδια χρονιά του απονεμήθηκε το βραβείο Νόμπελ Ειρήνης «για τις εξαιρετικές του προσπάθειες για την ενίσχυση της διεθνούς διπλωματίας»⁶⁰.

Ωστόσο, σε κάθε παρόμοια περίπτωση, η ανεύρεση της αλήθειας θα πρέπει να βασίζεται όχι τόσο στα λεγόμενα των πολιτικών ηγετών, αλλά κυρίως στις πράξεις. Πιθανότατα, δεν αποτελεί σύμπτωση το γεγονός ότι στην πρώτη ομιλία του Ομπάμα, ο ίδιος εστιάζει στη διαφάνεια και τη νομιμότητα των πρακτικών των ΗΠΑ, δεσμευόμενος για τη τήρηση της Συμφωνίας της Γενεύης, ωστόσο παραλείπει να αναφέρει ότι την ίδια στιγμή είχε ήδη δώσει την έγκρισή του για περισσότερα χτυπήματα drones απ' όσα είχε εγκρίνει ο προκάτοχός του Τζωρτζ Μπους, σε όλη τη διάρκεια της θητείας του αποκρύπτοντας ταυτόχρονα το γεγονός του θανάτου

⁵⁹Gearan & Baldor, 2009

⁶⁰The Nobel Prize Internet Archive, 2009

δεκάδων πολιτών από τα συγκεκριμένα χτυπήματα. Στη πραγματικότητα, ο Ομπάμα ενέκρινε τις πρώτες επιθέσεις με drone, μόλις τρεις ημέρες μετά την ορκωμοσία του.

Στις 23 Ιανουαρίου του 2009, για παράδειγμα, μόλις τρεις ημέρες μετά την ορκωμοσία του Ομπάμα, ένα χτύπημα της CIA στο Πακιστάν διέλυσε ένα σπίτι γεμάτο με φίλους και οικογένεια που είχαν καθίσει για βραδινό. Εννέα πολίτες σκοτώθηκαν. Όπως ανέφερε στην Guardian ο Φαχέμ Κουρέσι, ένας έφηβος που επιβίωσε από την επίθεση: «είμαι το ζωντανό παράδειγμα του τι είναι drones... [...] Περισσότερο από μια δεκαετία αργότερα, δεν του έχει δοθεί ακόμα μια εξήγηση για το τι συνέβη στην οικογένειά του, παρόλο που ο πρόεδρος ενημερώθηκε σχεδόν αμέσως ότι είχε γίνει λάθος και πως αθώοι πολίτες είχαν σκοτωθεί.

Έξι μήνες αργότερα, μια αμερικανική επίθεση με drone εξολόθρευσε έναν μεσαίο διοικητή των Ταλιμπάν στο Πακιστάν. Στη κηδεία του, στην οποία παρευρέθηκαν πέντε χιλιάδες άνθρωποι, ένα ακόμα drone έριξε πυραύλους μέσα στο πλήθος σε μια απόπειρα να σκοτώσει τον Μπάιπλαχ Μεχσούντ, τον ιδρυτή της πακιστανικής πτέρυγας των Ταλιμπάν. Σαρανταπέντε πολίτες θα πέθαιναν, όχι όμως ο Μεχσούντ, ο οποίος έγινε στόχος επτά φορές προτού τελικά σκοτωθεί στις 5 Αυγούστου 2009. Η καταδίωξή του με drone, θα άφηνε τουλάχιστον 164 νεκρούς, συμπεριλαμβανομένου του οχτάχρονου Νουρ Σιέντ που έπαιζε σε σπίτι κοντά σε ένα από τα ύποπτα κρησφύγετα του Μεχσούντ, όταν τον χτύπησε ένα κομμάτι θραύσματος.⁶¹

Ο Ομπάμα, από την πρώτη στιγμή της εκλογής του είναι αναπόφευκτα «βεβαρημένος» με τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας που είχε ξεκινήσει ο προκάτοχός του Τζωρτζ Μπους το 2001 ως απάντηση στις καταστροφικές και πολύνεκρες επιθέσεις που συγκλόνισαν τις ΗΠΑ την 11^η Σεπτεμβρίου. Αν και ο Ομπάμα επικεντρώθηκε στη μείωση των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων σε ξένες χώρες, δεν έκανε κάποια σαφή κίνηση τερματισμού των αμερικανικών παρεμβάσεων σε πολέμους. Ωστόσο, η προσπάθειά του για μείωση των αμερικανικών στρατευμάτων, πράγμα που ουσιαστικά σημαίνει απόσυρση του ανθρώπινου δυναμικού κι επομένως αυτόματη μείωση των ανθρώπινων απωλειών για την Αμερική, οδήγησαν ουσιαστικά σε αυξημένη εξάρτηση από αεροπορικές επιδρομές, οπότε και τα drones έδωσαν τη λύση. Αν και ο πρώτος που χρησιμοποίησε drones για στρατιωτικές επιθέσεις ήταν ο πρόεδρος Τζωρτζ Μπους με περίπου πενήντα χτυπήματα κατά τη διάρκεια της προεδρίας του, ο διάδοχός του Ομπάμα, εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο τις δυνατότητες

---

⁶¹Harpootlian, 2020

που προσφέρουν τα drones εξαπολύοντας δέκα φορές περισσότερες επιθέσεις από τον προκάτοχό του.

Η πληθώρα των χτυπημάτων με drones που αντικατέστησαν ουσιαστικά τον αμερικανικό στρατό στο κυνήγι της τρομοκρατίας, οφείλεται κυρίως στην επέκταση του προγράμματος drones της CIA , διαχωρίζοντας ουσιαστικά τα χτυπήματά της από αυτά της κυβέρνησης και καθιστώντας τη συγκεκριμένη υπηρεσίας ως το επίκεντρο της αντιτρομοκρατικής πολιτικής της κυβέρνησής του. Επιπλέον, το πρόγραμμα αυτό θεωρήθηκε ιδιαίτερος αποτελεσματικό έναντι της ισλαμικής τρομοκρατίας, καταλήγοντας εξαιτίας και του σημαντικά μικρότερου κόστους του να αναδειχθεί ως σημαντικό κομμάτι της άμυνας των ΗΠΑ. Ο Ομπάμα ουσιαστικά, ανέπτυξε κι εκμεταλλεύτηκε στο έπακρον το κρυφό πρόγραμμα drone που σπανίως χρησιμοποιούσε ο Μπους, υιοθετώντας το ως τη σημαντικότερη εξωτερική πολιτική του. Predators εφοδιασμένα με κάμερες κι οπλισμένα με πυραύλους Hellfire, στοχεύουν διοικητές της Αλ Κάιντα και των Ταλιμπάν έξω από τις ζώνες μάχης και συνήθως σε παράνομες, ορεινές περιοχές του Πακιστάν κι όλα αυτά ενόσω οι κανόνες δέσμευσης της CIA δεν επιτρέπουν να δοθεί καμία πληροφορία στο κοινό. Το πρώτο χτύπημα υπό τη νέα διοίκηση Ομπάμα όπως προαναφέρθηκε, συνέβη τρεις μέρες μετά την ορκωμοσία του. Το 2009, μόνο στο Πακιστάν έχουν καταγραφεί 53 αεροπορικές επιθέσεις, περισσότερες απ' όσες έγιναν καθ' όλη τη διάρκεια της προεδρίας Μπους. Ο παρακάτω πίνακας θεωρείται ενδεικτικός, ωστόσο, οφείλουμε να τονίσουμε το γεγονός ότι τα πραγματικά νούμερα σπανίως καταγράφονται δεδομένης της «κρυφής» δράσης της CIA.

Total Strikes and Fatality Estimates

Administration	Strikes		Deaths		
	Total	Civilians	Unknown	Militants	Total
Bush	1	0	0	6	6
Obama	185	88 – 101	33 – 52	973 – 1,241	1,094 – 1,394
Trump	106	27 – 48	29 – 37	222 – 290	278 – 375
Trump (insufficient detail)	82	Unknown	Unknown	Unknown	Unknown
Biden	0	0	0	0	0
Total	374	115 – 149	62 – 89	1,201 – 1,537	1,378 – 1,775

In 2017, U.S. Central Command stated it had conducted 131 air strikes in Yemen, but New America has only been able to identify location and date information for some of those strikes. The strikes for which such information is lacking are labeled as "insufficient detail."

Συνολικά χτυπήματα κι απώλειες ανά προέδρο των ΗΠΑ⁶²

Στις 23 Μαΐου 2013, ο πρόεδρος Ομπάμα θα δώσει την πρώτη ομιλία της δεύτερης θητείας του στο Πανεπιστήμιο Εθνικής Άμυνας, αναφορικά με την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και αναφερθηκε εκτενώς στο ζήτημα των drones:

«Όπως και με προηγούμενες ένοπλες συγκρούσεις, αυτή η καινούργια τεχνολογία, εγείρει προφανή ερωτήματα ως προς το ποιός γίνεται στόχος και γιατί. Ως προς τις απώλειες πολιτών και το ρίσκο δημιουργίας νέων εχθρών. Για τη νομιμότητα τέτοιων χτυπημάτων υπό τις αμερικανικές και διεθνείς νομοθεσίες. Για την υπευθυνότητα και την ηθικότητα. αφήστε με να απαντάς σε αυτές τις ερωτήσεις: αρχικά, η δράσεις μας είναι αποτελεσματικές. Εκατοντάδες εξειδικευμένοι διοικητές, εκπαιδευτές, κατασκευαστές βομβών και πράκτορες της Αλκάιντα αποσύρθηκαν από το πεδίο μάχης. Διεκόπησαν σχέδια που θα μπορούσαν να στοχεύσουν διεθνή αεροπορία, αμερικανικά συστήματα μεταφορών, ευρωπαϊκές πόλεις και τους στρατιώτες μας στο Αφγανιστάν. Για να το θέσουμε απλά, αυτά τα χτυπήματα έχουν σώσει ζωές. Επιπλέον οι δράσεις της Αμερικής είναι νόμιμες. Μας επιτέθηκαν στις 9/11. Μέσα σε μια εβδομάδα το κογκρέσο νομιμοποίησε τη χρήση βίας. Κατά το εθνικό και το διεθνές δίκαιο οι ΗΠΑ βρίσκονται σε πόλεμο με την Αλκάιντα, τους Ταλιμπάν και τις δυνάμεις που σχετίζονται

⁶² <https://www.newamerica.org/international-security/reports/americas-counterterrorism-wars/the-war-in-yemen/>

με αυτούς. Είμαστε σε πόλεμο με μια οργάνωση που θα σκότωνε όσο περισσότερους Αμερικάνους μπορούσε αν εμείς δε τους σταματούσαμε πρώτοι. Οπότε είναι ένας πόλεμος δικαιοσύνης, ένας πόλεμος ζυγισμένος αναλογικά ως έσχατη λύση και σε νόμιμο άμυνα. [...]

Η ίδια η τεχνολογία που μας επιτρέπει να χτυπήσουμε μισό κόσμο μακριά επίσης απαιτεί τη πειθαρχία να περιορίζει; Αυτή τη δύναμη ή να ρισκάρεις να την εκμεταλλευτείς. Για αυτό τα τελευταία τέσσερα χρόνια η διοίκησή μου δούλεψε σθεναρά ώστε να εδραιώσει μια δομή η οποία θα καθορίζει τη χρήση βίας εναντίον στους τρομοκράτες με έμφαση στις σαφείς οδηγίες για την εποπτεία και την υπευθυνότητα που τώρα πλέον είναι κωδικοποιημένα σε προεδρική πολιτική. [...]

Πέρα από το έδαφος του Αφγανιστάν, στοχεύουμε μόνο την Αλκάνιτα και τις δυνάμεις που σχετίζονται με αυτή, αλλά ακόμα και τότε η χρήση drone είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Η Αμερική δεν επιλέγει να χτυπήσει όταν έχει τη δυνατότητα να αιχμαλωτίσει συγκεκριμένους τρομοκράτες. Η προτίμησή μας είναι πάντα η κράτηση, η ανάκριση και η προσαγωγή. Η Αμερική δε μπορεί να χτυπήσει όπου επιλέξει. Οι πράξεις μας είναι συνυφασμένες με συμβουλές εταίρων και σεβασμό στην κρατική κυριαρχία. [...]

Πριν γίνει οποιοδήποτε χτύπημα θα πρέπει να είναι σχεδόν βέβαιο ότι δε θα σκοτωθούν ή τραυματιστούν άμαχοι πολίτες και αυτό είναι το πιο υψηλό στάνταρ που μπορούμε να θέσουμε. Αυτό το τελευταίο επιχείρημα είναι κρίσιμο γιατί ο περισσότερος σκεπτικισμός αναφορικά με τις επιθέσεις drones είτε εδώ είτε στο εξωτερικό δικαιολογημένα εστιάζει σε αναφορές για ατυχήματα πολιτών, και υπάρχει μεγάλο κενό μεταξύ αξιολογήσεων της Αμερικής για τέτοια χτυπήματα και μη – κυβερνητικών αναφορών. Ωστόσο, είναι μια σκληρή αλήθεια ότι τα αμερικανικά χτυπήματα είχαν ως αποτέλεσμα απώλειες πολιτών, ένα ρίσκο που υπάρχει σε κάθε πόλεμο και για τις οικογένειες των θυμάτων ούτε λέξεις ούτε νόμοι μπορούν αν δικαιολογήσουν την απώλεια. Για μένα και τη κυβέρνησή μου αυτοί οι θάνατοι θα μας στοιχειώνουν όσο ζούμε, όπως και για αυτές τις απώλειες αμάχων που συνέβησαν στο συμβατικό πόλεμο του Ιράκ και του Αφγανιστάν. [...]

Οι συμβατικές αεροδυνάμεις ή οι πύραυλοι, είναι πολύ λιγότερο ακριβείς από τα drones και είναι πιθανό να προκαλέσουν περισσότερους θανάτους πολιτών και ταυτοχρόνως,

μας στοχοποιούν ως προελαύνον στρατό και δημιουργούν ένα ρεύμα μη εσκεμμένων συνεπειών.»⁶³

Στο κομμάτι της ομιλίας του Ομπάμα που παρατίθεται παραπάνω, όπως δόθηκε από τον Λευκό Οίκο στην εφημερίδα των New York Times, είναι πρόδηλη η αντίληψη της κυβέρνησης Ομπάμα για την ανησυχία που προκάλεσε η πολιτική της στον τομέα των αντιτρομοκρατικών ενεργειών της κυβέρνησης, με βασικό μέσο της τη χρήση μη επανδρωμένων εναέριων οχημάτων. Ο ίδιος ο Ομπάμα, στην ομιλία του επιλέγει να θίξει και να απαντήσει στα πιο κοινά ερωτήματα που θα μπορούσαν να του υποβάλουν οι απλοί πολίτες αλλά και οι πολιτικοί του αντίπαλοι, ώστε να καλύψει από όλες τις οπτικές το ζήτημα και να μην υπάρξουν προφανή αναπάντητα ερωτήματα. Τα βασικά ζητήματα τα οποία θίγει με βάση τη σειρά που αναφέρονται στο κομμάτι που παρατίθεται είναι : το ποιος αποτελεί στόχο και για ποιο λόγο, η νομιμότητα και η υπευθυνότητα που διέπει τα χτυπήματα, το ζήτημα των παράπλευρων απωλειών και τα προβλήματα που θα προέκυπταν από τη χρήση συμβατικών μεθόδων έναντι της προηγμένης τεχνολογίας των drones.

Αναφορικά με το ποιος μπορεί να αποτελέσει στόχο για τα πρόγραμμα των μη επανδρωμένων αεροσκαφών και για ποιο λόγο, ο πρόεδρος Ομπάμα κατέδειξε τα μέλη της Αλκάλιντα, τους Ταλιμπάν αλλά και όλους όσους συνεργάζονται με αυτές τις δυνάμεις κι επομένως αποτελούν δυνάμει κίνδυνο όχι μόνο για την Αμερική αλλά και για ολόκληρο τον κόσμο. Στη συνέχεια, αναφέρει ως σημαντικό γεγονός την απομάκρυνση βασικών στελεχών αυτών των ομάδων από το πεδίο μάχης, με αποτέλεσμα την αποφυγή τρομοκρατικών ενεργειών και σχεδίων που θα μπορούσαν να βλάψουν ανεπανόρθωτα τόσο την Αμερική και τους στρατιώτες της στο Αφγανιστάν, όσο και άλλες μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες. Τονίζει ωστόσο στο λόγο του, ότι η Αμερική στοχεύει μέσω του προγράμματος drone της αποκλειστικά και μόνο αυτούς του συγκεκριμένους στόχους, ουσιαστικά στοχεύοντας στην ανάδειξη της νομιμότητας και της υπευθυνότητας που διέπουν τα συγκεκριμένα χτυπήματα, αξίες στις οποίες αναφέρθηκε αμέσως μετά.

Σύμφωνα με τον Ομπάμα, στις προσπάθειές του για αποτελεσματική καταστολή της τρομοκρατίας, είχε σύμμαχο το Κογκρέσο το οποίο νομιμοποίησε σε ταχύ χρονικό διάστημα τη χρήση ισχύος μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Ταυτοχρόνως επικαλούμενος το εθνικό αλλά και το διεθνές δίκαιο, υποστήριξε πως τα χτυπήματα ενάντια στα μέλη των Ταλιμπάν και τις Αλκάλιντα είναι πλήρως νόμιμα

---

⁶³ Wall Street Journal, 2013

https://www.youtube.com/watch?v=Z1tz9XiqgMQ&ab_channel=WallStreetJournal

δεδομένου ότι οι ΗΠΑ βρίσκονται ουσιαστικά σε εμπόλεμη κατάσταση με τα μέλη τους και άρα, μετά και το τρομοκρατικό χτύπημα σε νόμιμο άμυνα. Επιπλέον, αναφέρθηκε στη προσπάθεια της διοίκησής του για τον προσδιορισμό και την εδραίωση ενός πλαισίου, το οποίο και θα καθορίζει τη χρήση βίας έναντι των τρομοκρατών, το οποίο και θα διέπεται από σαφείς κανόνες και οδηγίες οι οποίες θα τηρούνται κατά γράμμα και θα αποτελούν προεδρική πολιτική, έτσι ώστε να αποφεύγεται η υπερβολική προσκόλληση και η άσκοπη χρήση του προγράμματος drone. Αυτό το πλαίσιο προσδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα τόσο στον αριθμό των χτυπημάτων όσο και στην σωστή επιλογή των στόχων: «Σύμφωνα με πληροφορίες, η διαδικασία επιλογής στόχων στην Υεμένη και τη Σομαλία συνεπάγεται συχνές βιντεοδιασκέψεις με τη συμμετοχή περισσότερων από 100 μελών της δομής εθνικής ασφάλειας, με επικεφαλής αξιωματούχους του Πενταγώνου που είναι υπεύθυνοι για επιθέσεις σε drone σε αυτές τις χώρες. Οι συμμετέχοντες στις συνδιασκέψεις, αξιολογούν στοιχεία εναντίον ύποπτων τρομοκρατών για να εντοπίσουν απειλές αρκετά σημαντικές για να συμπεριληφθούν στη λίστα δολοφονιών. Σύμφωνα με πληροφορίες, μπορεί να χρειαστούν έως και πέντε ή έξι συνεδρίες για την έγκριση ενός ονόματος και τα ονόματα θα βγουν από τη λίστα εάν ένας ύποπτος δεν φαίνεται πλέον να αποτελεί επικείμενη απειλή. Τα εγκεκριμένα ονόματα παρέχουν τη βάση για τις τελικές συστάσεις προς τον Ομπάμα, ο οποίος τελικά καθορίζει θεμιτούς στόχους. Ο Μπρένναν περιέγραψε την επιθυμία του προέδρου να «σιγουρευτεί ότι θα εξετάσουμε λεπτομερώς μια αυστηρή λίστα ελέγχου: την αδυναμία σύλληψης, τη αξιοπιστία της βάσης πληροφοριών, την επικείμενη απειλή, όλα αυτά τα πράγματα».⁶⁴

Ωστόσο ακόμα κι αν κανείς βασιστεί στους παραπάνω ισχυρισμούς, είναι λογικό αυτοί είτε να μην είναι εξολοκλήρου ορθοί είτε, εν μέρει ψευδείς είτε βεβαίως να υπάρχει το περιθώριο λαθών. Δεν είναι άλλωστε λίγες οι περιπτώσεις όπου ο πρόεδρος Ομπάμα και η διοίκησή του κατηγορήθηκαν ανοιχτά από πολιτικούς αντιπάλους, αλλά και τα μίντια ότι παρά τα λεγόμενά τους, δεν εφαρμόζουν τις τακτικές που ισχυρίζονται και που συνάδουν με το νόμο και πως πολλές φορές εξαιτίας αυτού πέφτουν ακόμη και θύματα πλάνης:

«Για παράδειγμα, οι Los Angeles Times ανέφεραν ότι ένας ύποπτος που συνδέεται με την Αλ Κάιντα, ο Saleh Ali Saleh Nabhan σκοτώθηκε από μια επίθεση με ελικόπτερο τον Σεπτέμβριο του 2009 στη Σομαλία, αντί να συλληφθεί, επειδή «αξιωματούχοι είχαν συζητήσει προσπαθώντας να τον πάρουν ζωντανό, αλλά αποφάσισαν να μην το πράξουν εν μέρει λόγω της αβεβαιότητας για το πού να τον κρατήσουν.» Η στοχευμένη

---

⁶⁴ McCrisken,

δολοφονία μπορεί να είναι χρήσιμη για έναν πρόεδρο που περιφρονεί την κράτηση και την ανάκριση, αλλά ως θέμα στρατηγικής, δεν είναι χωρίς κόστος. Πρώτον, ένας νεκρός τρομοκράτης δεν είναι πάντα τόσο καλός όσο ένας κρατούμενος τρομοκράτης. Όπως το έθεσε ο Τζέφρι Σμιθ, πρώην γενικός σύμβουλος της CIA το 2002: «Αν είναι νεκροί, δεν σας μιλούν και δημιουργείτε περισσότερους μάρτυρες». Όταν είναι δυνατόν, υποστηρίζει ο Daniel Byman, διευθυντής του Κέντρου Ερευνών και Ασφάλειας του Πανεπιστημίου Georgetown, «Είναι σχεδόν πάντα καλύτερο να συλλαμβάνεις τρομοκράτες παρά να τους σκοτώνεις. Τότε λαμβάνεις πληροφορίες. Οι νεκροί δεν λένε ιστορίες. " Δεύτερον, ενώ τα αεροσκάφη των ΗΠΑ έχουν εντυπωσιακές δυνατότητες παρακολούθησης και στόχευσης, η νοημοσύνη στην οποία βασίζονται δεν είναι ποτέ αλάνθαστη. Πολλά χτυπήματα με Predator προγραμματίζονται ως απάντηση σε συμβουλές από τοπικούς πληροφοριοδότες που έχουν τις δικές τους ατζέντες. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε θανάτους αθώων πολιτών.»⁶⁵

Και σε αυτούς τους θανάτους αθώων πολιτών, δηλαδή τις παράπλευρες απώλειες, ο Ομπάμα αναφέρθηκε με συναισθηματισμό υποστηρίζοντας ότι θα αποτελούν βάρος στη συνείδησή του για όλη του τη ζωή. Βέβαια πριν από αυτό, ο πρόεδρος των ΗΠΑ βεβαίωσε τους πολίτες για τη μελέτη από την οποία διακρίνεται το κάθε χτύπημα και την ακρίβεια με την οποία πραγματοποιείται αφού τα drones είναι πολύ πιο ακριβή σε σχέση με τους πυραύλους και τα συμβατικά μέσα, καθώς ο υψηλότερος στόχος της κυβέρνησής του είναι να μην υπάρχουν απώλειες αμάχων. Επιπροσθέτως, δε θα πρέπει να αγνοούμε το γεγονός της διάκρισης των χτυπημάτων αυτών- όπως προαναφέρθηκε, οι ΗΠΑ έχουν εγκρίνει την ανεξάρτητη δράση της CIA. Αυτό σημαίνει βεβαίως ότι κάλλιστα μπορεί η κυβέρνηση Ομπάμα να ακολουθεί τα πρωτόκολλα τα οποία αναφέρει, αλλά ταυτοχρόνως η CIA ακολουθεί τη δική της τακτική.

«Οι δημοσιογράφοι εξηγούν ότι οι εκτιμήσεις της διοίκησης διαφέρουν σημαντικά από εκείνες άλλων πηγών, λόγω της μεθόδου «ενοχή ανά συσχέτιση» της CIA για τον υπολογισμό των θυμάτων. Βασιζόμενοι στις εκτός καταγραφής συνομιλίες με αξιωματούχους της διοίκησης, εξηγούν ότι η CIA «μετρά όλους τους άνδρες στρατεύσιμης ηλικίας σε μια ζώνη εχθροπραξιών ως μαχητές... εκτός εάν υπάρχουν σαφείς πληροφορίες που αποδεικνύουν μετά θάνατον τους αθώους». Αυτή η προσέγγιση εγείρει το ερώτημα εάν οι συνθήκες υπό τις οποίες ο Πρόεδρος διατάσσει το χτύπημα είναι τόσο αυστηρές όσο ισχυρίζονται. Που σημαίνει ότι, αν άγνωστοι άνδρες σε ηλικία στράτευσης δεν θεωρούνται πολίτες, η παρουσία τους σε μια πιθανή

---

⁶⁵Ofek, 2010

ζώνη χτυπήματος ίσως να μην αλλάξει τον υπολογισμό για το αν θα τραβήξει τη σκανδάλη.»⁶⁶

Τέλος, ο Ομπάμα στην ομιλία του αναφέρθηκε και στο θέμα της δημιουργίας περαιτέρω ζητημάτων σε περίπτωση χρήσης των συμβατικών μεθόδων αντιμετώπισης των εξωτερικών ζητημάτων και ειδικότερα της τρομοκρατίας. Πράγματι από τη μία πλευρά, είναι πολύ πιθανό σε μια προσπάθεια εξόντωσης ενός στόχου με την επέμβαση στρατού στο εξωτερικό να δοθεί το λάθος μήνυμα και να παρερμηνευτεί ακόμα και ως απόβαση. Επιπλέον για κάθε πολίτη ξένης χώρας θα ήταν απειλητική η ύπαρξη και το κυνήγι υπόπτου στα εδάφη του. Από την άλλη πλευρά όμως, είναι πολύ πιθανό να προκύψουν ακόμη μεγαλύτερα ζητήματα από τα προαναφερθέντα, καθώς η παρερμηνεία των ενεργειών είναι ανεξέλεγκτη και μπορεί να στραφεί σε πολλαπλές κατευθύνσεις. Για παράδειγμα: « Δεδομένου ότι η υπερβολικά παινεμένη « Αραβική Άνοιξη» απορρίπτει μέσω διαμαρτυρίας αυτό που αυτό που ο Μπιν Λάντεν απέρριψε με πιο βίαια μέσα, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι τα νέα του θανάτου του ήταν πηγή δημοφιλούς συζήτησης και ανάλυσης. Ακόμα και στην Αίγυπτο, αν και ήταν σε μεγάλο βαθμό άσχετο πρόσωπο και η χώρα είχε αρκετά πιο επείγοντα εσωτερικά ζητήματα ως αποτέλεσμα των εξεγέρσεων, το θέμα συγκέντρωσε ενδιαφέρον. Πολυάριθμες συνεντεύξεις με ανθρώπους από διαφορετικό υπόβαθρο, όπως νέους μαθητές, φτωχούς αστούς και αγρότες, και ξυρισμένους θαμώνες καφετέριας μεσαίας τάξης, καθώς και αξιοσημείωτες θρησκευτικές προσωπικότητες εμφανίζουν παρόμοια συναισθήματα - επαινώντας τον Μπιν Λάντεν επειδή στάθηκε στους Αμερικανούς, είχε ευγενείς προθέσεις και θεωρήθηκε μάρτυρας. Τέτοια σχόλια μπορούν να γίνουν κατανοητά στο πλαίσιο τριών σημείων. Το πρώτο είναι ότι η ισλαμική εθιμοτυπία δεν επιτρέπει να μιλάει κάποιος άσχημα για τους νεκρούς. Δεύτερον, ο Μπιν Λάντεν θεωρείται ότι έχει θυσιάσει τον προσωπικό του πλούτο και την άνεση του για να πολεμήσει την κατοχή ξεκινώντας από τη Σοβιετική Ένωση- η εντελώς αντίθετη εικόνα των διεφθαρμένων και αυτοεξυπηρετούμενων καθεστώτων στα οποία αντιτίθενται τώρα οι άνθρωποι. Τελευταίο και σημαντικότερο, οι μάζες μοιράστηκαν τα παράπονα που διατύπωσε ο Μπιν Λάντεν παρά το γεγονός ότι υπήρχε σχεδόν πλήρης απόρριψη ανάμεσά τους για οποιαδήποτε στόχευση αμάχων.»⁶⁷

Ουσιαστικά στη συγκεκριμένη περίπτωση, παρατηρείται ότι οι πολίτες του ξένου κράτους εξέλαβαν την εκτέλεση του Μπιλ Λάντεν τελείως διαφορετικά από αυτό που περίμεναν οι ΗΠΑ καθώς τον ανακήρυξαν ουσιαστικά ως μάρτυρα, και κατέληξαν να

---

⁶⁶Tandler, 2013

⁶⁷ Pankhurst, 2011

ενστερνιστούν απόψεις που μάλλον υπό άλλες συνθήκες θα απέρριπταν, αν η επίθεση δεν είχε ξυπνήσει μέσα τους το θρησκευτικό και εθνικό αίσθημα.

«Ουσιαστικά δημιουργήσαμε μια ολόκληρη σειρά διαδικασιών για τη προστασία από την υπερβολική προσέγγιση της κυβέρνησης για τη μεταρρύθμιση ορισμένων πρακτικών που νόμιζα πως με τη πάροδο του χρόνου θα απειλούσαν τις πολιτικές ελευθερίες. Υπάρχουν αρκετοί κριτές από το αριστερό μέτωπο που θα ισχυρίζονταν ότι δεν έκανα αρκετά. Θα διαφωνούσα λέγοντας ότι σχεδόν το πέτυχα, αν και, είμαι ο πρώτος που θα παραδεχτώ ότι δε το πετύχαμε από τη πρώτη μέρα. Υπήρξαν φορές όπου για παράδειγμα, με σεβασμό στα drones, που έπρεπε να σταματήσω το σύστημα για μια στιγμή και να πω «ξέρεις κάτι; Έχουμε βολευτεί πολύ με την ικανότητά μας να χτυπάμε κινούμενους στόχους σε όλο το κόσμο χωρίς να έχουμε αρκετές διαδικασίες για να αποφύγουμε όλων των ειδών τις απώλειες αμάχων που μπορούν να καταλήξουν στη πραγματικότητα να μας κάνουν κακό στο πόλεμο ενάντια στο ριζοσπασισμό»⁶⁸ δήλωνε ο Ομπάμα σε συνέντευξη μετά την πάροδο της προεδρίας του ως απολογισμό της θητείας του.

3.2 ΤΑ DRONES ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στους Δίδυμους Πύργους, αποτέλεσε σταθμό στην ανάπτυξη της χρήσης των drones ως όπλο, ενάντια στη καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Αμέσως μετά την επίθεση, ο Αμερικανός πρόεδρος Τζώρτζ Μπους έδωσε την εντολή για στρατιωτική επίθεση μέσω drones σε θέσεις που βρίσκονταν οι δυνάμεις της Αλκάνιτα. Λίγους μήνες μετά, οι ΗΠΑ πραγματοποίησαν τη πρώτη αεροπορική επίθεση, με στόχο την εξουδετέρωση του αρχηγού των Ταλιμπάν Μουλά Ομάρ στο Αφγανιστάν. Στις 7/10/2001 στη νότια πόλη Κανταχάρ, η οποία βρισκόταν στο επίκεντρο της δύναμης των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, οι Αμερικάνοι αξιωματούχοι των υπηρεσιών πληροφοριών είχαν εντοπίσει το μέρος στο οποίο βρισκόταν ο Μουλά Ομάρ, διοικητής των Ταλιμπάν. Η CIA μέσω ενός Predator drone που χρησιμοποιούσε, ήταν σίγουρη σε μεγάλο βαθμό ότι είχε εντοπίσει το πρόσωπο που αναζητούσε και είχε την ευκαιρία με ένα χτύπημα να δημιουργήσει το πρώτο χτύπημα ενάντια στον εχθρό της. Παρόλα αυτά, δεν είχαν δοκιμαστεί ποτέ οι

⁶⁸ NPR's Exit Interview With President Obama, 2016

δυνατότητες του Predator πιο πριν για την επίτευξη ενός πλήγματος σε στόχο ακριβείας. Όπως ανέφεραν ανώτατοι αξιωματούχοι των ΗΠΑ, είχαν ήδη σε ετοιμότητα μαχητικά αεροσκάφη οπλισμένα με βόμβες, που περίμεναν τις εντολές για να χτυπήσουν το στόχο και η CIA πήρε τη πρωτοβουλία να χτυπήσει το μέρος στο οποίο βρισκόταν ο Μουλά Ομάρ παρότι δεν είχε το πρώτο λόγο.

Ως αποτέλεσμα, η εντολή για το χτύπημα δόθηκε, με αποτέλεσμα το drone να χτυπήσει ένα όχημα, έξω από το μέρος που βρισκόταν ο στόχος και να σκοτωθούν αρκετοί Αφγανοί σωματοφύλακες. Αυτό είχε ως συνέπεια να οδηγηθεί σε φυγή ο Μουλά Ομάρ κι άλλοι στρατιώτες που βρίσκονταν σε αυτό το σημείο. Το γεγονός αυτό έμελλε να δημιουργήσει εντάσεις ανάμεσα στη στρατιωτική ηγεσία της πολεμικής αεροπορίας και της CIA. Ουσιαστικά, «η αποτυχημένη επίθεση με πυραύλους από ένα Predator της CIA είχε μόλις κοστίσει στις ΗΠΑ μια μεγάλη πιθανότητα να σκοτώσουν ανώτατο διοικητή των Ταλιμπάν Μουλά Μοχάμεντ Ομάρ. Σε απάντηση ο γενικός διοικητής της αμερικανικής αεροπορίας που ήταν υπεύθυνος για τις αεροπορικές επιδρομές στο Αφγανιστάν, απείλησε να ανακαλέσει ολόκληρη την έναρξη της εκστρατείας κατά της τρομοκρατίας, εκτός αν του έδιναν τον έλεγχο του μυστικού όπλου της CIA»⁶⁹.

Αν και η πρώτη αυτή απόπειρα για εξουδετέρωση εχθρικού προς τις ΗΠΑ στόχου απέτυχε, μια νέα εποχή για τη χρήση των drones ανέτειλε για τις ΗΠΑ αφού, από τότε έως σήμερα, οι αεροπορικές επιθέσεις με τη χρήση UAV έχουν πραγματοποιηθεί τόσο για την εξουδετέρωση συγκεκριμένων στόχων, όσο και για την επιπλέον υποστήριξη από αέρος των Αμερικανών στρατιωτών που βρίσκονται στο έδαφος. Όπως στο Αφγανιστάν, έτσι και στο Ιράκ ειδικότερα μετά την εισβολή του 2003 αλλά και στη Συρία, οι ΗΠΑ χρησιμοποιούν τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη για την παρακολούθηση στόχων και για την εξουδετέρωσή τους καθώς και για συγκεκριμένα άτομα που σχετίζονται με τρομοκρατικές οργανώσεις και λειτουργούν για λογαριασμό του ισλαμικού κράτους. Επιπλέον οι ΗΠΑ, έχουν καταστήσει σαφές πως έχουν κάθε δικαίωμα να προχωρούν στην εκτέλεση τέτοιων ενεργειών, σε οποιοδήποτε μέρος του πλανήτη δραστηριοποιούνται οι τρομοκρατικές ομάδες, οι οποίες δρουν εναντίον τους και απειλούν την ασφάλειά τους.

«Ο Harold Koh, νομικός σύμβουλος του Υπουργείου Εξωτερικών, δικαιολόγησε τη χρήση των drone στην ετήσια συνάντηση της αμερικανικής εταιρίας διεθνούς δικαίου στις 25 Μαρτίου του 2010: υποστηρίζοντας ότι «είναι η θεωρούμενη άποψη αυτής της διοίκησης ότι οι πρακτικές στόχευσης των ΗΠΑ, συμπεριλαμβανομένων των θανατηφόρων επιχειρήσεων που πραγματοποιούνται με τη χρήση μη επανδρωμένων

---

⁶⁹ Woods, 2015

εναέριων οχημάτων, συμμορφώνονται με όλους τους ισχύοντες νόμους, συμπεριλαμβανομένων των νόμων του πολέμου.» Στο λόγο του ο Koh αναφέρει τόσο το εθνικό δίκαιο όσο και το διεθνές ως απόδειξη ότι οι ΗΠΑ εμπλέκονται σε ένοπλες συγκρούσεις με την Αλκάνιτα, τους Ταλιμπάν και τις όμορες δυνάμεις. «οι στοχευμένες δολοφονίες σύμφωνα με τον Koh, είναι δικαιολογημένες καθώς πραγματοποιούνται σε συμφωνία με τους νόμους του πολέμου». Με άλλα λόγια οι ΗΠΑ διενεργούν στοχευμένα χτυπήματα, σύμφωνα με τις γνωστές αρχές της διάκρισης και της αναλογικότητας για να διασφαλίσουν ότι οι στόχοι είναι νόμιμοι και οι παράπλευρες απώλειες ελαχιστοποιημένες». Ο Koh ανέφερε τέσσερις λόγους που υποστηρίζουν τη νομιμότητα των στοχευμένων δολοφονιών με drone. Πρώτον, οι αρχηγοί των εχθρών είναι νόμιμοι στόχοι καθώς είναι μαχόμενα μέλη μιας εχθρικής ομάδας που βρίσκεται σε πόλεμο με τις ΗΠΑ. Δεύτερον τα drone μπορούν να αποτελέσουν κατάλληλα όργανα για τέτοιες αποστολές, εφόσον η χρήση τους συμμορφώνεται με τους νόμους του πολέμου. Τρίτον, οι εχθρικοί στόχοι επιλέγονται μέσω διαφόρων διαδικασιών επομένως δεν απαιτούν νομική επεξεργασία και δεν είναι « άνομες εξώδικες εκτελέσεις».

Τέλος, ο Koh ισχυρίστηκε ότι η χρήση drone για τη στόχευση υψηλού επιπέδου ηγετών που εμπλέκονται σε πολεμικές ενέργειες δε παραβιάζει την απαγόρευση δολοφονιών που ορίζει το εθνικό δίκαιο»⁷⁰

Ο ακριβής προσδιορισμός για τη χρήση drones στο Αφγανιστάν, είναι απίθανο να διευκρινιστεί, δεδομένου ότι οι πληροφορίες τις περισσότερες φορές είναι αβάσιμες. Στο πόλεμο αυτόν χρησιμοποιήθηκε μεγάλος όγκος στρατιωτικού εξοπλισμού, ειδικότερα στο κομμάτι των αεροπορικών επιθέσεων, και δεδομένου ότι οι στοχευμένες δολοφονίες τρομοκρατικών μελών συνέβαιναν κατά τη διάρκεια της νύχτας, είναι λογικό να μη μπορεί να διευκρινιστεί από πού προήλθαν οι αεροπορικές επιθέσεις. Επιπλέον οι αεροπορικές επιθέσεις με τη χρήση drones έχουν πραγματοποιηθεί στο Πακιστάν καθώς ηγετικά μέλη της Αλκάνιτα και των Ταλιμπάν, αναπτύσσουν έντονη δραστηριότητα στο βορειοδυτικό Πακιστάν, στις φυλετικές διοικήσεις (FATA) , ασκώντας τρομοκρατία στη περιοχή αυτή, η οποία αποτελείται από φυλετικές περιφέρειες, οι οποίες συνορεύουν με το Αφγανιστάν. Υπάρχον φυλές, σε περιοχές του Αφγανιστάν και του Πακιστάν, οι οποίες έχουν σχέσεις με τους Ταλιμπάν και συνεργάζονται μεταξύ τους. Στο Πακιστάν οι κυριότερη ομάδα είναι το Tehrik - Taliban η οποία ευθύνεται για τρομοκρατικά χτυπήματα. Η Αλκάνιτα έχει ενεργό ρόλο στη σχέση και την επικοινωνία των τοπικών φυλών. Σε αντίθεση με το Αφγανιστάν, στο

---

⁷⁰Sterio, 2012

Πακιστάν οι επιθέσεις με τη χρήση drones δεν έχουν την ίδια ένταση, καθώς δεν είναι λίγες οι φορές που οι Ταλιμπάν έχουν προβεί σε δολοφονικές ενέργειες με τη μορφή αντιποίνων κατηγορώντας τις ΗΠΑ ότι ευθύνονται για αυτό το αποτέλεσμα.

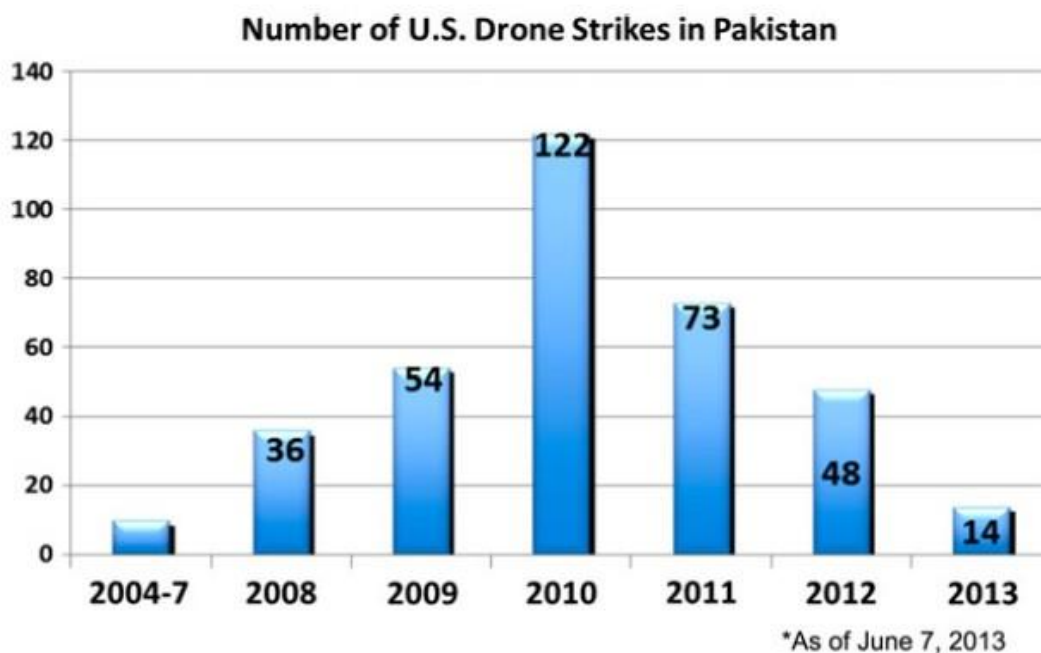
Βεβαίως, η τακτική που αναφέρθηκε ως η κύρια στάση που τηρούσαν Πακιστάν και ΗΠΑ, έμελλε να αλλάξει από τη στιγμή που η σκυτάλη της προεδρίας των ΗΠΑ παραδόθηκε από το Μπους στον Ομπάμα. Όπως προαναφέρθηκε, κατά τη διάρκεια της συνολικής θητείας ο Μπους ενέκρινε συνολικά 48 χτυπήματα drones στο Πακιστάν εν αντιθέσει με τον Μπάρακ Ομπάμα, ο οποίος έμελλε να αναγάγει τα drones σε βασική εξωτερική του πολιτική ενάντια στη τρομοκρατία.

«Από τη στιγμή της ορκωμοσίας του τον Ιανουάριο του 2009, ο πρόεδρος Μπάρακ Ομπάμα σχεδόν αμέσως έκανε τα drones ένα από τα βασικά εργαλεία για την εθνική ασφάλεια. Ως τα μέσα του 2010, το πρόγραμμα των drone αναβαθμίστηκε από το μέσο όρο ενός χτυπήματος κάθε σαράντα μέρες σε ένα κάθε τέσσερις. Ως τις αρχές του Ιουνίου του 2013 είχε ήδη εγκρίνει 309 χτυπήματα στο Πακιστάν, έξι φορές περισσότερα από τον αριθμό κατά τη διάρκεια ολόκληρης της οχτάχρονης προεδρίας του προέδρου Μπους. Χρησιμοποιώντας αναφορές από βάσιμες πηγές πληροφοριών, υπολογίσαμε ότι περίπου 2021 ως 3350 άνθρωποι σκοτώθηκαν στο Πακιστάν από επιθέσεις drones στο χρονικό διάστημα μεταξύ του 2004 και στις αρχές του Ιουνίου 2013. Σε εκείνο το σημείο ο αριθμός των εκτιμώμενων θανάτων από drone της διοίκησης Ομπάμα στο Πακιστάν- κάπου ανάμεσα σε 1633 και 2781- είναι τέσσερις φορές περισσότερα απ' ό τι κατά τη διάρκεια της διοίκησης Μπους. Αποτελεί ενδιαφέρον το γεγονός ότι, η χαμηλότερη πρόβλεψη θανάτων από χτυπήματα drone στο Πακιστάν από τον Ομπάμα είναι περίπου διπλάσιος με το συνολικό αριθμό των κρατουμένων που εστάλησαν στο Γκουαντανάμο από το Μπους».⁷¹

---

⁷¹ Bergen & Rowland (2013): 8-9

Τα χτυπήματα dronestων ΗΠΑ στο Πακιστάν⁷²

Όπως φαίνεται στο παραπάνω πίνακα, το έτος 2010 αποτελεί χρονιά ρεκόρ για τα χτυπήματα drone στο Πακιστάν που ανέρχονται στα 122. Πράγματι, η συγκεκριμένη χρονιά αποτέλεσε και επισήμως την πιο έντονη περίοδο διενέξεων μεταξύ ΗΠΑ και Πακιστάν, η οποία σε συνδυασμό με την επιδρομή στο κρησφύγετο του Οσάμα Μπιλ Λάντεν το Μάιο του 2011, καθώς και το εναέριο χτύπημα του ΝΑΤΟ τον Οκτώβριο του 2011 που σκότωσε 24 πακιστανούς στρατιώτες, ήταν η αφορμή για σοβαρό πλήγμα των σχέσεων μεταξύ ΗΠΑ και Πακιστάν, και είχε ως αποτέλεσμα την έξωση των drone που ήλεγχε η CIA από αεροπορική βάση στο Πακιστάν.

Μεγάλο μέρος του πληθυσμού του Πακιστάν θεωρεί ότι οι επιθέσεις με drones από τις ΗΠΑ λειτουργούν αρνητικά για αυτούς, καθώς οι διάφορες εξτρεμιστικές ομάδες που βρίσκουν καταφύγια σε παραμεθόριες περιοχές του Πακιστάν, αντί να εξουδετερώνονται, λειτουργούν με περισσότερο μίσος και το αίσθημα του αντιαμερικανισμού μεγαλώνει. Οι επιθέσεις αυτές, είναι δυνατόν να δημιουργήσουν προβλήματα στη περιοχή, όπου πέρα από την αναστάτωση σε περιφερειακό επίπεδο συνδέονται και με τη σταθερότητα της διεθνούς ειρήνης η οποία απειλείται από τη διεθνή τρομοκρατία.

Όπως έχει γίνει αντιληπτό, η αντιτρομοκρατική πολιτική ατζέντα που ακολούθησε ο πρόεδρος Μπαράκ Ομπάμα, τοποθετείται γύρω από την ραγδαία αύξηση των

⁷² New America foundation analysis: the drone wars in Pakistan
<http://natsec.newamerica.net/drones/pakistan/analysis>

επιχειρήσεων μέσω των μη επανδρωμένων αεροσκαφών. Στο επίκεντρο (εκτός από το Πακιστάν και το Αφγανιστάν), τέθηκε επίσης και η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας στην Υεμένη και συγκεκριμένα το AQAP, το οποίο χαρακτηρίστηκε ως η πιο ρηξικέλευθη τρομοκρατική απειλή που κλήθηκαν να αναχαιτίσουν οι Ηνωμένες Πολιτείες⁷³. Μπορεί η υπόθεση θανάτωσης του Αμερικανού πολίτη Ανουάρ Αλ-Αουλάκι τον Σεπτέμβριο του 2011⁷⁴ στην Υεμένη από στοχευμένη δολοφονία να κλόνισε την κοινή γνώμη, οι αναφορές από το γραφείο ερευνών αποδεικνύουν ότι δεν ήταν η μοναδική. Σύμφωνα με διάφορα δημοσιεύματα φημολογείται πως από το 2002 έχουν πραγματοποιηθεί στο έδαφός της περίπου 200 αεροπορικές πτήσεις με drone και αντίστοιχες επιθέσεις, που έχουν συντελέσει σε πάνω από 1,700 ανθρώπινες απώλειες⁷⁵.

Το ρίσκο της Υεμένης καθίσταται σημαντικό, καθώς εκτός από την προσπάθεια κατάπαυσης των κινδύνων παρουσιάζει και κάποια άλλα στρατηγικά συμφέροντα. Η εποπτεία της σταθερότητας στην Αραβική Χερσόνησο διατηρώντας ασφαλή τους πλωτούς διαδρόμους, την πρόσβαση σε πετρέλαιο και αποτρέποντας μία ενεχόμενη ανθρωπιστική κρίση, αποτελούν ελκυστικά πλεονεκτήματα για την περιοχή⁷⁶.

Ωστόσο, η δυσφορία περί νομιμότητας η μη αυτών των επιχειρήσεων, έχει οδηγήσει στον διχασμό του πληθυσμού των Ηνωμένων Πολιτειών, εφόσον υπάρχουν πιθανές ενδείξεις κατάφορων παραβιάσεων του ανθρωπιστικού δικαίου⁷⁷, όπως και ότι οι τραυματίες ανέρχονται περίπου στους διακόσιους⁷⁸. Χαρακτηριστικά, το Δεκέμβρη του 2009 εκτοξεύτηκε πυραυλικό όχημα από πλοίο του Αμερικανικού στρατού με στόχο τον μαχητή Saleh Mohammedal-Anboui στην περιοχή Al-Majala. Η αποστολή στέφθηκε με επιτυχία, αλλά οι παράπλευρες απώλειες ήταν έντονες, καθώς σκοτώθηκαν παράλληλα σαράντα ένα πολίτες που κατοικούσαν στο στρατόπεδο των Βεδουίνων, μεταξύ των οποίων πάνω από είκοσι παιδιά και εννέα γυναίκες⁷⁹. Το γεγονός αυτό καθίσταται γνωστό και έχει χαρακτηριστεί από πολλούς ως αποτρόπαιο. Παρόμοιο περιστατικό σημειώθηκε το Δεκέμβρη του 2013, όταν ένα γαμήλιο κομβόι στη al- Baitha χτυπήθηκε από ένα μη επανδρωμένο αεροσκάφος. Το οξύμωρο της υπόθεσης είναι, ότι πριν πραγματοποιηθεί η ενέργεια, ο πρόεδρος Ομπάμα σε δημόσια ομιλία του επιβεβαίωσε τον περιορισμό αυτών των επιχειρήσεων, με

---

⁷³Mueller, R., S., (2012)

⁷⁴Scahill, J. (2013)

⁷⁵ New America Foundation, <https://www.newamerica.org/international-security/reports/americas-counterterrorism-wars/the-war-in-yemen/>

⁷⁶ Hudson, L., Owens, C. S., Callen, D. J. (2012)

⁷⁷Sadan and Dhume, (2011)

⁷⁸ Human Rights Watch, <http://www.hrw.org/reports/2013/10/22/between-drone-and-al-qaeda-0>

⁷⁹Woods, C. (2012)

αποτέλεσμα να προκαλέσει την οργή του δημόσιου και διεθνή τύπου⁸⁰. Πρέπει να σημειωθεί, πως δεν υπάρχει επίσημο προγραμματισμένο πλάνο αποζημίωσης προς τις οικογένειες των θυμάτων, αλλά σύμφωνα με τον διευθυντή της CIA John Brennan μία ενδεικτική χρηματική απολαβή για την εκάστοτε περίπτωση κατόπιν αξιολόγησης⁸¹.

Οι παραπάνω ενέργειες έχουν ως αποτέλεσμα της δημιουργίας και διάχυσης ενός αντι-αμερικανικού αισθήματος μεταξύ των πολιτών της μέσης Ανατολής, με αποκορύφωμα την σύσταση ισχυρών παραστρατιωτικών ομάδων, οι οποίες αποζητούν δικαιοσύνη⁸². Ενδεικτικά, ο συγγενής των θυμάτων των επιθέσεων τον Αυγούστου του 2012 (ενός μάρμη και ενός τοπικού αστυνομικού), λόγω της ευκαιρίας που του δόθηκε να συζητήσει διεξοδικά με μέλη του Κογκρέσου και αξιωματούχους του Λευκού Οίκου, κατέστησε σαφές, ότι οι απώλειες αυτές πυροδότησαν την δημοφιλή της Αλ-Κάιντα με ένα μένος για εκδίκηση⁸³. Παρατηρήθηκε η προσχώρηση και στελέχωση στις τρομοκρατικές ομάδες της περιοχής όπως είναι ο AQAP, με απώτερο σκοπό την αποκατάσταση της μνήμης των εκλιπόντων⁸⁴. Ομοίως, κατόπιν επίθεσης με drone το 2011 στην επαρχία Mareb, που προκάλεσε ανθρώπινες απώλειες, ο μεγαλύτερος γιος ενός εκ των θυμάτων, αποφάσισε να προσηλυτιστεί στο AQAP για να δώσει μάχη κατά των Ηνωμένων Πολιτειών⁸⁵.

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό, ότι οι στοχευμένες επιχειρήσεις των Ηνωμένων Πολιτειών μέσω των μη επανδρωμένων οχημάτων αποτελούν αμφιλεγόμενες τακτικές. Η Υεμένη, όντας κομβικό γεωπολιτικό σημείο, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς τις στρατιωτικές και πολιτικές βλέψεις. Ωστόσο ο αντίλογος και η αντίδραση από μεριάς των γηγενών, γεννά ένα αίσθημα μίσους και μιας επιθυμίας αντίστασης, η οποία φαίνεται να υλοποιείται μέσα από την τρομοκρατία⁸⁶.

Στο Αφγανιστάν ωστόσο, η κοινή γνώμη δείχνει να επικροτεί σε μεγάλο βαθμό τις παρεμβάσεις των ΗΠΑ σε θέματα ελέγχου των τρομοκρατικών επιθέσεων στα εδάφη του αφού, κυριαρχεί η πεποίθηση ότι όσο περισσότεροι αρχηγοί Ταλιμπάν εξουδετερωθούν, τόσο περισσότερη σταθερότητα θα επέλθει στο Αφγανιστάν αφού οι

---

⁸⁰Isikoff, M. (2014)

⁸¹Currier, C. (2013)

⁸²Al Batati, S. (2014)

⁸³Isikoff, M. & Sears, C., (2013)

⁸⁴Ibid

⁸⁵ Al-Muslimi, F. (2013) <http://www.emptywheel.net/wp-content/uploads/2013/04/04-23-13Al-MuslimiTestimony.pdf>

⁸⁶Greenfield, D. & Hausheer, S., A. (2014)

πολίτες θεωρούν τεράστια απειλή τις επιθέσεις αυτοκτονίας των Ταλιμπάν που κοστίζουν τη ζωή σε άμαχο πληθυσμό.

Το 2016, ηγέτης των Αφγανών Ταλιμπάν Μουλά Αχτάρ Μανσούρλ, σκοτώθηκε σε επίθεση αμερικανικού μη επανδρωμένου αεροσκάφους. Αναφέρεται ότι ο Μανσούρ ταξίδευε με αυτοκίνητο όταν το όχημά του ανατινάχθηκε στην πόλη Αχμάντ Γουόλ στο Μπαλουχιστάν στο νοτιοδυτικό Πακιστάν. Ο γραμματέας των ΗΠΑ , υπό την θητεία του Ομπάμα, Τζον Κάρεϊ, σε επίσκεψη του στη Μιανμάρ, επιβεβαίωσε δημοσίως το χτύπημα λέγοντας ότι:

«Αυτή η δράση, στέλνει ένα σαφές μήνυμα στο κόσμο ότι θα συνεχίσουμε να υποστηρίζουμε τους Αφγανούς συμμάχους μας όσο προσπαθούν να χτίσουν ένα πιο σταθερό, ενωμένο, ασφαλές και επιτυχημένο Αφγανιστάν. Ο Μανσούρ αποτελούσε απειλή σε αυτή τη προσπάθεια και στο να έρθει ένα τέλος στη βία.»⁸⁷

Μάλιστα ο Κάρεϊ συνέχισε επισημαίνοντας στον τύπο ότι οι ηγέτες τόσο του Πακιστάν όσο και του Αφγανιστάν ειδοποιήθηκαν για την αεροπορική επίθεση, αλλά αρνήθηκε να διευκρινίσει το χρονοδιάγραμμα των ειδοποιήσεων, το οποίο είπε ότι περιλάμβανε ένα τηλεφώνημα από τον Πακιστανό πρωθυπουργό Ναουάζ Σαρίφ.

3.3 ΤΑ DRONES ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΤΩΝ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΩΝ

Στις 14/9/2019 δύο εγκαταστάσεις της σαουδαραβικής πετρελαϊκής εταιρίας Aramco έγιναν στόχοι επίθεσης από μη επανδρωμένα αεροσκάφη (drones) με αποτέλεσμα να ξεσπάσουν πυρκαγιές. « Οι δυνατές εκρήξεις στην πετρελαιοπηγή *Khurais* και στη μονάδα επεξεργασίας *Abqaiq*, και οι δύο υπό την ιδιοκτησία της *Saudi Aramco*, της κρατικής εταιρίας πετρελαίου της χώρας, η οποία συχνά περιγράφεται ως το κόσμημα του βασιλείου. Οι εκρήξεις προκάλεσαν πυρκαγιές οι οποίες χρειάστηκαν αρκετές ώρες για να σβήσουν και φαίνεται ότι προκάλεσαν σημαντική ζημιά. Πηγές του υπουργείου

---

⁸⁷ Reuters Staff, 2016

πετρελαίου της σαουδαραβικής Αραβίας ανέφεραν ότι η παραγωγή είχε διακοπεί κατά περίπου πέντε εκατομμύρια τη μέρα- σχεδόν η μισή εκτιμώμενη παραγωγή του βασιλείου των 9,7 εκατομμυρίων βαρελιών και το 5% της παγκόσμιας παραγωγής»⁸⁸.

Οι Houthies είναι Σίίτες Zaydi ή Zaidiyah. Οι Σίίτες Μουσουλμάνοι, είναι το σύνολο των μειονοτήτων του ισλαμικού κόσμου και οι Zaydi "η Zaydiyah αποτελούν μειονότητα Σιιτών και έχουν σημαντικές διαφορές στο δόγμα και τις πεποιθήσεις σε σχέση με τη πλειοψηφία των Σιιτών που κυριαρχούν στο Ιράκ, το Ιράν και αλλού. Το κίνημα Houthi ενεργοποιήθηκε έντονα κατά την αμερικανική εισβολή στο Ιράκ το 2003, με το σύνθημα «Ο Θεός είναι μεγάλος, θάνατος στις ΗΠΑ, Θάνατος στο Ισραήλ, Κατάρα των Εβραίων και νίκη για το Ισλάμ. Οι Houthies υιοθέτησαν ως πρότυπο τη Χεζμπολάχ το Σιιτικό κίνημα στο Λίβανο, η οποία απώθησε επιτυχώς τον Ισραηλινό στρατό από τη χώρα γεγονός που δε θα έπρεπε να προκαλεί εντύπωση αν και πρόκειται για διαφορετικά είδη Σιιτών⁸⁹.

Οι εξαγωγές πετρελαίου της Σαουδικής Αραβίας είναι οι μεγαλύτερες του πλανήτη και είναι σημαντικές για τη διατήρηση της παγκόσμιας πετρελαϊκής αγοράς. Η οικονομία των ΗΠΑ, βασίζεται στην σχέση αλληλεξάρτησης με το βασίλειο και για αυτό το λόγο είναι υποχρεωμένη να εγγυηθεί για τη προστασία της. Οι αντάρτες Houthies, που ανέλαβαν την ευθύνη για τις αεροπορικές επιθέσεις ανέφεραν ότι χρησιμοποίησαν 10 UAV και όχι πυραύλους, όπως ισχυρίστηκαν ορισμένοι αξιωματούχοι των ΗΠΑ, ισχυριζόμενοι ότι οι φωτογραφίες από δορυφόρους που δημοσιεύθηκαν την επόμενη μέρα της επίθεσης, δείχνουν ότι οι ζημιές προέρχονται από την πλευρά στην οποία βρίσκεται το Ιράν η το Ιράκ. Το Ιράν και το Ιράκ αμέσως απέρριψαν τις ευθύνες ότι είχαν κάποια συμμετοχή στις επιθέσεις.

Οι ΗΠΑ έχουν κάθε λόγο να κατηγορούν το Ιράν ότι βρίσκεται πίσω από την επίθεση με τη χρήση drones στις πετρελαϊκές εγκαταστάσεις της Saudi Aramco , δεδομένου ότι η παραδοχή του γεγονότος ότι οι αντάρτες Houthies κατάφεραν να εκτελέσουν μια τέτοια επίθεση , στην κύρια πηγή πετρελαίου ζωτικής σημασίας για την Σαουδαραβική Αραβία, θα έθετε μεγάλο ζήτημα για την ανικανότητα των Αμερικανών να προστατέψουν έναν από τους κύριους συμμάχους της.

Από την άλλη πλευρά, το Ιράν επενδύει στην τεχνολογική ανάπτυξη των μη επανδρωμένων μαχητικών αεροσκαφών, προσπαθώντας να αυξήσει τη στρατιωτική του ισχύ στη περιφέρειά του. Η αεροπορική δύναμη του Ιράν, ενισχύεται περισσότερο με τη χρήση των drones που διαθέτει, διότι του δίνει το πλεονέκτημα να εκτελεί

---

⁸⁸ Safi & Wearden, 2019

⁸⁹Riebel, 2017

αποστολές τόσο για το ίδιο όσο και για τους συμμάχους του στη Μέση Ανατολή. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι η σταθερότητα της ασφάλειας των συμμάχων των ΗΠΑ, δηλαδή εχθρών του Ιράν- μπορεί να ανατραπεί ανά πάσα στιγμή. Επιπλέον, διάφορες τρομοκρατικές οργανώσεις όπως η Χεζμπολάχη οποία αποτελεί σύμμαχο του Ιράν , διαθέτει τη δυνατότητα χρήσης ορισμένων μοντέλων drone, που βασίζονται σε τεχνολογία προερχόμενη από το Ιράν. Στις 6/10/2012, ένα drone της Χεζμπολάχ εξέπληξε το Ισραήλ με τη θεαματική επιδρομή του. « Ένα ιρανικό drone με το όνομα *Ayub* πέταξε νότια από το Λίβανο, πάνω από τη Μεσόγειο και μέσα στο Ισραήλ διαμέσω της λωρίδας της Γάζας κινούμενο δυτικά περίπου 3 μίλια ως το *Neger* και διεισδύοντας σε ένα σημείο κοντά στη πόλη *Dimona*, τη περιοχή του συμπλέγματος πυρηνικών όπλων του Ισραήλ. Εκεί καταρρίφθηκε από ισραηλινά αεροσκάφη πάνω από ένα δάσος. Εξετάζοντας τα συντρίμμια, ο ισραηλινός στρατός είπε ότι ήταν πιθανό πως το drone θα μπορούσε να είχε μεταδώσει εικόνες του πυρηνικού ερευνητικού κέντρου *Hoι*. Παρατηρητές αμέσως ερμήνευσαν αυτή την εισβολή ως ένα μήνυμα από το Ιράν ότι οι πυρηνικές εγκαταστάσεις του Ισραήλ ήταν ευάλωτες σε επίθεση σε περίπτωση που το Ισραήλ επιχειρήσει οποιαδήποτε στρατιωτική δράση εναντίον των πυρηνικών εγκαταστάσεων του Ιράν. Προφανώς η νίκη της προπαγάνδας ήταν αρκετά σημαντική ώστε το Ιράν να παραδεχτεί ότι κατασκόπευε το Ισραήλ αρκετές εβδομάδες αργότερα: ένα ισχυρό μέλος του ιρανικού κοινοβουλίου ανακοίνωσε ότι το Ιράν είχε φωτογραφίες από ευαίσθητες ισραηλινές εγκαταστάσεις που μεταδόθηκαν από drones»⁹⁰.

Στις 2 Ιανουαρίου, λίγο καιρό μετά τις επιθέσεις με drone στις εγκαταστάσεις της σαουδαραβικής πετρελαϊκής εταιρίας *Aramco*, οι οποίες θεωρήθηκε ότι προήλθαν από το Ιράν με βάση τις ΗΠΑ , ο Αμερικανός πρόεδρος Ντόναλντ Τράμπ, έδωσε την εντολή για την επίθεση κατά του Ιρανού στρατιωτικού διοικητή Καζίμ Σουλεϊμανί. Η επίθεση αυτή είχε ως στόχο, να προστατέψει τα αμερικανικά συμφέροντα στη μέση ανατολή αλλά και ως απάντηση κατά των ενεργειών του Ιράν ενάντια στις ΗΠΑ και των συμμάχων της. « Ο στρατηγός *Qassim Suleimani* ο οποίος ηγήθηκε της ισχυρής δύναμης *Quds* του σώματος του Σώματος των Ισλαμικών Επαναστατικών Φρουρών, σκοτώθηκε μαζί με αρκετούς αξιωματούχους από τις ιρανικές πολιτικοφυλακές που υποστηρίχθηκαν από τη Τεχεράνη, όταν ένα αμερικανικό *MQ-9 Reaper* εκτόξευσε πυραύλους σε ένα γκρουπ που έφευγε από το αεροδρόμιο. Ο στρατηγός *Suleimani* ήταν ο αρχιτέκτονας σχεδόν κάθε σημαντικής επιχείρησης από τις ιρανικές μυστικές υπηρεσίες και στρατιωτικές δυνάμεις τις τελευταίες δύο δεκαετίες, και ο θάνατός του ήταν ένα συγκλονιστικό πλήγμα για το Ιράν σε μια εποχή σαρωτικής γεωπολιτικής σύγκρουσης. Το χτύπημα ήταν επίσης μια σοβαρή κλιμάκωση της αυξανόμενης

---

⁹⁰Hoening, 2014

αντιπαράθεσης του Trump με τη Τεχεράνη, η οποία ξεκίνησε με το θάνατο ενός Αμερικανού εργολάβου στο Ιράκ στα τέλη του Δεκέμβρη»⁹¹.

Επιπλέον, στην επίθεση αυτή σκοτώθηκε κι ένας από του ηγέτες του PMF (Popular Mobilization Forces) ,ο οποίος υπήρξε στην λίστα των σεσημασμένων τρομοκρατών των ΗΠΑ και σημαντικός συνεργάτης του Σουλεϊμανί. Ο ανώτατος ηγέτης του Ιράν Αγιατολαχ Αλί Κχαμενέι, κατηγόρησε τους Αμερικανούς για το θάνατο του Σουλεϊμανί και απείλησε με αντίποινα κατά των Αμερικανών κλονίζοντας ακόμη περισσότερο τις σχέσεις των δύο κρατών . Παράλληλα, οι στενοί σύμμαχοι των ΗΠΑ, το Ισραήλ και η Σαουδική Αραβία- ξεκίνησαν τις προετοιμασίες για τη περίπτωση που υπάρξουν αντίποινα εις βάρος τους.

Το αμερικανικό Πεντάγωνο ανέφερε σε δηλώσεις του, ότι ο Σουλεϊμανί προετοίμαζε σχέδια επίθεσης κατά των Αμερικανών διπλωματών στο Ιράκ.

Σύμφωνα με ειδησεογραφικά μέσα, οι Αμερικανοί αξιωματούχοι και οι υπηρεσίες μυστικών πληροφοριών, βασίστηκαν σε πηγές από πληροφοριοδότες κι από αποστολές αναγνώρισης με τη χρήση drones. Η επίθεση πραγματοποιήθηκε, καθώς τα αυτοκίνητα βρίσκονταν εν κινήσει κατά τη διάρκεια απομάκρυνσής τους από το αεροδρόμιο, δείχνοντας ότι τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη τα οποία συμμετείχαν στην αποστολή, βρίσκονταν στον αέρα χωρίς να γίνουν αντιληπτά περιμένοντας την εντολή για την εκτόξευση των πυραύλων. Το πλεονέκτημα των μη επανδρωμένων αεροσκαφών, είναι ότι έχουν τη δυνατότητα να ίπτανται για αρκετή ώρα πάνω από το στόχο τους χωρίς να γίνονται αντιληπτά περιμένοντας την εκτέλεση της διαταγής, σε αντίθεση με τα επανδρωμένα μαχητικά τα οποία λόγω της ταχύτητάς τους μπορούν να γίνουν αντιληπτά από πολύ μεγάλη απόσταση. Οι δολοφονίες σύμφωνα με τον ομοσπονδιακό νόμο των ΗΠΑ, θεωρούνταν παράνομες από το 1981. Η νομοθεσία των ΗΠΑ δεν προσδιορίζει τον όρο δολοφονίες με ακρίβεια. Μια βασική απαίτηση ώστε ένα χτύπημα να είναι νόμιμο σύμφωνα με το άρθρο 2 του αμερικανικού συντάγματος είναι ότι μια απειλή θα πρέπει να είναι επικείμενη. Οι στοχευμένες δολοφονίες είναι επιτρεπτές σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, μόνο σε συγκεκριμένες περιστάσεις. *«Ο ορισμός της στοχευμένης δολοφονίας είναι η χρήση θανατηφόρας δύναμης για τη θανάτωση ατόμων που βρίσκονται εκτός της φυσικής επιτήρησης του εισβολέα. Τα Drones είναι ιδιαίτερως έμπειρα σε αυτόν τον τύπο στρατιωτικής δράσης καθώς χρησιμοποιούν σαρώσεις παρακολούθησης για να διασφαλίσουν την ακρίβεια του επιδιωκόμενου στόχου εντός των περιορισμών του γύρω περιβάλλοντος και ρύθμιση της στοχευμένης λειτουργίας. Συμπληρωματικά στη κάμερα του drone συνδέονται*

---

⁹¹Gonchar, 2020

λείζερ που επιτρέπουν μια ακριβή καθοδηγούμενη επίθεση. Η τεχνολογία της κάμερας των Drone παρέχει πολλαπλές επιλογές οπτικής ανατροφοδότησης, επιτρέποντας στο χειριστή οπτικές ενημερώσεις σε πραγματικό χρόνο και σε συνδυασμό με τις εκτεταμένες ικανότητες εύρεσης επιτρέπει τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με έναν επιδιωκόμενο στόχο. Έτσι επιτρέπει στον εξ' αποστάσεως χειριστή- πιλότο του drone τη συλλογή στοιχείων σε πραγματικό χρόνο ώστε να αξιολογήσει τους πολλαπλούς παράγοντες και να καθορίσει τον καλύτερο χρόνο για τη στοχευμένη δολοφονία⁹²»

Λίγες μέρες μετά το θάνατο του Σουλεϊμανί, το Ιράν έδωσε την απάντησή του εξαπολύοντας επιθέσεις κατά των αμερικανικών βάσεων που βρίσκονταν στο Ιράκ.

Πιο συγκεκριμένα, «ο ιρανικός στρατός προχώρησε στην εκτόξευση βαλλιστικών πυραύλων στην αεροπορική βάση AinAl - Assad που βρίσκεται στο δυτικό Ιράκ και σε μια άλλη βάση, η οποία βρίσκεται στη βόρεια κουρδική πρωτεύουσα του Erbil , στις οποίες βρίσκονταν αμερικανικά στρατεύματα. Το γεγονός ότι δεν υπήρξαν θύματα υποδηλώνει από πολλούς ότι το Ιράν γνώριζε ότι δεν επρόκειτο να προκύψουν απώλειες από τον αμερικανικό στρατό και ήταν ένα μέσο αντίδρασης για να δημιουργήσει εντάσεις περιμένοντας τις διεθνείς εξελίξεις»⁹³.

Το πεντάγωνο επιβεβαίωσε τις επιθέσεις, λέγοντας ότι τα αμερικανικά στρατεύματα ήταν προετοιμασμένα και είχαν πάρει τα απαραίτητα μέτρα για την ασφάλειά τους. Οι ΗΠΑ δήλωσαν εξαρχής ότι περίμεναν την απάντηση του Ιράν, και πως δεν θέλουν να ξεκινήσει μια ένοπλη σύγκρουση με το Ιράν η οποία θα οδηγήσει και τις δύο πλευρές σε πόλεμο. Εντούτοις, οι ΗΠΑ δηλώνουν προετοιμασμένες ακόμη κι αν χρειαστεί να μπουν σε ένα πόλεμο με την Τεχεράνη και να εξαπολύσουν όλη τους τη στρατιωτική ισχύ. Πολλοί ενεργοί και πρώην αξιωματούχοι των ΗΠΑ, αλλά και αναλυτές των διεθνών εξελίξεων έχουν εκφράσει τον φόβο τους ότι η αντιπαράθεση του Ιράν και των ΗΠΑ δεν θα έχει αίσιο τέλος.

Έως και αυτό το σημείο, και λαμβάνοντας υπόψιν τα γεγονότα και τα δεδομένα που παρατέθηκαν στο αμέσως προηγούμενο κεφάλαιο, είναι κατανοητό πως η εμπλοκή των ΗΠΑ σε θέματα αντιμετώπισης της τρομοκρατίας εντός και εκτός συνόρων αποτελεί πρωτεύον ζήτημα, γεγονός που υποδεικνύουν και τα στατιστικά των καταγραφών σε χτυπήματα drone έναντι τρομοκρατών ανά το κόσμο. Μάλιστα, με βάση τη βιβλιογραφία, μπορεί να σχηματιστεί η εντύπωση ότι πίσω από τη πλειοψηφία των χτυπημάτων με drone βρίσκεται άμεσα ή έμμεσα με κάποιο τρόπο η Αμερική. Αυτό δεν είναι απαραίτητα λανθασμένη εντύπωση ωστόσο, τα τελευταία έτη εντοπίζεται μια

---

⁹²Sarker, 2020

⁹³Jahanbani, 2020

τάση για έξαρση τρομοκρατικών χτυπημάτων και σε περιοχές που ως τώρα παρέμεναν αμέτοχες στην απειλή της τρομοκρατίας και πλέον καλούνται να ενισχύσουν τα μέχρι πρότινος ελλιπή ή και ανύπαρκτα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης τέτοιων χτυπημάτων.

Παράδειγμα μιας τέτοιας χώρας -και μάλιστα ιδιαίτερος πρόσφατο -αποτελεί η Ινδία, η οποία αν και στο παρελθόν δεν αντιμετώπισε ούτε ενεπλάκη ποτέ σε τρομοκρατικά γεγονότα, τον Ιούνιο και Ιούλιο του 2021 βρέθηκε αιφνιδίως στο στόχαστρο με δυο συνεχόμενες ρίψεις drones φορτωμένα με εκρηκτική ύλη.

Κατά τις πρώτες πρωινές ώρες της 27^{ης} Ιουνίου 2021, σημειώνεται η πρώτη στα χρονικά καταγεγραμμένη επίθεση από drone σε ινδική στρατιωτική βάση: με διαφορά ελάχιστων λεπτών 2 εκρήξεις συγκλόνισαν το σταθμό IAF (Indian Airforce) στο αεροδρόμιο του Jammu. Σε έρευνα της αστυνομίας, εντοπίστηκε IED (εκρηκτικό υλικό) βάρους πέντε κιλών «δεμένο» στα drone τα οποία πιθανότατα χειριζόταν μέλος της Lashkar-e-Taiba, τρομοκρατικής ομάδας με έδρα του Πακιστάν που σύμφωνα με τις ινδικές αρχές συνήθιζαν να χρησιμοποιούν drones για να εφοδιάζουν με όπλα, ναρκωτικά και εκρηκτικές ύλες άλλα συγγενή τρομοκρατικά δίκτυα στις πόλεις Τζαμού και Κασμίρ. Ο λόγος ο οποίος οδήγησε στη συγκεκριμένη επίθεση αν και διερευνάται από τις αρχές είναι ακόμα ανεξήγητος, αν και ήδη παρουσιάστηκαν σε ιστοσελίδες μεγάλων ανεξάρτητων ιδρυμάτων άρθρα που όχι μόνο συνδέουν την επίθεση με το Πακιστάν αλλά παραθέτουν και τις πιθανές αιτίες που οδήγησαν σε αυτή τη πρωτόγνωρη κίνηση. Χαρακτηριστικά, γράφει το Observer Research Foundation (ORF) ,ένας ανεξάρτητος παγκόσμιος οργανισμός με έδρα το Δελχί της Ινδίας:

«Όσον αφορά το «γιατί», υπάρχουν γενικά τρεις ή τέσσερις θεωρίες που φαίνονται εύλογες: μία, ήταν μια απάντηση στην έκρηξη βόμβας έξω από το σπίτι του διεθνούς τρομοκράτη που ορίστηκε από τον ΟΗΕ, του αγαπημένου γιου του Πακιστάν, Χαφίζ Σαΐντ. Πολλοί Πακιστανοί, χωρίς ίχνη αποδεικτικών στοιχείων, έστρεψαν τα δάχτυλά τους στην Ινδία και είναι πιθανό η επίθεση στο Τζαμού να ήταν μια κοινή επιχείρηση του πακιστανικού στρατού και του Lashkar-e-Taiba για να καταδείξουν την ικανότητά τους να ανταποδώσουν την υποτιθέμενη ινδική εμπλοκή στη Λαχόρη. έκρηξη; δύο, οι Πακιστανοί τρομοκρατούνται από την πολιτική προσέγγιση στην J&K και εργάζονται υπερωρίες μέσω των πληρεξουσίων τους για να σαμποτάρουν τη νεοσύστατη πολιτική διαδικασία που ξεκίνησε από τη συνάντηση του Πρωθυπουργού με πολιτικά ενδιαφερόμενα μέρη από το έδαφος της Ένωσης. Η ξαφνική άνοδος των στοχευμένων δολοφονιών στην Κοιλάδα, η προσπάθεια φύτευσης IED σε περιοχή του Τζαμού που κυριαρχείται από τους Ινδουιστές και οι επιθέσεις με drone ήταν ένας τρόπος να

αποδειχθεί ότι μπορούν να βραχυκυκλώσουν αυτή τη διαδικασία. Τρία, ήταν το αποτέλεσμα της φημολογούμενης ανησυχίας μεταξύ τμημάτων του πακιστανικού «βαθύ κράτους» σχετικά με τις συνομιλίες που διεξάγονταν μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν και οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την κατάπαυση του πυρός κατά μήκος της γραμμής ελέγχου από τον Φεβρουάριο. Το χτύπημα με μη επανδρωμένο αεροσκάφος στο Τζαμού ήταν μια προσπάθεια να υπονομευθεί η συμφωνία κατάπαυσης του πυρός και να ξεκινήσει μια σπείρα που θα είχε ως αποτέλεσμα η LoC να ζεσταθεί ξανά. Τέλος, υπάρχουν μερικοί που πιστεύουν ότι η απόφαση της FATF να διατηρήσει το Πακιστάν στην «γκρίζα λίστα» προκάλεσε τους Πακιστανούς να επιτεθούν κατά της Ινδίας. Αλλά αυτό φαίνεται λίγο παρατραβηγμένο.»⁹⁴

Λιγότερο από ένα μήνα αργότερα, στις 23 Ιουλίου 2021, η αστυνομία της πολιτείας Jammu θα καταρρίψει drone και πάλι φορτωμένο με πέντε κιλά IED στη πόλη Akhnour, 8 χιλιόμετρα μέσα στα διεθνή σύνορα. Το drone που συλλέχθηκε από τις αρχές ήταν ευρείας κατανάλωσης κατασκευασμένο στη Κίνα με ερασιτεχνικές προσθήκες εξαρτημάτων κατασκευασμένων στη Ταιβάν. Οι ινδικές αρχές, κλίνουν προς το συμπέρασμα ότι και αυτή η επίθεση ήταν από μέλη της τρομοκρατικής οργάνωσης Lashkar-e-Taiba, καθώς τόσο το χρονικό περιθώριο, όσο και το είδους του Drone και των εκρηκτικών είναι πανομοιότυπα. Η συγκεκριμένη αποτυχημένη αυτή τη φορά επίθεση σε πόλη της Ινδίας θα σημάνει και τη πρώτη φορά που οι αρχές κατέρριψαν τρομοκρατικό drone στον εναέριο χώρο τους αποτρέποντας πιθανές υλικές ζημιές και απώλειες αμάχων.

Παρά το γεγονός ότι η πρώτη απόπειρα στο αεροδρόμιο άφησε μόνο ελάχιστες υλικές ζημιές και δύο ελαφρά τραυματίες από το προσωπικό του αεροδρομίου, τα δυο αυτά γεγονότα σήμαναν συναγερμό στην ινδική κυβέρνηση η οποία έδειξε να συνειδητοποιεί ξαφνικά ότι ακόμα και οι πιο καλά φυλασσόμενες και επιτηρούμενες στρατιωτικές εγκαταστάσεις είναι ευάλωτες μπροστά στις επιθέσεις των drones ειδικά όταν τη συγκεκριμένη περίοδο οι σχέσεις Ινδίας- Πακιστάν βρίσκονται σε κρίσιμο επίπεδο.

«Το Τζαμού βρίσκεται μόλις 12-14 χιλιόμετρα από τα διεθνή σύνορα Ινδίας-Πακιστάν. Οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις εδώ φυλάσσονται αυστηρά όχι μόνο λόγω της εγγύτητάς τους με το Πακιστάν αλλά και επειδή δέχθηκαν επανειλημμένες επιθέσεις από τρομοκρατικές ομάδες κατά της Ινδίας όπως το πακιστανικό Lashkar-e-Taiba και το Jaish-e-Mohammed (JeM) Ε Τον Φεβρουάριο του 2018, για παράδειγμα, ο JeM

---

⁹⁴Sushant, 2021

πραγματοποίησε μια μεγάλη επίθεση στο στρατόπεδο του Ινδικού Στρατού στο Σαντζουάν.

Οι σχέσεις Ινδίας-Πακιστάν, οι οποίες μαράζωναν για αρκετά χρόνια, άρχισαν να ξεπαγώνουν στις αρχές του τρέχοντος έτους. Οι συνομιλίες στο πίσω κανάλι με επικεφαλής τους Ινδούς και Πακιστανούς συμβούλους εθνικής ασφάλειας είχαν ως αποτέλεσμα οι δύο πλευρές να συμφωνήσουν τον Φεβρουάριο να τηρήσουν το σύμφωνο κατάπαυσης του πυρός. Οι παραβιάσεις της κατάπαυσης του πυρός μειώθηκαν τους τελευταίους μήνες.

Είναι πιθανό ότι στοιχεία που αντιτίθενται στην εξομάλυνση των σχέσεων Ινδίας-Πακιστάν ή/και στην αποκατάσταση της κανονικότητας στο ανυπόμονο Κασμίρ βρίσκονται πίσω από τις επιθέσεις με μη επανδρωμένα αεροσκάφη στο Τζαμού.»⁹⁵

Σε κάθε περίπτωση, και για τις δύο επιθέσεις γίνεται σαφές ότι η Ινδία έχει θέσει στο στόχαστρο τις τρομοκρατικές ομάδες που είτε εδρεύουν είτε δρουν υπό το κράτος του Πακιστάν. Γεγονός που αν αποδειχτεί και επισήμως- καθώς ακόμη και σήμερα καμία οργάνωση δεν ανέλαβε την ευθύνη για κανένα από τα δύο χτυπήματα- είναι πολύ πιθανό να επηρεάσει περαιτέρω τις ήδη τεταμένες σχέσεις μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν και να επηρεάσει αρνητικά τόσο τις ειρηνιστικές διαβουλεύσεις όσο και την εσωτερική ασφάλεια της Ινδίας.

4.0 ΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ DRONES

4.1 Η ΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΤΩΝ DRONES

Τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη εμφανίστηκαν στην ενεργό στρατιωτική και διπλωματική σκηνή, κυρίως μετά το χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου το 2001. Τέθηκε για πρώτη φορά το ζήτημα ενίσχυσης του εναέριου χώρου με κανόνες και αρχές, οι οποίες θα είναι αποδεκτές από όλους. Επισφράγιση των παραπάνω αποτέλεσε η θεματική συζήτηση του Συμβουλίου Ασφαλείας το 2013, αναφορικά με την άμυνα⁹⁶. Χαρακτηριστικά, πρόκειται για την προετοιμασία εντός συγκεκριμένου χρονικού ορίου χρηματοδοτούμενων τηλεκατευθυνόμενων αεροπορικών συστημάτων (RPAS) μεταξύ των κρατών, στο πλαίσιο της πολιτικής αεροπορίας και χάραξης μιας κοινής

---

⁹⁵Sudha, 2021

⁹⁶Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2013

https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/140271.pdf

συνισταμένης⁹⁷. Η Ευρωπαϊκή επιτροπή με ανακοίνωσή της διασφαλίζει την τήρηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών από τις πτητικές λειτουργίες, καθώς θα πρέπει να υπόκεινται στο νομικό πλαίσιο προστασίας της ιδιωτικής ζωής και δεδομένων, εφόσον περιλαμβάνουν εξοπλισμό επιτήρησης⁹⁸. Ειδικότερα, στην Οδηγία 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24^{ης} Οκτωβρίου 1995⁹⁹ σχετιζόμενη με την προστασία των φυσικών προσώπων από την επεξεργασία και διακίνηση δεδομένων και δη εικόνας, ήχου και βίντεο, αποσαφηνίζεται ότι μπορεί να προκύψει μόνο όταν συντρέχουν λόγοι που αφορούν την ασφάλεια και την άμυνα ενός κράτους. Αντιστοίχως και στην Απόφαση 2008/977/ ΔΕΥ¹⁰⁰ του Συμβουλίου εγκολπώνονται τα προαναφερθέντα, τονίζοντας πως είναι εφικτή η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από μεριάς μόνο αστυνομικής και δικαστικής εξουσίας, εφόσον υφίσταται κρίσιμο ζήτημα δημοσίου σκοπού. Ακρογωνιαίος λίθος σχετικά με την ασφάλεια των πτήσεων, την προστασία του περιβάλλοντος και της εναέριας κυκλοφορίας, καθίσταται το σύμφωνο συνεργασίας που έχει θεσπιστεί μεταξύ της Διεθνούς Οργάνωσης Πολιτικής Αεροπορίας(ΔΟΠΑ) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁰¹.

Προς επίρρωση του κανονιστικού πλαισίου των αεροσκαφών αυτών, συστάθηκε η λεγόμενη «Διακήρυξη της Ρίγα» στην Λετονία, όπου τέθηκαν κατευθυντήριες γραμμές για την εμπορική χρήση των drones¹⁰². Οι καίριες θέσεις της μπορούν να συνοψιστούν σε κάποιους βασικούς κανόνες. Αρχικά, ότι τα drones πλέον πρέπει να αναγνωρίζονται ως μία νέα μορφή αεροσκάφους, τα οποία υπάγονται σε έναν ενιαίο ευρωπαϊκό κανονισμό, λαμβάνοντας υπόψη κάθε φορά την ασφάλεια της εκάστοτε επιχείρησης που πραγματοποιούν¹⁰³. Επίσης, σημαντική καθίσταται και η δημόσια αποδοχή τους για την εδραίωση των υπηρεσιών τους, όπως προκύπτει κατόπιν χρηματοδοτήσεων και επενδύσεων μέσω νέων τεχνολογιών. Τέλος, βασική προϋπόθεση είναι να ορίζεται σαφέστατα ο χειριστής του μη επανδρωμένου αεροσκάφους, ώστε να δηλώνεται η ταυτότητα του, η χώρα προέλευσης του και να αποφεύγονται κακόβουλες κινήσεις που

---

⁹⁷Οπ. π. σελ. 5

⁹⁸European Commission, 2014

[https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com\(2014\)0207_/com_com\(2014\)0207_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com(2014)0207_/com_com(2014)0207_en.pdf)

⁹⁹Οδηγία 95/46/ΕΚ, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A31995L0046>

¹⁰⁰Απόφαση πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/tEL/TXT/?uri=celex%3A32008F0977>

¹⁰¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2011 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011PC0107&from=FR>

¹⁰²Riga declaration on remotely piloted aircraft <https://ec.europa.eu/transport/sites/default/files/modes/air/news/doc/2015-03-06-drones/2015-03-06-riga-declaration-drones.pdf>

¹⁰³Ibid

μπορεί να προκαλέσουν ανεπανόρθωτες ζημιές τόσο σε τοπικό αλλά και σε διακρατικό επίπεδο¹⁰⁴.

Είναι δόκιμο να γίνει μία μικρή αναφορά σε προηγμένα συστήματα της εναέριας κυκλοφορίας, τα οποία αποσκοπούν στον εκσυγχρονισμό της. Το σχέδιο SESAR λοιπόν, βασιζόμενο στον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 219/2007 του Συμβουλίου¹⁰⁵, προωθεί την έρευνα και την ανάπτυξη με μία πρωτοβουλία που στοχεύει σε έναν «Ενιαίο Ευρωπαϊκό Ουρανό»¹⁰⁶. Έπειτα, ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Ασφάλειας της Αεροπορίας(ΕΑΣΑ) βάσει του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 216/2008¹⁰⁷ ρυθμίζει τα συστήματα των μη επανδρωμένων αεροσκαφών(UAS) και ιδίως(RPAS), ανάλογα με τις πτήσεις που πραγματοποιούν είτε είναι πολιτικές, πειραματικές, ερασιτεχνικές, στρατιωτικές ή μη¹⁰⁸. Σε συνάρτηση με τον ΕΑΣΑ βρίσκεται και ο JARUS, απαρτιζόμενος από 63 χώρες, όπου βασικός σκοπός αυτού του φορέα διαβούλευσης, είναι η δημιουργία ενός ενιαίου συνόλου τεχνικών απαιτήσεων γύρω από την ασφάλεια και τις λειτουργίες, με την σταδιακή ενσωμάτωση των μη επανδρωμένων αεροσκαφών στον χώρο αυτόν, καθώς και στα αεροδρόμια¹⁰⁹. Βάσει της Απόφασης (ΕΕ) 2018/1139 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, τα αεροσκάφη τρίτων χωρών θα πρέπει να ευαγγελίζονται τις διατάξεις της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση(ΣΕΕ), την Συνθήκη για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης(ΣΛΕΕ) και της Σύμβασης του Σικάγο στις 7 Δεκεμβρίου του 1944¹¹⁰. Αντιστοίχως, για τα τηλεκατευθυνόμενα αεροσκάφη είναι απαραίτητη η σύναψη εκτελεστικών πράξεων της Επιτροπής για μία ομαλή μετάβαση από τα εκάστοτε εθνικά συστήματα σε ένα πλαίσιο με ειδικούς κώδικες δεοντολογίας, υιοθετούμενο από όλα τα κράτη.

Λαμβάνοντας υπόψη τους κινδύνους που ελλοχεύουν να παρουσιάζουν τα drones αναφορικά με την ασφάλεια και την προστασία της ιδιωτικής ζωής και των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, έχει θεσπιστεί ένα όργανο σε ένα ευρύτερο νομοθετικό πλαίσιο, ο Ευρωπαϊκός Επόπτης Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων (ΕΕΠΔ). Καθώς τα μη ΣμηεΑ υλοποιούν κατά κανόνα μόνο πτητικές λειτουργίες, όταν προστίθεται πάνω σε αυτά κάποιος ξενιστής, όπως κάμερες, βίντεο και άλλες

---

¹⁰⁴ Ibid

¹⁰⁵ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 219/2007 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?qid=1438851223973&uri=CELEX:32007R0219>

¹⁰⁶ SESAR <https://www.sesarju.eu/>

¹⁰⁷ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 216/2008 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32008R0216>

¹⁰⁸ Ευρωπαϊκός Οργανισμός Ασφάλειας της Αεροπορίας, https://www.easa.europa.eu/sites/default/files/dfu/management-board-docs-management-board-meetings-2004-02-EL_AESA-2004-0006-00-00.pdf

¹⁰⁹ JARUS, <http://jarus-rpas.org/who-we-are>

¹¹⁰ Απόφαση (ΕΕ) 2018/1139 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:32018R1139>

συσκευές, προβαίνουν στην συλλογή και επεξεργασία υλικού που εμπίπτει σε προσωπικό χαρακτήρα¹¹¹. Ο ΕΕΠΔ λοιπόν, καθίσταται το αρμόδιο όργανο που παρακολουθεί την πορεία των νέων τεχνολογιών, διερευνά τυχόν καταγγελίες που υφίστανται στην καταπάτηση των προσωπικών δεδομένων, συνεργάζεται με τις εθνικές αρχές και διαδραματίζει συμβουλευτικό και καθοδηγητικό ρόλο προς τα όργανα και τους οργανισμούς της ΕΕ ως προς την συμμόρφωση στις αρχές και κανόνες της ιδιωτικότητας¹¹². Με κοινό γνώμονα την προάσπιση των φυσικών προσώπων, κινείται και η Ομάδα εργασίας του άρθρου 29¹¹³. Όντας άρρηκτα συνδεδεμένη με την Οδηγία 95/46/ΕΚ¹¹⁴, λαμβάνει υπόψιν όλες τις νομικές επιταγές αναφορικά με την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων που πραγματοποιείται από σύγχρονα μέσα και δη τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη. Χαρακτηριστικά, το συμπέρασμα της Ομάδας για τα ΣμεΑ, ορίζει ότι θα πρέπει να γίνει ενημέρωση για την ταυτότητα του χειριστή, καθώς και για τον σκοπό πραγματοποίησης της πτήσης, την επεξεργασία των δεδομένων και τα υποκείμενα παρακολούθησης¹¹⁵.

Το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ, αποτέλεσε το εναρκτήριο λάκτισμα πληθώρας κρατών για την δυνατότητα προσφυγής στην ένοπλη βία, είτε σαν απόρροια αυτοάμυνας, είτε σαν ένδικο δικαίωμα υπεράσπισης της κρατικής τους υπόστασης τελεολογικά. Σε αυτό υπάγεται το Δίκαιο του Πολέμου (Jus in Bello) που αποτελείται από ένα συνονθύλευμα εθιμικών κανόνων, οι οποίοι προσδίδουν την ικανότητα του να σκοτώσει κανείς. Βασική προϋπόθεση τίθεται να είναι σαφής η εκδήλωση της βίας με την έναρξη των εχθροπραξιών και να τερματιστεί με σκοπό την αποκατάσταση της ειρήνης¹¹⁶. Εν αντιθέσει, το Jus ad Bellum τοποθετείται μεταξύ του δικαιώματος κήρυξης και διεξαγωγής του πολέμου και δη στην χρήση στρατιωτικής βίας¹¹⁷, ενώ τοποθετείται βασιζόμενο στις διατάξεις του Συμφώνου του Παρισιού (Σύμφωνο Κέλογκ-Μπριάν) του 1928¹¹⁸ και του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ (ΧΤΗΕ)¹¹⁹. Η ειδοποιός διαφορά τους κυμαίνεται μεταξύ της ύπαρξης

---

¹¹¹EUROPEAN DATA PROTECTION SUPERVISOR, <https://edps.europa.eu/en?lang=el>

¹¹²Ευρωπαϊκή ένωση, Ευρωπαϊός Επόπτης Προστασίας Δεδομένων (ΕΕΠΔ), https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-data-protection-supervisor_el

¹¹³European Data Protection Board, https://edpb.europa.eu/about-edpb/more-about-edpb/article-29-working-party_el

¹¹⁴Οδηγία 95/46/ΕΚ, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A31995L0046>

¹¹⁵Ομάδα άρθ. 29, γνώμη 15/2011

¹¹⁶International Committee of the Red Cross, <https://www.icrc.org/en/document/what-are-jus-ad-bellum-and-jus-bello-0>

¹¹⁷Ibid.

¹¹⁸Encyclopedia Britannica, "Kellogg -Briand Pact" <https://www.britannica.com/event/Kellogg-Briand-Pact>

¹¹⁹UNRIC, «Καταστατικός Χάρτης ΗΕ» https://unric.org/el/?option=com_content&view=article&id=14

η μη της νομιμότητας των ενόπλων συρράξεων, καθώς και περισσότερο της ισότητας των εμπλεκόμενων μερών.

Σημαντικός παράγοντας για την χρήση ή απαγόρευση της βίας αποτελεί το άρθρο 2 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Η εθιμική του διάσταση περικλείει αρχές όπως είναι η ισότητα μεταξύ των κρατών και η ειρηνική επίλυση των διαφορών¹²⁰. Ενδεικτικά, το άρθρο 2 παρ.4 γεννά νομικές αξιώσεις, καθώς και η παράγραφος 7 αποτελεί την μοναδική περίπτωση προσφυγής στην νόμιμη άμυνα, όπου μπορεί να ενεργοποιηθεί το Κεφάλαιο 7 του ΧΗΕ περί του συστήματος συλλογικής ασφάλειας του Συμβουλίου Ασφαλείας ως προς την ανάληψη εξαναγκαστικών ειρηνικών μέτρων¹²¹. Εξίσου σημαντικά καθίστανται τα άρθρα 33 και 39 του ΧΗΕ αντίστοιχα, τα οποία εξουσιοδοτούν το Συμβούλιο Ασφαλείας ως το μοναδικό όργανο που μπορεί να αποφανθεί αν συντρέχει προφανής διατάραξη της ειρήνης και ποια είναι τα απαιτούμενα μέτρα που μπορεί να οδηγήσουν στην εδραίωση της¹²². Στην ατζέντα του υπάγονται αρμοδιότητες όπως η τήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, ο εντοπισμός των ένοπλων ρήξεων, η εξομάλυνση τους μέσω ανακρίσεων και άλλων μεθόδων¹²³.

Κορωνίδα για τον Ορισμό της Επίθεσης αποτέλεσε το Ψήφισμα 3314 της Γενικής Συνέλευσης στις 14 Δεκεμβρίου του 1974, το οποίο αποσαφήνισε την επίθεση ή εισβολή που πραγματοποιείται από ένοπλες δυνάμεις ενός κράτους προς τρίτο, τον βομβαρδισμό, την προσάρτηση και κατοχή εδαφών, τον στρατηγικό αποκλεισμό εδαφών και ακόμη και παραστρατιωτικές ένοπλες ομάδες που μπορεί να υποκινούνται από άλλες χώρες¹²⁴. Επιπλέον, είναι σημαντικό να γίνει αναφορά σε μία περαιτέρω διευκρίνιση της έννοιας απειλή της ειρήνης, όπου το 1992 στον «Οδηγό για την Ειρήνη» δόθηκε στον ΟΗΕ η δυνατότητα παρέμβασης στα κράτη ακόμη και για όταν πρόκειται για εχθροπραξίες στο εσωτερικό τους¹²⁵.

Γίνεται κατανοητό λοιπόν, ότι εναπόκειται στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Συμβουλίου Ασφαλείας η αναγνώριση ύπαρξης απειλής ή διατάραξης της ειρήνης. Πρόκειται για την ύπαρξη κανόνων εθιμικού δικαίου όπως διαμορφώνονται στο άρθρο 2 παρ.4 του ΧΗΕ, οι οποίοι δρουν παράλληλα με το συμβατικό δίκαιο όπως εμφανίστηκαν και στην Υπόθεση Νικαράγουα έναντι των Ηνωμένων Πολιτειών

¹²⁰ Σύγχρονη Νομοθεσία, Άρθρο 2.

¹²¹ Χατζηκωνσταντίνου, Αποστολίδης & Σαρηγιαννίδης, 2014

¹²² Σύγχρονη νομοθεσία, Άρθρο 33/39.

¹²³ Νάσκου- Περράκη, 2011

¹²⁴ Definition of aggression. A/RES/37/10. <https://peacemaker.un.org/node/91>

¹²⁵ An Agenda for Peace. https://www.un.org/ruleoflaw/files/A_47_277.pdf

Αμερικής (1986)¹²⁶. Βάσει του τελευταίου τα κράτη μπορούν να επικαλεστούν το δικαίωμα της ατομικής ή συλλογικής νόμιμης άμυνας και να δράσουν κατόπιν εντολών και υποδείξεων του Συμβουλίου Ασφαλείας, όταν ένα μέλος των Ηνωμένων Εθνών δέχεται ένοπλη επίθεση και πρέπει να επέλθει η αποκατάσταση της ειρήνης¹²⁷. Ωστόσο παρατηρείται ότι η πρακτική της εξουσιοδότησης πολλές φορές μπορεί να ενέχει και σημαντικές αδυναμίες. Στα άρθρα 40-34 του Κεφαλαίου 7 του ΧΗΕ¹²⁸ με την έννοια του όρου «όλων των απαιτούμενων μέτρων» ελλοχεύει ο κίνδυνος δράσης πολλών κρατών εργαλειακά, με απώτερο σκοπό την υλοποίηση δικών τους επιδιώξεων. Οι Ηνωμένες Πολιτείες συχνά χρησιμοποιούν το παραπάνω επιχείρημα για να δικαιολογήσουν δράσεις τους κατά των τρομοκρατικών οργανώσεων και δη της Al-Qaida, υπό το πρίσμα της «σιωπηρής εξουσιοδότησης» του Συμβουλίου, όπως συνέβη στο Ιράκ¹²⁹, κωδικοποιώντας μονομερώς την Απόφαση 678 της 29^{ης} Νοεμβρίου 1990¹³⁰.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι στοχευόμενες επιθέσεις των ΗΠΑ με την χρήση των μη επανδρωμένων αεροσκαφών. Χαρακτηριστικά, μετά το ηχηρό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, η πολιτική ατζέντα τους κατευθύνεται περισσότερο ως προς την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας είτε προς το κράτος καθ' αυτό, είτε προς των παραστρατιωτικών οργανώσεων που δρουν σε αυτό, όπως η Al-Qaida ή οι αντάρτες Ταλιμπάν. Γύρω στο 2000 τέθηκε το ζήτημα οπλισμού των ΣμεΑ, τα οποία θα μπορούσαν να εξυπηρετούν συγκεκριμένες επιχειρήσεις¹³¹. Κατόπιν προεδρικού διατάγματος, η CIA προέβη στις 30 Σεπτεμβρίου 2011 σε επίθεση, κάνοντας χρήση ενός οπλισμένου drone, τύπου Predator¹³². Στόχος ήταν ένα όχημα στην Υεμένη στο οποίο μετέβαιναν έξι άτομα, τα οποία σκοτώθηκαν και ένας εκ των οποίων ήταν μέλος της Al-Qaida, ο Ανουαρ Αλ Αουλακι¹³³. Η παραπάνω ενέργεια επικρίθηκε έντονα για τον βαθμό νομιμότητας της, ενώ η Επιτροπή των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων

---

¹²⁶«Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua», <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>

¹²⁷Σύγχρονη νομοθεσία, Άρθρο51,

¹²⁸Σύγχρονη νομοθεσία, Άρθρο40-43

¹²⁹Χατζηκωνσταντίνου, Αποστολίδης & Σαρηγιαννίδης, 2014

¹³⁰UNDoc. S/RES/678, 29 November 1990

¹³¹ O' Connell, 2012

¹³² Risen & Johnson ,2002

Schmitt Michael, 2011

¹³³ ACLU, 'Al-Aulaqi V. Obama - Constitutional Challenge To Proposed Killing Of U.S. Citizen', [2011], <https://www.aclu.org/cases/al-aulaqi-v-obama-constitutional-challenge-proposed-killing-us-citizen>

Εθνών εξέδωσε ειδική έκθεση με εισηγητή μελέτης της υπόθεσης, καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως πρόκειται για εξωδικαστική δολοφονία¹³⁴.

Ανεξαρτήτου επιπτώσεων, τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη έχουν χρησιμοποιηθεί σε πληθώρα στρατιωτικών επιχειρήσεων ως αρωγός στον πόλεμο ενάντια στην διαφθορά. Σύμφωνα με διάφορες αναφορές έχουν πραγματοποιηθεί επιθέσεις στο Πακιστάν, στο Ιράκ, αλλά και στην Σομαλία όπου παρουσιάζονταν εσωτερικές προστριβές¹³⁵. Η αυξανόμενη χρήση τους και δη των ένοπλων έχει οδηγήσει σε ένα ευρύ φάσμα διαλόγου αναφορικά με την δυνατότητα δράσης σύμφωνα με το συμβατικό διεθνές δίκαιο και όχι ενάντια στο Ανθρωπιστικό δίκαιο. Συχνά, γίνεται λόγος για τον όρο 'παράπλευρες απώλειες', οι οποίες προκύπτουν από επιθέσεις με drone. Είτε είναι αποτέλεσμα νόμιμης διαδικασίας, είτε όχι, τα τελευταία στα πλαίσια της αναλογικότητας θα πρέπει να υπόκεινται σε ζωτικής σημασίας κανόνες, όπως είναι η απαγόρευση κατάφορης θανατηφόρας βίας έναντι αμάχων¹³⁶. Βέβαια, υπό το πρίσμα της αναγκαιότητας, τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο ενός 'δικαίου πολέμου', όπου θα πρέπει να συνδράμουν μόνο ως έσχατη λύση, όντας άκρως αποτελεσματικά¹³⁷.

Την ένταση μεταξύ νομιμότητας ή μη έρχονται να εξομαλύνουν τα Ψηφίσματα 1368¹³⁸ και 1373¹³⁹ του Συμβουλίου Ασφαλείας, τα οποία εκδόθηκαν προς υπεράσπιση των κρατών μετά το τρομοκρατικό χτύπημα στις 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001. Ενδεικτικά, στο Ψήφισμα 1368 επισημάνθηκε ότι κάθε πράξη τρομοκρατίας παραπέμπει στην διατάραξη της ειρήνης και αντίστοιχα γεννάται το ένδικο δικαίωμα των κρατών περί ατομικής ή συλλογικής άμυνας, όπως ορίζεται στον ΧΗΕ¹⁴⁰. Ομοίως, στο Ψήφισμα 1373, δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στο δικαίωμα της άμυνας, ενώ γνωστοποιήθηκαν και συστάσεις προς τα κράτη, μεταξύ των οποίων η αποχή παροχής υποστήριξης είτε στρατιωτική, χρηματική, οπλισμού σε οντότητες που συνδέονται με την τρομοκρατία¹⁴¹. Ωστόσο για να αποφευχθούν τυχόν καταχρηστικές τάσεις των χωρών των ΗΕ σε συνδυασμό με την χρήση του άρθρου 51 του ΧΗΕ, τονίστηκε η κρισιμότητα της ύπαρξης ένοπλης επίθεσης από μια ομάδα και όχι απλά η διατάραξη της εύρυθμης

---

¹³⁴ UN Doc. E/CN.4/003/3, <https://sgp.fas.org/crs/natsec/target.pdf>

¹³⁵ Schmitt, 2011

¹³⁶ Blank, 2012

¹³⁷ Martin, 2014

¹³⁸ UN SC Res. 1368 (2001) of 12 September 2001.

¹³⁹ UN SC Res. 1373 (2001) of 28 September 2001.

¹⁴⁰ UN SC Res. 1368 (2001) of 12 September 2001 80

¹⁴¹ Happold M., "Security Council Resolution 1373 and the Constitution of the United Nations", 16 Leiden JIL p. 593-610

λειτουργίας, καθώς και τότε μόνο το πληττόμενο κράτος έχει το δικαίωμα να προβεί σε αντίμετρα¹⁴².

Η χρήση λοιπόν των τηλεκατευθυνόμενων αεροσκαφών παράγει πολλά ερωτήματα αναφορικά με την δράση τους στο επίπεδο του συμβατικού δικαίου και του Ανθρωπιστικού. Ίσως εγείρει σημασιολογικά ερωτήματα γύρω από το δικαίωμα της ζωής, όπως αυτό τοποθετείται είτε σε άρθρα Συνθηκών¹⁴³, είτε μέσα από το εθνικό δίκαιο και τους κανόνες *juscogens*¹⁴⁴. Σίγουρα, καθίστανται από τα χρησιμότερα και αποτελεσματικότερα στρατηγικά εργαλεία των κρατών.

4.2 ΗΚΟΙΝΗΓΝΩΜΗΓΙΑΤΑΔΡΟΝΕΣ

Τα τελευταία χρόνια, η χρήση των drones δείχνει να εδραιώνεται και να επεκτείνεται σε ολοένα και περισσότερους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Σήμερα δεν αποτελεί έκπληξη ένα drone να χρησιμοποιείται από έναν έφηβο για διασκέδαση στα πλαίσια του μοντελισμού, αφού τέτοια είδη drones είναι μικρά σε μέγεθος, εύκολα διαχωρίσιμα, οικονομικά και βέβαια, προσβάσιμα απ' όλους αφού πωλούνται ακόμη και σε πολυκαταστήματα παιχνιδιών.

Εξίσου συνηθισμένη θεωρείται σήμερα και η χρήση drones σε διάφορες εργασίες. Drones χρησιμοποιούνται πλέον από μεγάλες αγροτικές μονάδες για τον έλεγχο της σοδειάς, το πότισμα, το ράντισμα με λίπασμα κλπ. Στο ίδιο πλαίσιο πολλές χώρες εξελίσσουν της υπηρεσίες τους προς τους πολίτες χρησιμοποιώντας drones για τον έλεγχο των παροχών ρεύματος και την αξιολόγηση των εναέριων δικτύων ηλεκτροδότησης εργασίες, εξαιρετικά πολύπλοκες δαπανηρές και πολλές φορές επικίνδυνες για τον άνθρωπο.

Τα drones με το πέρασ των ετών τείνουν να εισχωρήσουν σε ακόμη περισσότερους τομείς της ανθρώπινης καθημερινότητας και το κοινό φαίνεται εν γένει να το

---

¹⁴² Κ. Αντωνόπουλος, όπ.π. (171) , παρ. 1325

¹⁴³HUMAN RIGHTS COMMITTEE, General Comment No. 6, Article 6 (The right to life)
<https://www.refworld.org/docid/45388400a.html>

¹⁴⁴MelzerNils, 2009

αποδέχεται αργά αλλά σταθερά, όπως άλλωστε συνέβη με όλες τις καινούργιες εφευρέσεις που εξυπηρετούσαν την ανθρωπίνη ευκολία.

Στον αντίποδα της γενικότερης αποδοχής της κοινής γνώμης για τα drones σε επίπεδο καθημερινότητας και διευκόλυνσης των εργασιών, η χρήση drone για στρατιωτικούς σκοπούς διχάζει.

Τον Απρίλιο του 2015, δύο Αμερικανοί πολίτες σκοτώθηκαν από χτύπημα αμερικάνικου drone στο Πακιστάν. Παρ' όλο που και οι δύο νεκροί σχετίζονταν με τη τρομοκρατική ομάδα της Al Qaeda , οι θάνατοί τους εντείνουν τρέχοντα ερωτήματα νομικής φύσεως αναφορικά με τη χρήση των drones ως όπλα δημιουργώντας έτσι ένα κλίμα αμφιθυμίας στους απλούς πολίτες.

Αρχικά όπως έχει ήδη αναλυθεί σε προηγούμενα κεφάλαια, τα drone είναι ουσιαστικά μη επανδρωμένα εναέρια οχήματα των οποίων τα μεγέθη ποικίλλουν από μέγεθος ενός πουλιού ως και το μέγεθος ενός αεροπλάνου. Κατά τη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα οι ΗΠΑ προσπάθησε να εξοπλίσει αυτά τα μηχανήματα και σταδιακά ξεκίνησε να τα χρησιμοποιεί όλο και περισσότερο σε στρατιωτικές εναέρια επιθέσεις. Τα drones που έχουν ως σκοπό τη στρατιωτική χρήση, έχουν προκαλέσει την αρνητική κριτική των Ηνωμένων Εθνών αναφορικά με τις ηθικές επιπτώσεις της χρήσης τους. Πολλοί φτάνουν στο σημείο να ισχυρίζονται ακόμη και ότι οι πιλότοι που βρίσκονται πίσω από το χειρισμό των στρατιωτικών drones, είναι επίφοβο να χάσουν την αίσθηση της σοβαρότητας και βαρύτητας των πράξεων που καλούνται να διαπράξουν ακριβώς επειδή βρίσκονται από απόσταση, σε μια συγκυρία που θυμίζει περισσότερο ηλεκτρονικό παιχνίδι βίας παρά πραγματικότητα.

Άλλες ανησυχίες επικεντρώνονται στην ευκολία με την οποία τα drones μπορούν να εμπλακούν σε πολεμικές συρράξεις, περιορίζοντας την ανάγκη για στρατιώτες στο πεδίο μάχης. Υπάρχει ακόμη και ο φόβος ότι καθώς η πλειοψηφία των drones σήμερα πορεύεται προς τη πλήρη αυτονομία με καινούργια εξελιγμένα μοντέλα που αναφέρονται ως smart drones, θα προκύψει σοβαρός κίνδυνος τα drones αυτά να επιτίθενται σε στρατιώτες αλλά και σε απλούς πολίτες αδιακρίτως.

Επιπροσθέτως, η επίβλεψη της κυβέρνησης σχετικά με τις πολεμικές επιχειρήσεις των drones είναι ελάχιστη. Τα επίσημα αρχεία των ΗΠΑ που καταγράφουν τις ανθρώπινες απώλειες που προκλήθηκαν από drones, παραμένουν μυστικά από το ευρύ κοινό με την πρόφαση της δημόσιας ασφάλειας. Ωστόσο, ανεξάρτητες σχετικές έρευνες δείχνουν, ότι από το 2004 περίπου 4 χιλιάδες άνθρωποι έχουν χάσει τη ζωή τους από χτυπήματα drone κυρίως σε χώρες όπως το Πακιστάν και η Υεμένη. Σύμφωνα με τις

ίδιες έρευνες εκατοντάδες από το σύνολο των θυμάτων από επιθέσεις drone ήταν απλοί πολίτες.

Στον αντίποδα ωστόσο των αρνητικών ευρημάτων από τις ελάχιστες ανεξάρτητες έρευνες που εντοπίζονται, δεν θα μπορούσε να παραβλεφθούν και τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζει η χρήση των drone σε περίπτωση πολεμικών συγκρούσεων.

Βασικότερο πλεονέκτημα των μη επανδρωμένων, αποτελεί βεβαίως το γεγονός ότι κινδυνεύουν λιγότερες ανθρώπινες ζωές στο πεδίο της μάχης σε σχέση με τις κλασσικές τακτικές του πολέμου. Αρκετές έρευνες αποδεικνύουν επίσης, ότι τα χτυπήματα με drones είναι πολύ πιο επακριβή και στοχευμένα απ' ότι αυτά των συμβατικών όπλων με αποτέλεσμα να υπάρχουν πολύ λιγότερες παράπλευρες απώλειες και βέβαια, ένα άλλο βασικό πλεονέκτημα ειδικά σε καιρούς οικονομικής δυσπραγία των χωρών είναι το φθινό κόστος παραγωγής τους.

Αναφορικά με την άποψη των πολιτών για τη χρήση των drone ως πολεμικό μέσο, μια πρόσφατη έρευνα της Associated Press έδειξε ότι η πλειονότητα των Αμερικανών υποστηρίζει τη χρήση των drones με στόχο υπόπτους ως τρομοκράτες σε ποσοστό 6 στους 10. Σε επόμενο ερώτημα της ίδιας έρευνας, σχεδόν τα ¾ των ερωτηθέντων επιδοκίμασαν τα χτυπήματα των drones, ακόμη και όταν σκότωσαν Αμερικάνους πολίτες που όμως, είχαν ενταχθεί σε τρομοκρατικές οργανώσεις.

Ο ίδιος ο πρόεδρος των ΗΠΑ, Barack Obama, υπερασπίστηκε τα χτυπήματα των drones αποκαλώντας τα «αποτελεσματικά» και «ζωτικής σημασίας» για την εθνική ασφάλεια. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, τα Ηνωμένα Έθνη έχουν απαιτήσει την αύξηση της διαφάνειας από τις ΗΠΑ όσον αφορά τις πολεμικές επιχειρήσεις που περιλαμβάνουν drones υπογραμμίζοντας ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα στη ζωή, στην ασφάλεια και την προσωπική αξιοπρέπεια υπερισχύουν των πλεονεκτημάτων που προέρχονται από τη μετάθεση του πολέμου σε μηχανές.

Ως τώρα βέβαια, οι ΗΠΑ έχουν ως επί το πλείστον αγνοήσει τις κριτικές αυτές, αν και το 2013, ο πρόεδρος Obama δεσμεύτηκε να αυξήσει τη διαφάνεια για τη δράση των στρατιωτικών drones και να χρησιμοποιήσει αυστηρότερους κανόνες για τους προσεχείς στόχους. Ωστόσο, η κυβέρνηση Obama, τείνει να υπερασπίζεται τη χρήση drones για την εξάλειψη των διοικητικών μελών της Αλκάνιντα και βάση αυτού, η κυβέρνηση χρησιμοποίησε δύο βασικούς ισχυρισμούς: αρχικά ότι τα χτυπήματα είναι εντελώς σύμφωνα με τον διεθνή νόμο για τα ανθρώπινα δικαιώματα και δεύτερον, ότι είναι εξουσιοδοτημένα τόσο από το εσωτερικό, όσο κι από το διεθνές δίκαιο. Η κριτική που προκάλεσαν οι συγκεκριμένες θέσεις, όπως είναι φυσικό ήταν δριμεία καθώς οι μελετητές για τις δραστηριότητες των drones ισχυρίστηκαν, ότι ακόμα κι αν τα εκάστοτε

χτυπήματα ήταν σύμφωνα με τους νόμους για τα ανθρώπινα δικαιώματα, πολλά από τα χτυπήματα προκαλούν ανησυχία εξαιτίας των ποσοστών θνησιμότητας καθώς έχουν σκοτώσει όχι μόνο τους στόχους που είχαν πρόθεση αλλά και απλούς πολίτες¹⁴⁵.

Είναι σε αυτό το σημείο ευνόητο, ότι οι δηλώσεις της αμερικανικής κυβέρνησης αλλά και γενικότερα οι δημοσιεύσεις του τύπου σχετικά με τις στρατιωτικές ή εσωτερικές επιχειρήσεις των drone προκαλούν την κοινή γνώμη και ουσιαστικά, είναι και υπεύθυνες για τη διαμόρφωση των απόψεων των πολιτών σχετικά με τη χρήση τους εν γένει. Η έρευνα που παρατίθεται παρακάτω και διενεργήθηκε από τους Vincenzi, Ison και Liu για το Embry Riddle aeronautical university, είναι χαρακτηριστική του διχασμού αλλά και του επιπέδου ενημερότητας των πολιτών:

«Οι ερωτήσεις οργανώθηκαν σε ομάδες σχετικών θεμάτων. Η πρώτη σειρά αξιολόγησε το κοινό σχετικά με τη γνώση των λειτουργιών των UAS. Στο ερώτημα εάν τα άτομα ήταν εξοικειωμένα με τη χρήση των UAS από τον στρατό και άλλες υπηρεσίες, το 95% των ερωτηθέντων είπε «ναι». Σε ερώτημα για την οικειότητα των πολιτών με συγκεκριμένους τύπους αποστολών που πραγματοποιούνταν από UAS, το 87% απάντησε «οικείος» ή «πολύ οικείος».

Στη συνέχεια, η έρευνα εξέτασε τι είδους μηχανές σχετίζονται με τον όρο "drone" για την αξιολόγηση της δημόσιας γνώσης και της γνώμης των πραγματικών UAS που χρησιμοποιούνται σε τρέχουσες επιτόπιες επιχειρήσεις. Η πρώτη εικόνα που παρουσιάστηκε στον ερωτηθέντα ήταν αυτή ενός τηλεχειριστηρίου μικρού μοντέλου (RC) ελικόπτερο τύπου. Πάνω από το 78% δήλωσε ότι αυτός ο τύπος συσκευής δεν ταιριάζει ή κάπως δεν ταιριάζει με την εμφάνιση αυτού που ο ερωτώμενος θεωρούσε «drone». Η επόμενη εικόνα έδειξε ότι ένα αεριωθούμενο αεροσκάφος τύπου Predator UAS πυροβόλησε έναν πύραυλο. Για αυτήν την εικόνα το 95% δήλωσε ότι ταιριάζει με την αναμενόμενη εμφάνιση ενός «drone». Η επόμενη εικόνα ήταν ενός εμπορικού τετραπλού με μια ενσωματωμένη κάμερα. Μόνο το 66% είπε ότι αυτή η πλατφόρμα κάπως ταιριάζει ή ταιριάζει ακριβώς με τις προσδοκίες τους για ένα «drone». Ένα μικρό αεροσκάφη σταθερής πτέρυγας απεδείχθη ότι ξεκίνησε από ένα πεδίο στην τελευταία ερώτηση πλατφόρμας. Ένα συντριπτικό 67% απάντησε ότι αυτός ο τύπος οχήματος δεν ταιριάζει ή κάπως δεν ταιριάζει με αυτό που νόμιζαν ως "drone".

Το επόμενο σύνολο ερωτήσεων διερεύνησε τα επίπεδα προσωπικής άνεσης συγκεκριμένων τύπων αποστολών. Πενήντα τρία τοις εκατό δήλωσε ότι ήταν «ελαφρώς

---

¹⁴⁵ Kreps, 2014

άβολα» ή «πολύ άβολα "με οικιακή χρήση αεροσκαφών εκτός του στρατιωτικού ελεγχόμενου εναέριου χώρου. Έπειτα ακολούθησε ερώτημα για το ποιοι τύποι αποστολών θα ήταν αποδεκτοί για τους ερωτηθέντες όπου υπήρχαν υψηλά επίπεδα της υποστήριξης για την πυρόσβεση, την παρακολούθηση του καιρού και την περιπολία αγωγών.

Όταν ερωτήθηκαν για τους τύπους drone που θα ένοιωθαν οι ερωτώμενοι άνετα να βλέπουν στον εναέριο χώρο των ΗΠΑ, το 63% δήλωσε ότι ο τύπος τετραπλού-copter θα ήταν ευχάριστος, το 58% θεωρεί λογικό τον τύπο ελικοπτέρου, το 55% ήταν άνετο με το μικρού τύπου αεροσκάφος σταθερής πτέρυγας, ενώ μόνο το 24% δέχτηκε τον στρατιωτικό τύπο Predator .

Έπειτα τέθηκαν ερωτήσεις σχετικά με τα ζητήματα απορρήτου. Η πλειοψηφία, 67%, ήταν είτε "πολύ" ανήσυχοι "ή" ανήσυχοι "για το απόρρητο. Σε ερώτημα για το τι αφορούσε τον ερωτώμενο περισσότερο σχετικά με τις εσωτερικές πτήσεις UAS, το 47% είπε "απόρρητο", το 38% είπε "ασφάλεια", ενώ οι υπόλοιποι δήλωσαν ότι ανησυχούν για κάποιο "άλλο" είδος ζητήματος. Όταν ρωτήθηκε το εάν η κυβέρνηση πρέπει να ρυθμίσει την εγχώρια χρήση drone, το 88% δήλωσε ότι αυτό ήταν "πολύ σημαντικό" ή "ελαφρώς σημαντικό." Τα άτομα ρωτήθηκαν για το αν θα ήταν άνετα με πτήσεις UAS εντός των Η.Π.Α. εάν έχουν τεθεί σε εφαρμογή κατάλληλα μέτρα ασφαλείας σχετικά με τη χρήση δεδομένων που συλλέχθηκαν κατά τη διάρκεια πτήσεων παρακολούθησης. Περίπου 40% είπε ναι, το 27% είπε όχι και οι υπόλοιποι "δεν ήταν σίγουροι." Όταν τέθηκε ερώτημα για το με ποιους τύπους γεωγραφικών περιοχών θα ήταν οι ερωτηθέντες ανεκτικοί στις υπερπτήσεις UAS, πάνω από το 80% δήλωσε ότι σε περιοχές με φυσικές καταστροφές και πυρκαγιές θα ήταν λογικό.»¹⁴⁶

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα: αρχικά είναι προφανής η ενημερότητα των πολιτών για τα drones και τη χρήση αυτών από το στρατό και άλλες κρατικές υπηρεσίες του. Αυτό δικαιολογεί απολύτως και το γεγονός ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων αναγνωρίζει ότι το Predator έχει τη χαρακτηριστική εμφάνιση ενός drone με βάση τις γνώσεις και τις προσδοκίες τους.

Πιο σημαντικό εύρημα βεβαίως, χαρακτηρίζεται αυτό που υποδεικνύει πως οι συμμετέχοντες είναι σύμφωνοι με τη χρήση drones για κοινή ωφέλεια όπως σε περιπτώσεις πυρκαγιάς, δυσμενών καιρικών φαινομένων και φυσικών καταστροφών, ωστόσο είναι αρνητικοί για χρήση που περιλαμβάνει επιτήρηση και παρακολούθηση για την επιβολή του νόμου όπως πχ. Για χρήση τους από την αστυνομία.

---

¹⁴⁶Vincenzi, Ison and Liu, 2013

Η παραπάνω έρευνα αποδεικνύει πως πλέον η πλειοψηφία των πολιτών είναι εξοικειωμένη με τα drone στην καθημερινή της ζωή, ωστόσο θεωρεί ότι η χρήση τους θα πρέπει να περιοριστεί στα πεδία κοινής ωφέλειας και σε καμία περίπτωση να μη χρησιμοποιηθεί με τρόπους που μπορούν να υπονομεύσουν την ιδιωτική ζωή των πολιτών. Ωστόσο, όταν οι έρευνες επικεντρώνονται στο πεδίο της εθνικής ασφάλειας και των πολιτικών εχθρών, οι απόψεις που καταγράφονται από τις έρευνες σχετικά με τη χρήση των drones και την αποδοχή αυτών ή μη από τους απλούς πολίτες αλλάζουν σημαντικά. «*Παρόλο που οι Ηνωμένες Πολιτείες σκοτώνουν ύποπτους τρομοκράτες με επιθέσεις με drone σε περιβάλλον εκτός μάχης για πάνω από δέκα χρόνια, η ψηφοφορία της κοινής γνώμης για την αμφιλεγόμενη τακτική άρχισε μόλις ενάμιση χρόνο πριν. Κατά μέσο όρο, οι δημοσκοπήσεις δείχνουν ότι το 65% των Αμερικανών υποστηρίζουν τη στοχευμένη δολοφονία υπόπτων τρομοκρατών και το 51% εγκρίνει τη δολοφονία πολιτών των ΗΠΑ που είναι ύποπτοι για τρομοκρατία.*¹⁴⁷»

Το αποτέλεσμα της έρευνας που διενεργήθηκε από το CBS News Poll, θέτει ακριβώς αυτό το ερώτημα:

«Είναι ποτέ εντάξει για τις Ηνωμένες Πολιτείες να επιτρέψουν τη δολοφονία ενός Αμερικανού πολίτη σε μια ξένη χώρα, εάν αυτό το άτομο είναι γνωστό ότι είναι τρομοκράτης, ή δεν είναι ποτέ εντάξει;»

- *Εντάξει: 53%*
- *Ποτέ δεν είναι εντάξει: 35%*
- *Αβέβαιο: 12%*

Τα αποτελέσματα της παραπάνω έρευνας, συμφωνούν και με αυτή που διενεργήθηκε από την Washington Post σε συνεργασία με το ABC News Poll:

«Σκεπτόμενοι την απόφαση της κυβέρνησης Ομπάμα, παρακαλώ πείτε μου εάν εγκρίνετε, κάπως εγκρίνετε, κάπως απορρίπτετε, ή απορρίπτετε έντονα τη χρήση μη επανδρωμένων αεροσκαφών «drone» εναντίον υπόπτων τρομοκρατίας στο εξωτερικό.»

Approve			Disapprove			
NET	Strong	Somewhat	NET	Somewhat	Strong	No Opinion
83%	59%	23%	11%	7%	4%	6%

¹⁴⁷Zenko, 2013: <https://www.cfr.org/blog/us-public-opinion-drone-strikes>

Κατά πόσο το κοινό εγκρίνει τη χρήση drones έναντι τρομοκρατών στο εξωτερικό¹⁴⁸

Σύμφωνα με τον πίνακα το 83% των ερωτηθέντων δήλωσε πως είτε εγκρίνει ή εγκρίνει κάπως τη χρήση μη επανδρωμένων αεροσκαφών σε αντίθεση με το 11% που δήλωσε ότι απορρίπτει ή απορρίπτει έντονα τη χρήση των μη επανδρωμένων εναντίον υπόπτων τρομοκρατίας στο εξωτερικό, με ένα 6% του συνόλου των ερωτηθέντων να μην έχει γνώμη επί του θέματος.

Στη συνέχεια, ακολουθεί υποερώτημα που διατυπώνεται ως εξής και παρουσιάζονται τα αντίστοιχα ευρήματα:

«(Εάν εγκρίνουν τη χρήση μη επανδρωμένων αεροσκαφών) Τι γίνεται αν αυτοί οι ύποπτοι τρομοκράτες είναι Αμερικανοί πολίτες που ζουν σε άλλες χώρες; Σε αυτήν την περίπτωση, εγκρίνετε ή απορρίπτετε τη χρήση drones;»

- Εγκρίνουν: 79%
- Δεν εγκρίνουν: 17%
- Δεν έχουν γνώμη: 4%

Σύμφωνα με τα ευρήματα η συντριπτική πλειοψηφία 79% επικροτεί τη χρήση drone για Αμερικάνους πολίτες που είναι ύποπτοι για τρομοκρατία εφόσον ζουν στο εξωτερικό.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις, η πλειοψηφία των πολιτών είναι σύμφωνη με τη δολοφονία ακόμη και Αμερικάνου πολίτη που έμπρακτα έχει προσεταιριστεί τη τρομοκρατία και μπορεί να αποτελέσει κίνδυνο για τη πατρίδα, υπό τη προϋπόθεση να βρίσκεται εκτός των εδαφών της.

Αναμενόμενα είναι και τα ευρήματα που παρουσιάζονται από έρευνα του Pew Research Center και αφορούν τα χτυπήματα εναντίον εξτρεμιστών:

«Εγκρίνετε ή απορρίπτετε τις Ηνωμένες Πολιτείες που πραγματοποιούν επιθέσεις πυραύλων από αεροσκάφη χωρίς πιλότους που ονομάζονται drone για να στοχεύσουν εξτρεμιστές σε χώρες όπως το Πακιστάν, η Υεμένη και η Σομαλία;»

- Εγκρίνουν: 62%
- Δεν εγκρίνουν: 28%

---

¹⁴⁸Ο.π.

- Δεν είναι σίγουρη: 10%

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα η πλειοψηφία των ερωτηθέντων κατά 62% εγκρίνει τις επιθέσεις που πραγματοποιούνται από μη επανδρωμένα αεροσκάφη και στοχεύουν εξτρεμιστές σε χώρες όπως το Πακιστάν η Υεμένη και η Σομαλία.

Ιδιαίτερος ενδιαφέροντα είναι και τα αποτελέσματα που δημοσιεύει το Fox News Poll συγκεντρώνοντας τις ερωτήσεις που είδαμε από άλλες έρευνες παραπάνω όλες σε μια δημοσκόπηση η οποία και επιβεβαιώνει τα αποτελέσματα των παραπάνω ερευνών και έχει ως εξής:

«Εγκρίνετε ή απορρίπτετε τις Ηνωμένες Πολιτείες χρησιμοποιώντας μη επανδρωμένα αεροσκάφη που ονομάζονται drone:»

- 1) Για να σκοτώσετε έναν ύποπτο τρομοκράτη σε ξένη χώρα;

Εγκρίνουν: 74%

Δεν εγκρίνουν: 22%

Δεν γνωρίζουν: 4%

- 2) Να σκοτώσει έναν ύποπτο τρομοκράτη σε ξένη χώρα εάν ο ύποπτος είναι πολίτης των ΗΠΑ;

Εγκρίνουν: 60%

Δεν εγκρίνουν: 36%

Δεν γνωρίζουν: 5%

- 3) *«Για να σκοτώσετε έναν ύποπτο ξένο τρομοκράτη στο έδαφος των ΗΠΑ;»*

Εγκρίνουν: 56%

Δεν εγκρίνουν: 40%

Δεν γνωρίζουν: 4%

- 4) *«Για να σκοτώσετε έναν ύποπτο τρομοκράτη που είναι πολίτης των ΗΠΑ στο έδαφος των ΗΠΑ;»*

Εγκρίνουν: 45%

Δεν εγκρίνουν: 50%

Δεν ξέρουν: 5%

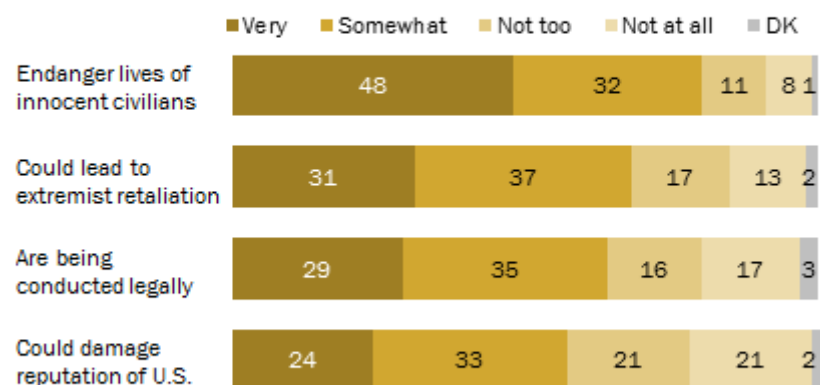
Όπως προκύπτει από τα παραπάνω αποτελέσματα, το 74% των ερωτηθέντων εγκρίνει τη χρήση drone για την αντιμετώπιση ενός τρομοκράτη που βρίσκεται εκτός ΗΠΑ, το 60% συμφωνεί σε εξόντωση υπόπτου τρομοκράτη με drone που βρίσκεται εκτός ΗΠΑ ακόμη κι αν είναι Αμερικάνος πολίτης και το 56% επίσης επικροτεί τη χρήση drone για εξόντωση τρομοκράτη εντός του εδάφους των ΗΠΑ. Ωστόσο, φαίνεται να διχάζει η χρήση drones όσον αφορά την εξόντωση ύποπτου τρομοκράτη εντός του εδάφους των ΗΠΑ, όταν αυτός είναι Αμερικάνος πολίτης καθώς το 50% των ερωτηθέντων δηλώνει αντίθετο στη συγκεκριμένη διατύπωση, έναντι του 45% που δήλωσε ότι το εγκρίνει. Εν ολίγοις και σύμφωνα με τα αποτελέσματα που είδαμε σε όλες τις παραπάνω έρευνες, είναι προφανές ότι η πλειοψηφία των Αμερικανών πολιτών τίθενται υπέρ της χρήσης drones για στρατιωτικούς σκοπούς, και αντιτίθενται μόνο στη πιθανότητα καταδίωξης Αμερικανού πολίτη εντός αμερικανικού εδάφους.

Πέρα από τα αποτελέσματα που είδαμε ως τώρα, οφείλουμε να εξετάσουμε και την άποψη των πολιτών όσον αφορά την επικινδυνότητα της χρήσης drone ως στρατιωτικό μέσο για την καθημερινότητα των πολιτών.

Η ανησυχία αυτή εκφράζεται κυρίως από τα ποσοστά των πολιτών που φοβούνται πιθανά αντίποινα από τις χώρες, στις οποίες η δική τους επιτέθηκε με drones, είτε μέσω στρατιωτικής δύναμης, είτε μέσω τρομοκρατικών χτυπημάτων είτε βεβαίως με drones όπως φαίνεται και παρακάτω:

Nearly Half Are Very Concerned That U.S. Drone Attacks Endanger the Lives of Innocent Civilians

How concerned are you about whether U.S. drone strikes ... (%)

Survey conducted May 12-18, 2015. Figures may not add to 100% because of rounding.

PEW RESEARCH CENTER

Οι μισοί πολίτες ανησυχούν για παράπλευρες απώλειες από χτυπήματα drones¹⁴⁹

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας που διενεργήθηκε από το Pew Research Center, η πλειοψηφία των πολιτών σε ποσοστό 48% ανησυχεί ότι οι επιθέσεις με drone θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο τη ζωή αθώων πολιτών. Επιπλέον ένα ποσοστό της τάξεως του 31% ανησυχεί ιδιαίτερα για αντίποινα από εξτρεμιστές, ενώ λιγότερο στατιστικά φαίνεται να προβληματίζει η νομιμότητα που διέπει αυτά τα χτυπήματα (29%) και ο φόβος για καταστροφή της φήμης των ΗΠΑ στο εξωτερικό (24%)

Στον αντίποδα της αμερικανικής κοινής γνώμης αναφορικά με τα χτυπήματα drones εν μέσω πολέμου αλλά και σε περιστάσεις τρομοκρατίας, υπάρχουν αντίστοιχες σχετικές έρευνες που εξετάζουν την κοινή γνώμη που επικρατεί στο Πακιστάν γεγονός που αξίζει να εξεταστεί δεδομένου ότι πολλοί στόχοι επίθεσης drone των ΗΠΑ, στόχευαν κυρίως τρομοκράτες και μέλη τρομοκρατικών οργανώσεων που δρούσαν στη συγκεκριμένη περιοχή.

Γενικότερα, η χρήση των drone για την εξόντωση στόχων εντός του πακιστανικού εδάφους έχει προκαλέσει σφοδρές αντιδράσεις από πλευράς των πολιτών οι οποίες και οδήγησαν σε διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις ενάντια στη χρήση τους, όπως επίσης κι έντονες συζητήσεις και διαφωνίες εντός του πακιστανικού κοινοβουλίου και βεβαίως,

¹⁴⁹<https://www.pewresearch.org/politics/2015/05/28/public-continues-to-back-u-s-drone-attacks/#gender-age-race-differences-in-views-of-u-s-drone-strikes>

οδήγησε τη κυβέρνηση στο να εξαναγκάσει τις ΗΠΑ να κλείσουν την αεροπορική βάση από την οποία απογειώθηκαν drone που πραγματοποίησαν επιθέσεις εναντίον στόχων εντός πακιστανικού εδάφους.

Ωστόσο, η προσπάθεια για εξομάλυνση των σχέσεων των δύο χωρών και κυριότερα το μείζον θέμα των χτυπημάτων με drones, εξακολουθεί να είναι δυσεπίλυτο. Αρχικά, έρευνες για τη χρήση drone δείχνουν ότι τουλάχιστον χρονικά, τα στρατιωτικά χτυπήματα drone των ΗΠΑ ενάντια στο Πακιστάν τείνουν να αυξάνονται σε αριθμό. Συγκεκριμένα: «*Τα ποσοστά των επιθέσεων με drone ήταν υψηλότερο κατά τη διάρκεια της θητείας του Προέδρου Μπαράκ Ομπάμα συγκριτικά με τα νούμερα κατά τη θητεία του προκατόχου του Τζορτζ Μπους. Σύμφωνα με μια έκθεση, ως τον Ιανουάριο του 2016 ο Ομπάμα είχε εγκρίνει 506 αεροπορικές επιθέσεις σε σύγκριση με τις 50 εξουσιοδοτήσεις του Μπους κατά την οκταετή θητεία του, μια τάξη μεγέθους που υποδεικνύει πάνω από δέκα φορές περισσότερα χτυπήματα κατά τη διάρκεια της διοίκησης του Ομπάμα .*

Απ' όλη την περίοδο διοίκησης του Ομπάμα, το 2010 θεωρείται η χρονιά με το μέγιστο αριθμό επιθέσεων με drone στο Πακιστάν αφού καταγράφονται 117 χτυπήματα σε σύγκριση με τα 53 που σημειώθηκαν το 2009, και 64 το 2011.»¹⁵⁰

Οφείλουμε σε αυτό το σημείο να παρατηρήσουμε εφόσον προβαίνουμε σε παράθεση και σύγκριση πανομοιότυπων ερευνών, ότι είναι λογικό να παρατηρούνται σημαντικές διαφορές από κράτος σε κράτος ειδικά όταν πραγματευόμαστε απόψεις απλών πολιτών καθώς, η κάθε χώρα χαρακτηρίζεται από σαφείς διαφορές στο επίπεδο μόρφωσης, στο τρόπο πληροφόρησης και βέβαια στο τρόπο ενημερώνει επαρκώς ή μη τους πολίτες του. Αυτή η βασική διαφορά μεταξύ ΗΠΑ και Πακιστάν εμφανίζεται και στις έρευνες που πρόκειται να παρατεθούν.

Αρχικά, το θέμα των drones απασχολεί πολύ έντονα τους πολίτες του πακιστανικού κράτους προκαλώντας ακόμη και διχόνοια μεταξύ τους, γεγονός που προκύπτει από την υπερπροβολή του θέματος από τα ΜΜΕ, πράγμα που όπως αναφέρθηκε παραπάνω δε συμβαίνει στις ΗΠΑ όπου η πολιτεία συνήθως επιχειρεί να αποκρύψει τα χτυπήματα. «*Η δολοφονία μεγάλων προσωπικοτήτων της Αλ Κάιντα, του Πακιστάν ή του Αφγανιστάν αποκτά τακτική κάλυψη στα πακιστανικά έντυπα μέσα ενημέρωσης (όπως οι εφημερίδες Dawn στα Αγγλικά και Jang στα Ουρντού), καθώς και στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο. Όμως, η παράπλευρη ζημιά από τις επιθέσεις με αεροσκάφη παίρνει επίσης σημαντικό ρόλο στα πακιστανικά μέσα ενημέρωσης. Σκηνές*

---

¹⁵⁰ Ahmed, Jenkins and Iftikhar, 2018

κατεστραμμένων οχημάτων, σπιτιών και των πτωμάτων ανθρώπων που σκοτώθηκαν κατά τα χτυπήματα είναι συχνά αξιοθέατα στην τηλεόραση του Πακιστάν. Αυτές οι εικόνες (ή οι ιστορίες στις εφημερίδες) συχνά συνοδεύονται από συνεντεύξεις χωρικών που δηλώνουν την αθωότητα εκείνων που σκοτώθηκαν και ισχυρίζονται ότι υπήρχε υψηλός αριθμός γυναικόπαιδων ανάμεσα στα θύματα. Τα τηλεοπτικά κανάλια, όπως η *Pakistan Television Corporation (PTV)* και η *GEO TV*, δείχνουν συχνά βίντεο από τις επιπτώσεις των επιθέσεων από drone και της επακόλουθης οργής. Αυτή η κάλυψη των μέσων ενημέρωσης έχει καταστήσει τις αεροπορικές επιθέσεις ένα πολύ φορτισμένο ζήτημα μεταξύ πολλών Πακιστανών»¹⁵¹

Μια ακόμη βασική διαφορά που εντοπίζεται με βάση τις έρευνες ανάμεσα σε ΗΠΑ και Πακιστάν είναι το μορφωτικό και βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού. Στις ΗΠΑ η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι γνωρίζουν βασικές πληροφορίες για τα drones, ενώ στο Πακιστάν, η πλειοψηφία των πολιτών τις αγνοεί. Βασιζόμενοι σε αποτελέσματα σχετικών δημοσκοπήσεων και κυριότερα σε έρευνες που διενεργήθηκαν από το *Pew Global Attitude Project*, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι γνώσεις των Πακιστανών που συμμετείχαν στις εν λόγω έρευνες για τα χτυπήματα drones, είναι άνισα κατανοημένες πληθυσμιακά. Αυτό αποτρέπει την εξαγωγή ισχυρών συμπερασμάτων σχετικά με την άποψη της πακιστανικής κοινής γνώμης σχετικά με τα drones εν γένει, καθώς εξίσου μεγάλος είναι και ο αριθμός των συμμετεχόντων στην έρευνα που αρνείται για διάφορους λόγους να απαντήσει σε σχετικά ερωτήματα είτε λόγω άγνοιας είτε λόγω προσωπικών κωλυμάτων.

«Το 2009, σε έρευνα του *Pew Global Attitude Project*, μόνο το 32% των ερωτηθέντων του είχαν ακούσει για τις επιθέσεις drone. Μέχρι το 2012, το 55% απάντησε ότι είχε ακούσει για τις επιθέσεις drone. Σαφώς, με την πάροδο του χρόνου, οι πακιστανοί έχουν συνειδητοποιήσει πολύ περισσότερο τις επιθέσεις drone. Ενώ όλο και περισσότεροι Πακιστανοί μαθαίνουν για τις επιθέσεις με drone, είναι εντυπωσιακό πόσοι ακόμη δεν το γνωρίζουν. [...] Αυτό αντικατοπτρίζει τον βαθμό κινητοποίησης ενός πληθυσμού που έχει πολύ περιορισμένα επίπεδα εκπαίδευσης σε σημαντικά ζητήματα. Γνωρίζουμε από μυριάδες μελέτες κοινής γνώμης ότι όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων, τόσο πιο αυξημένο αναμένεται να είναι το ενδιαφέρον τους και η δυνατότητα κατανόησής τους για πολιτικά ζητήματα.»¹⁵²

Αναφορικά με το επίπεδο εκπαίδευσης, αυτή αποτελεί βασική προϋπόθεση για το σχηματισμό άποψης σχετικά με πολιτικά θέματα καθώς έρευνες στο συγκεκριμένο

¹⁵¹Kaltenthaler, Miller and Fair, 2012

¹⁵²Ο.π: 15

τομέα αποδεικνύουν ότι οι άνθρωποι με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο συνήθως δεν αναζητούν πληροφορίες, ούτε ενδιαφέρονται να μάθουν για πολιτικά ζητήματα. Συνεπώς στο ερώτημα που δημιουργείται για το λόγο που μεγάλη μερίδα των Πακιστανών δεν απαντάει στις ερωτήσεις των ερευνών σχετικά με τα drones, που ουσιαστικά αποτελεί πολιτικό- εθνικό ζήτημα πιθανώς η απάντηση να είναι απλώς ότι δεν αισθάνονται ότι έχουν τις απαραίτητες γνώσεις για να το κάνουν. Επομένως, συμπεραίνουμε ότι μια μεγάλη μερίδα των Πακιστανών λόγω του αναλφαριθμητισμού που είναι σε υψηλά επίπεδα στη χώρα, δεν γνωρίζουν ή δεν κατανοούν τις επιθέσεις drone στη χώρα τους και για αυτό αρνούνται να απαντήσουν στις σχετικές έρευνες σε αντίθεση με τους κατοίκους των ΗΠΑ.

Με βάση όσα προαναφέρθηκαν σχετικά με τους παράγοντες που διαμορφώνουν τη πακιστανική κοινή γνώμη, παρατίθενται οι σχετικές απαντήσεις σε βασικά ερωτήματα που αφορούν τις επιθέσεις με drone όπως έγινε και στη περίπτωση της αμερικανικής κοινής γνώμης παραπάνω:

Pew Global Attitudes Project Question Database

Question: Do you think these drone attacks are a very good thing, good thing, bad thing, or very bad thing? (Asked of those who had heard a lot or a little about drone attacks that target leaders of extremists groups.) [225]

[Export To Excel](#)

Country	Survey	Very good	Good	Bad	Very bad
Pakistan					
	Spring 2012	1	1	23	74
	Late Spring 2011	1	1	32	65
	Spring 2011	2	3	23	72
	Spring 2010	2	3	31	62

Η γνώμη των ερωτηθέντων για τα χτυπήματα drones εναντίον αρχηγών εξτρεμιστικών ομάδων¹⁵³

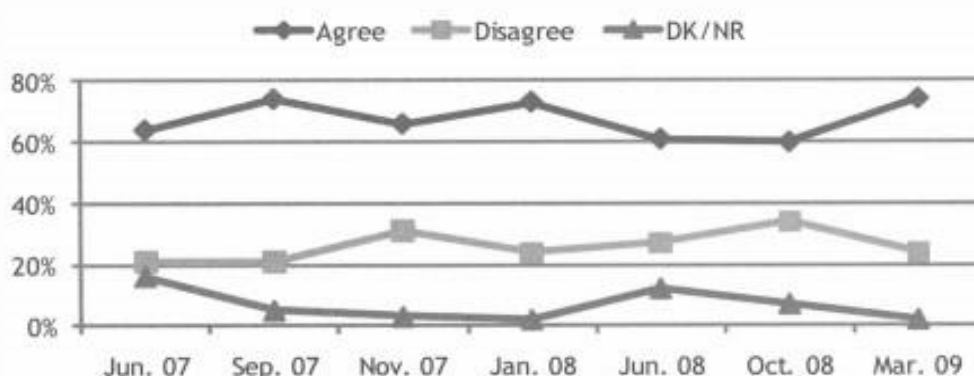
Σε έρευνα της Pew Global Attitudes Project για το αν οι ερωτηθέντες θεωρούν τις επιθέσεις με drone πολύ καλές, καλές, κακές ή πάρα πολύ κακές, σε βάθος χρόνου

¹⁵³Friedersdorf, 2013

φαίνεται πως η πλειοψηφία των πολιτών του Πακιστάν βλέπει αρνητικά τις επιθέσεις αρνητικά καθώς απαντά σταθερά και πλειοψηφικά «πολύ κακές» .

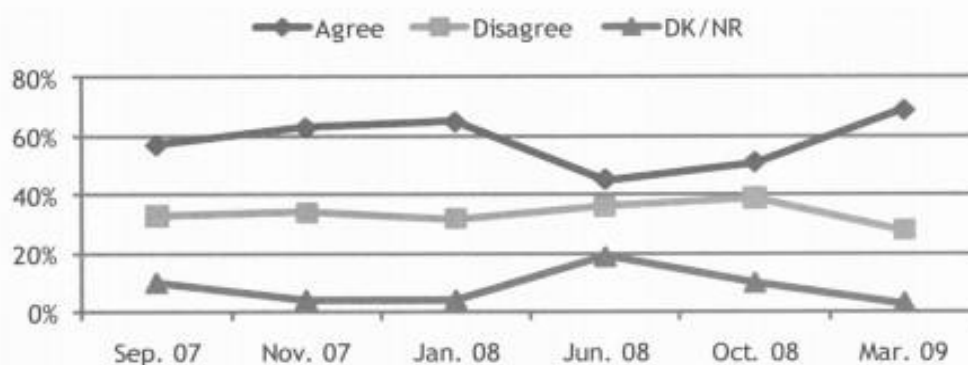
Εν συνεχεία, σχετικά με το ζήτημα των τρομοκρατικών οργανώσεων, παρατίθενται δύο σχεδιαγράμματα που παρουσιάζουν τη πακιστανική κοινή γνώμη βασισμένη σε δημοσκόπηση του 2009 που παρατίθεται σε άρθρο της Christine Fair, σχετικά με τη τρομοκρατία.

Figure 2: Agree or disagree? Religious extremism is a serious problem in Pakistan

Source: IRI Index, "Survey of Pakistan Public Opinion," 7-30 March 2009, www.iri.org.

Figure 3: Agree or disagree? The Taliban and Al Qaeda operating in Pakistan are a serious threat

Source: IRI Index, "Survey of Pakistan Public Opinion," 7-30 March 2009, www.iri.org.

Ο θρησκευτικός εξτρεμισμός, οι Ταλιμπάν και η Αλκάντα αποτελούν σοβαρή απειλή στο Πακιστάν¹⁵⁴

Σύμφωνα με το πρώτο διάγραμμα, στο ερώτημα αν «οι θρησκευτικοί εξτρεμιστές αποτελούν σοβαρό πρόβλημα για το Πακιστάν», η πλειονότητα των ερωτηθέντων

¹⁵⁴ Fair, 2009

απήντησε θετικά, ενώ στο επόμενο σχήμα που απεικονίζει τις απαντήσεις των ερωτηθέντων για το ερώτημα « *οι Taliban και η Al Qaeda που δρουν στο Πακιστάν είναι μια σοβαρή απειλή. Συμφωνείτε ή Διαφωνείτε;*» και πάλι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δηλώνει ότι συμφωνεί πως οι συγκεκριμένες οργανώσεις αποτελούν απειλή για την χώρα.

Παρακάτω παρατίθενται τρεις (3) πίνακες που περιλαμβάνονται σε άρθρο που δημοσιεύεται από το Routledge και υπογράφουν η Christine Fair και Ali Hamza¹⁵⁵:

Table 8a. Drone strikes "are necessary to defend Pakistan from extremist groups".

Year	Agree	Disagree	DK/Refused	Total	N
Spring 2009	34	58	8	100	421
Spring 2010	32	56	11	100	767
Spring 2011 – April	24	69	7	100	1082
Spring 2011 – May	26	61	13	100	699
Spring 2012	19	74	7	100	705
Spring 2013*	33	40	28	100	NA
Spring 2014*	21	46	33	100	NA

Notes: *In 2013 and 2014, Pew asked this question of all respondents as it did not filter respondents based upon whether or not they had heard of the program. For this reason, the DK/R rates are much higher than in previous years.

Τα χτυπήματα drones είναι αναγκαία για την άμυνα του Πακιστάν έναντι στους εξτρεμιστές¹⁵⁶

Στο ερώτημα: «*Τα χτυπήματα drone είναι απαραίτητα για την υπεράσπιση του Πακιστάν από εξτρεμιστικές ομάδες;*» παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτηθέντων σε χρονική συνέχεια ξεκινώντας από το 2009 και φτάνοντας στο 2014. Παρατηρούμε ότι από το έτος 2009 ως και την άνοιξη του 2012, η πλειοψηφία σταθερά και μάλιστα αυξανόμενα διαφωνούσε με την αναγκαιότητα των χτυπημάτων drone ως υπεράσπιση της χώρας από εξτρεμιστικές ομάδες. Ωστόσο τις χρονιές 2013 και 2014 φαίνεται αισθητή πτώση των ποσοστών ατόμων που διαφωνούν αν και ακόμη αποτελούσαν τη πλειοψηφία.

¹⁵⁵ Fair & Hamza, 2016

¹⁵⁶Ο.π. : 597

Table 8b. Drone strikes “kill too many innocent people”.

Year	Agree	Disagree	DK/Refused	Total	N
Spring 2009	93	5	2	100	421
Spring 2010	90	5	5	100	767
Spring 2011 – April	91	6	3	100	1082
Spring 2011 – May	89	5	5	100	699
Spring 2012	94	4	2	100	705
Spring 2013*	74	11	15	100	NA
Spring 2014*	67	9	24	100	NA

Notes: *In 2013 and 2014, Pew asked this question of all respondents as it did not filter respondents based upon whether or not they had heard of the program. For this reason, the DK/R rates are much higher than in previous years.

Πολλοί αθώοι άνθρωποι σκοτώνονται από χτυπήματα drones¹⁵⁷

Στη διατύπωση «τα χτυπήματα drone σκοτώνουν πολλούς αθώους πολίτες» ακολουθείται και πάλι η χρονική ακολουθία από το 2009 ως και το 2014. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η πλειονότητα των ερωτηθέντων συμφωνεί με τη διατύπωση θεωρώντας πως τα χτυπήματα με drone έχουν πολλές παράπλευρες απώλειες. Ωστόσο και εδώ όπως και στο παραπάνω ερώτημα παρατηρείται μια σημαντική μείωση αυτής της πλειοψηφίας τα έτη 2013 και 2014, γεγονός που πιθανότατα εξηγείται από την απότομη αύξηση αυτών που απάντησαν ότι δεν ξέρουν/ δεν απαντούν.

Table 8c. Drone strikes “are being done without approval of Pakistan government”.

Year	Agree	Disagree	DK/Refused	Total	N
Spring 2009	58	27	14	100	421
Spring 2010	49	33	19	100	767
Spring 2011 – April	41	51	8	100	1082
Spring 2011 – May	45	41	14	100	699
Spring 2012	41	47	12	100	705
Spring 2013*	39	29	32	100	NA
Spring 2014*	41	23	36	100	NA

Notes: *In 2013 and 2014, Pew asked this question of all respondents as it did not filter respondents based upon whether or not they had heard of the program. For this reason, the DK/R rates are much higher than in previous years.

¹⁵⁷Ο.π.: 597

Τα χτυπήματα drones πραγματοποιούνται χωρίς την έγκριση της πακιστανικής κυβέρνησης¹⁵⁸

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ερώτημα «*Τα χτυπήματα drones λαμβάνουν χώρα χωρίς την έγκριση της πακιστανικής κυβέρνησης*». Σε αντίθεση με τα προηγούμενα δύο ερωτήματα εδώ, η πλειονότητα μεταβάλλεται σε σχετικά μεγάλο ποσοστό ανά έτος: τα έτη 2009 και 2010 οι πλειοψηφία θεωρεί ότι όντως τα χτυπήματα drones δεν έχουν την έγκριση της πακιστανικής κυβέρνησης ενώ το 2011 η πλειονότητα θα δηλώσει πως θεωρεί ότι τα χτυπήματα είναι σύμφωνα με τη κυβέρνηση. Τα αποτελέσματα από εκεί κι έπειτα εναλλάσσονται κάθε χρονιά με το 2012 να υπερτερεί πάλι το «*διαφωνώ*» και το 2013 το «*συμφωνώ*» για να παραμείνει σταθερό το 2014 υπέρ του «*συμφωνώ*». Στο συγκεκριμένο πίνακα αξίζει επίσης να παρατηρήσουμε ότι τα ποσοστά αυτών που δήλωσαν «*δεν ξέρω/δεν απαντώ*» είναι πολύ μεγαλύτερα σε σύγκριση με των προηγούμενων ερωτημάτων, και ιδιαίτερος αυξημένα τα έτη 2013 και 2014.

Εκ των αποτελεσμάτων των ερευνών και των γενικών παρατηρήσεων που προκύπτουν από αυτές όσον αφορά τα χτυπήματα με drones στο Πακιστάν σε σχέση με τις απόψεις που επικρατούν στις ΗΠΑ, διαφαίνεται αρχικά μια πολύ βασική διαφορά:

Αρχικά το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων του Πακιστάν έχει μεγάλη απόκλιση σε σχέση με αυτό των κατοίκων των ΗΠΑ. Αυτό σημαίνει ότι οι Αμερικανοί είναι περισσότερο ενημέρωτοι από τους Πακιστανούς αναφορικά με τα drone, και ειδικά με τα στρατιωτικά προγράμματα που τα αφορούν. Εν αντιθέσει, οι Πακιστανοί δεν δείχνουν ίδια ποσοστά ενημερότητας καθώς τα μεγάλα επίπεδα αναλφαβητισμού παρεμποδίζουν ουσιαστικά την ενημέρωση των πολιτών, ιδίως από ανεξάρτητα μέσα ενημέρωσης που θα παρείχαν μια αντικειμενικότερη σκοπιά.

Δευτερευόντως, διακρίνεται μια αντιθετική τάση μεταξύ Αμερικανών και Πακιστανών όσον αφορά τα χτυπήματα drones ενάντια σε τρομοκράτες και τρομοκρατικές ομάδες. Ενώ σε παρεμφερείς έρευνες η πλειοψηφία των Αμερικανών δηλώνει υπέρ τέτοιων χτυπημάτων, έναντι της πλειοψηφίας των πακιστανών που αντιτίθενται σε τέτοιου είδους χτυπήματα. Εδώ ενδέχεται να έχει μεγάλη σημασία το γεγονός ότι η πλειοψηφία των πολιτών του πακιστανικού κράτους φοβούνται για τις παράπλευρες απώλειες. Το ίδιο βέβαια συμβαίνει και με τους Αμερικανούς πολίτες οι οποίοι θεωρούν ότι τα

---

¹⁵⁸Ο.π: 597

χτυπήματα drones εγκυμονούν κινδύνους για τους απλούς πολίτες με τη διαφορά ότι η πλειοψηφία των τρομοκρατικών ομάδων, άρα και των χτυπημάτων που λαμβάνουν είναι στο Πακιστάν.

Συμπερασματικά, γίνεται κατανοητό ότι τα drones έχουν θετική απήχηση στους απλούς πολίτες όταν χρησιμοποιούνται για να διευκολύνουν τη καθημερινότητα όμως, υπάρχει ακόμη έντονη ανησυχία για τυχόν αστοχίες σε στρατιωτικά χτυπήματα αλλά και θέματα ιδιωτικής ασφάλειας και προστασίας προσωπικών δεδομένων. Αν και τα drones σε επίπεδο στρατιωτικό δεν είναι μια πρόσφατη εφεύρεση οι πολίτες μοιάζουν να είναι ακόμη διστακτικοί απέναντί τους και να διακατέχονται ακόμη από ερωτήματα σχετικά με τις ικανότητες και τη δράση τους, γεγονός που ενισχύεται από την πολιτική που ακολουθούν οι εκάστοτε πολιτικοί ηγέτες να αποκρύπτουν τη πραγματική δράση τους από τη κοινή γνώμη. Ακόμα και σε χώρες ανεπτυγμένες όπως οι ΗΠΑ, τα ερωτήματα αυτά και η ανησυχία είναι έκδηλα στις εκάστοτε δημοσκοπήσεις.

Παρ' όλο που τα δεδομένα δείχνουν τα μη επανδρωμένα να υπερτερούν στο πεδίο της μάχης έναντι των επανδρωμένων σε πολλά επίπεδα, η κοινή γνώμη φαίνεται ακόμη δύσπιστη. Ίσως οι έρευνες που διενεργούνται κατά καιρούς θα έπρεπε να απασχολούν τις κυβερνήσεις σε μεγαλύτερο βαθμό ώστε από τη μια πλευρά οι πολίτες να είναι ενήμεροι για τα στρατιωτικά θέματα κι από την άλλη, να υπάρξει μεγαλύτερη διαφάνεια στις κινήσεις των κρατών έτσι ώστε να υπάρξει αμοιβαία εμπιστοσύνη τόσο μεταξύ κράτους-πολιτών όσο και μεταξύ των κρατών.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η έρευνα που παρουσιάζεται στη συγκεκριμένη διπλωματική εργασία έχει ως αντικείμενο μελέτης τα drones και τη στρατηγική τους χρήση από μέρους των κρατών. Με αφετηρία την παράθεση πληροφοριών που αφορούν τον ορισμό των drones, την ιστορική τους εξέλιξη και τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η χρήση τους έναντι των επανδρωμένων αεροσκαφών, η εργασία επιχειρεί να πληροφορήσει τον αναγνώστη για την εμπλοκή των drones σε θέματα τρομοκρατίας, αλλά και για τα αμφιλεγόμενα ζητήματα ηθικής και νομικής φύσεως που προκύπτουν από τη χρήση τους και οδηγούν σε διχασμό της παγκόσμιας κοινής γνώμης. Από τη πραγματεία των παραπάνω θεμάτων προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

Αρχικά, κρίνεται πλέον ως απαραίτητη η αποδοχή και δημιουργία ενός διεθνούς και κοινώς αποδεκτού ορισμού ιδιαίτερος όσον αφορά τα drones που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως στρατιωτικά μέσα. Επιπλέον, προκύπτει από τα επιστημονικά άρθρα μια σχετική ασάφεια αναφορικά με τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζουν τα drones έναντι των κοινών επανδρωμένων αεροσκαφών ιδίως στον οικονομικό τομέα αφού οι περισσότερες έρευνες που αναφέρονται στο κόστος των drones αφορούν κυρίως τα μοντέλα στρατιωτικού τύπου και μάλιστα εκείνα που συνήθως χρησιμοποιούνται στο τομέα της επιτήρησης.

Δευτερευόντως, από τη διερεύνηση της σχέσης των drones με τη τρομοκρατία, προκύπτει το συμπέρασμα ότι πιθανότατα η χρήση των drones από τα κράτη έναντι των τρομοκρατών είτε εντός είτε εκτός εδαφικής κυριότητας, λειτουργεί περισσότερο τιμωρητικά παρά αποτρεπτικά καθώς ο φαύλος κύκλος επίθεσης- αντεπίθεσης

δαιωνίζεται. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι σε αυτά τα πλαίσια το οικονομικό κόστος για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας με drones από τα ανεπτυγμένα κράτη είναι τεράστια σε σχέση με αυτό των τρομοκρατών οι οποίοι ως επί το πλείστον χρησιμοποιούν drones ευρείας χρήσης κατάλληλα τροποποιημένα.

Επιπλέον, γίνεται σαφής ο διχασμός της κοινής γνώμης αναφορικά με τη χρήση των drones γεγονός που μπορεί να δικαιολογείται εν μέρει από την έλλειψη ουσιαστικής γνώσης επί του θέματος – ήδη επισημανθεί παραπάνω η έλλειψη σαφούς ορισμού- και πιθανότατα από την κοινή πεποίθηση ότι τα πραγματικά στοιχεία επιθέσεων και απωλειών σε ανθρώπινες ζωές αποκρύπτονται από τα κράτη και τις μυστικές υπηρεσίες.

Τέλος, γίνεται έντονα αντιληπτό ότι παρά τις όποιες ισχύουσες νομοθεσίες εξακολουθούν να υπάρχουν μεγάλα νομικά κενά σχετικά με τη χρήση των drones γεγονός που προκαλεί ανησυχία αν αναλογιστεί κανείς την ολοένα αυξανόμενη χρήση τους από τα κράτη.

Βασιζόμενοι στα παραπάνω στοιχεία, θα μπορούσαμε σε αυτό το σημείο να προτείνουμε θέματα που χρήζουν περαιτέρω μελλοντικής διερεύνησης σε ακαδημαϊκό επίπεδο.

Αρχικά, κρίνεται σκόπιμη επιπλέον μελέτη των θετικών και των αρνητικών χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν τα drones έναντι των επανδρωμένων αεροσκαφών καθώς υπάρχουν αρκετές έρευνες επί του θέματος που δείχνουν πως η απάντηση είναι πιο περίπλοκη απ' όσο φανταζόμαστε.

Δευτερευόντως, θα ήταν χρήσιμες περαιτέρω δημοσιεύσεις αναφορικά με τα ακριβή νούμερα χτυπημάτων από drones και βεβαίως των εκάστοτε απωλειών.

Τέλος, το κομμάτι της μελέτης του νομικού πλαισίου, θα ήταν συμφέρον να επικεντρωθεί πιο συγκεκριμένα στα drones με βάση ίσως την εκάστοτε χρήση τους και όχι τόσο γενικευμένα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ACLU,(2011) 'Al-Aulaqi V. Obama - Constitutional Challenge To Proposed Killing Of U.S. Citizen'. <https://www.aclu.org/cases/al-aulaqi-v-obama-constitutional-challenge-proposed-killing-us-citizen>
2. AFASES (2016) *A century of Romanian air defence 1916-2016*. Publishing house of Henri Coanda Air Force Academy. Vol 1
3. Ahmed, S. Z., Jenkins, B. and Iftikhar, J. (2018) *Perception of foreign drone strikes by citizens: the context of US drone strikes in Pakistan*. *SouthAsianSurvey*. 24(2): 135–157
4. Al Batati, S. (2014) Yemen Activists Hold Silent Protests Against Drone Strikes, Gulf News. January 9, 2014. <http://gulfnews.com/news/gulf/yemen/yemen-activists-hold-silent-protest-against-dronestrikes-1.1275875>
5. Al-Muslimi, F. statement before Drone Wars: The Constitutional and Counterterrorism Implications of Targeted Killing, United States Senate Judiciary Committee, Subcommittee on the Constitution, Civil Rights and Human Rights. April 23, 2013. <http://www.emptywheel.net/wp-content/uploads/2013/04/04-23-13Al-MuslimiTestimony.pdf>
6. Αντωνόπουλος Κ., (2014) *Δίκαιο της Χρήσης Βίας* στο *“Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας”*, επιμ. Κ. Αντωνόπουλος - Κ. Μαγκλιβέρας, 2η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη.
7. Balwin, Carr, E. (x.x) *Unmanned aerial vehicles : Examining the safety, security, privacy and regulatory issues of integration into U.S. Airspace*.
8. Bergen, P. and Rowland, J. (2013) *Drone Wars: the Washington Quarterly*. 36:3, 7-26
9. Blank, Laurie. R, (2012) *After ‘Top Gun’: How Drone Strikes Impact the Law of War* *University of Pennsylvania Journal of International Law*. Vol. 33, Emory Public Law Research Paper No. 11-177. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1948783
10. Bruno, G. ,Ronconi, A., Batista, T. J. &Merola, V. (2014) *The utilization of unmanned aerial vehicles (uav) for military action in foreign airspace*. UFRGSMUN | UFRGS Model United Nations ISSN: 2318-3195 | v.2, 2014| p. 137-180

11. Bunker, R. J. (2015) *Terrorist and Insurgent Unmanned Aerial Vehicles: Use, Potentials, and Military Implications*. United States Army War College Press
12. Candelmo C. (2019) *Drones at War: The Military Use of Unmanned Aerial Vehicles and International Law*. In: Carpanelli E., Lazerini N. (eds) *Use and Misuse of New Technologies*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-05648-3_5
13. Chappelle, W., Mc Donald, K. and McMillan, K. (2011) *Important and critical psychological attributes of USAF M.Q.1 Predator and MQ-9 Reaper pilots according to subject matter experts*. Airforce Research Laboratory.
14. Clarke, R. (2014) Understanding the drone epidemic. *Computer law & security review*: 30
15. Cole, C.(2014) Rise of the Reapers: *A brief history of drones*. Dronewars.net, 6/10/2014. https://dronewars.net/2014/10/06/rise-of-the-reapers-a-brief-history-of-drones/?fbclid=IwAR3BAVviM8fhbpCYv3IS_5nXT441spyaMos387hQVYJl7wCqWR0s_c9QqiGo
16. Cook, K. (2007) *The Silent Force Multiplier: The History and Role of UAVs in Warfare*. 1-7
17. Craig Martin, (2015) *A means-methods paradox and the legality of drone strikes in armed conflict*. The International Journal of Human Rights https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2535945
18. Currier, C (2013) Hearts Minds, and Dollars: Condolence Payments in the Drone Strike Age. ProPublica, April 5, 2013. <http://www.propublica.org/article/hearts-minds-and-dollars-condolence-payments-in-the-dronestrike-age>
19. David G., Lt Colonel, USAF. (2000) *Unmanned Aerial Vehicles, Implications for Military Operations*. Occasional Paper No. 16 Center for Strategy and Technology Air War College. Air University Maxwell Air Force Base
20. Eisenbeiss, H. (2004) A mini unmanned aerial vehicle (UAV): system overview and image acquisition. *International Archives of Photogrammetry. Remote Sensing and spatial information sciences*. 36:/ w1: 1-7
21. ΈΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ, Ηνωμένα Έθνη. *An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping*.A/47/277, S/24111. (17 Ιουνίου 1992) New York https://www.un.org/ruleoflaw/files/A_47_277.pdf
22. Encyclopedia Britannica, “Kellogg -Briand Pact”. <https://www.britannica.com/event/Kellogg-Briand-Pact>
23. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, EUCO 217/13, Διαβιβαστικό Σημείωμα(Βρυξέλλες: 20.12.2013) https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/140271.pdf
24. European Commission, Communication from the commission to the European parliament and the council, *A new era for aviation, Opening the aviation market to the civil use of remotely piloted aircraft systems in a safeand sustainable manner* (Brussels: 8.4.2014) [https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com\(2014\)0207_/com_com\(2014\)0207_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com(2014)0207_/com_com(2014)0207_en.pdf)
25. Ευρωπαϊκή ένωση, Ευρωπαϊός Επόπτης Προστασίας Δεδομένων (ΕΕΠΔ), https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-data-protection-supervisor_el
26. European Data Protection Board, https://edpb.europa.eu/about-edpb/more-about-edpb/article-29-working-party_el
27. EUROPEAN DATA PROTECTION SUPERVISOR, <https://edps.europa.eu/en?lang=en>
28. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρόταση ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ για τη σύναψη μνημονίου συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Διεθνούς Οργάνωσης

- Πολιτικής Αεροπορίας / * COM/2011/0107 τελικό - NLE 2011/0050/ (Βρυξέλλες: 10.03.2011) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011PC0107&from=FR>
29. EUR-LEX, Οδηγία 95/46/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Οκτωβρίου 1995 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, (24.10.1995) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A31995L0046>
30. EUR-LEX, ΑΠΟΦΑΣΗ ΠΛΑΙΣΙΟ 2008/977/ΔΕΥ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 27ης Νοεμβρίου 2008 για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τυγχάνουν επεξεργασίας στο πλαίσιο της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις (27.11.2008) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A32008F0977>
31. EUR-LEX, ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 219/2007 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 27ης Φεβρουαρίου 2007 για τη σύσταση κοινής επιχείρησης για την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού συστήματος νέας γενιάς για τη διαχείριση της εναέριας κυκλοφορίας (SESAR), (27.02.2007) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?qid=1438851223973&uri=CELEX:32007R0219>
32. EUR-LEX, ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΚ) αριθ. 216/2008 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 20ής Φεβρουαρίου 2008 για τη θέσπιση κοινών κανόνων στον τομέα της πολιτικής αεροπορίας και για την ίδρυση Ευρωπαϊκού Οργανισμού Ασφαλείας της Αεροπορίας, καθώς και για την κατάργηση της οδηγίας 91/670/ΕΟΚ, του Συμβουλίου, του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1592/2002 και της οδηγίας 2004/36/ΕΚ, (20.02.2008) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32008R0216>
33. EUR-LEX, ΑΠΟΦΑΣΗ (ΕΕ) 2018/1139 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 4ης Ιουλίου 2018 για τη θέσπιση κοινών κανόνων στον τομέα της πολιτικής αεροπορίας και την ίδρυση Οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Αεροπορική Ασφάλεια, και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 2111/2005, (ΕΚ) αριθ. 1008/2008, (ΕΕ) αριθ. 996/2010, (ΕΕ) αριθ. 376/2014 και των οδηγιών 2014/30/ΕΕ και 2014/53/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, καθώς και για την κατάργηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 552/2004 και (ΕΚ) αριθ. 216/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 3922/91 του Συμβουλίου, (22.08.18) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:32018R1139>
34. Ευρωπαϊκός Οργανισμός Ασφαλείας της Αεροπορίας, Πρόγραμμα Εργασιών 2004, https://www.easa.europa.eu/sites/default/files/dfu/management-board-docs-management-board-meetings-2004-02-EL_AESA-2004-0006-00-00.pdf
35. EUR-LEX, Οδηγία 95/46/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Οκτωβρίου 1995 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, (23.11.1995) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A31995L0046>
36. Fair, C.C. (2009) *Pakistan's own war on terror: what the Pakistani public thinks*. Journal of International Affairs. Pakistan & Afghanistan: Domestic Pressures and Regional Threats. Vol. 63 (1): 39-55.
37. Fair, C., Hamza, A. (2016) *From elite consumption to popular opinion: framing of the US drone program in Pakistani newspapers*. Small Wars & Insurgencies. 27:4, 578-687
38. Franke, U. (2014) *Drones, Drone Strikes, and US Policy: The Politics of Unmanned Aerial Vehicles*. ACADEMIA

39. Friedersdorf, C. (2013) *Yes, Pakistanis really do hate America's killer drones*. January, 24, 2013. The Atlantic. : [//www.theatlantic.com/international/archive/2013/01/yes-pakistanis-really-do-hate-americas-killer-drones/272468/](http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/01/yes-pakistanis-really-do-hate-americas-killer-drones/272468/)
40. Gearan, A & Baldor, L.C. (2009) *Obama asks Pentagon for responsible Iraq drawdown*. Pittsburgh Post- Gazette
<https://www.post-gazette.com/news/nation/2009/01/22/Obama-asks-Pentagon-for-responsible-Iraq-drawdown/stories/200901220423>
41. Glade, D. (2000) *Unmanned Aerial Vehicles: Implications for Military Operations*. Air University . Maxwell Airforce Base. Alabama
42. Goldstein, C.S. (2015) *Drones, Honor and War*. Military Review. November- December 2015
43. Gonchar, M. (2020) *U.S. Strike in Iraq kills Quassin Suleimani, commander of Iranian forces* . The N.Y. Times. 6/1/2020
<https://www.nytimes.com/2020/01/06/learning/lesson-of-the-day-us-strike-in-iraq-kills-gassim-suleimani-commander-of-iranian-forces.html>
44. Green, M. Green, G. (2004) *Remotely Piloted Aircraft: The Predators*. Capstone Press. Minnesota.
45. Greenfield D. & Hausheer S. A. (2014) *Do Drone Strikes in Yemen Undermine US Security Objectives?*https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2014/10/Drone_Strikes_in_Yemen.pdf
46. Happold M., (2003) *Security Council Resolution 1373 and the Constitution of the United Nations*, 16 Leiden JIL,
47. Harpootlian, A. (2020) *Droning the World: The Assassination Complex From Bush to Obama to Trump How the U.S. presidency became a killing machine*. Common Dreams
<https://www.commondreams.org/views/2020/01/13/droning-world-assassination-complex-bush-obama-trump>
48. Hoenig, M. (2014) *Hezbollah and the use of drones as a weapon of terrorism*. Public Interest Report. Vol. 67 (2)
49. Hudson, L., Owens, C., Callen, S. and David, J. (2012) *Drone warfare in Yemen: Fostering Emirates through counterterrorism?*.
<https://arizona.pure.elsevier.com/en/publications/drone-warfare-in-yemen-fostering-emirates-through-counterterrorism>
50. HUMAN RIGHTS COMMITTEE, General Comment No. 6, Article 6 (*The right to life*), 16th session, 30 April 1982, HRI/GEN/1/Rev.9 (Vol. I),
<https://www.refworld.org/docid/45388400a.html>
51. Human Rights Watch, (2013) *Between a Drone and Al-Qaeda: The Civilian Cost of US Targeted Killings in Yemen* (October 22, 2013).
<http://www.hrw.org/reports/2013/10/22/between-drone-and-al-qaeda-0>
52. International Committee of the Red Cross, "*International Humanitarian Law: Answers to your Questions*", 22 Jan 2015, <https://www.icrc.org/en/document/what-are-jus-ad-bellum-and-jus-bello-0>
53. Isikoff, M (2014) *US Investigates Yemenis' Charge That Drone Strike 'Turned Wedding into Funeral*. NBC News. January 7, 2014.
<http://investigations.nbcnews.com/news/2014/01/07/22163872-us-investigates-yemenischarge-that-drone-strike-turned-wedding-into-a-funeral?lite>
54. Isikoff, M & Sears, C. (2013) *Yemeni Tells White House of US Drone Strike That He Says Killed Innocent Kin*. NBC News. November 20, 2013.
<http://www.nbcnews.com/news/other/yemeni-tells-whitehouseusdronestrike-he-says-killed-f2D11632453>
55. JARUS, <http://jarus-rpas.org/who-we-are>

56. Kaltenthaler, K., Miller, W. and Fair, C. (2012) *The Drone War: Pakistani Public Attitudes toward American Drone Strikes in Pakistan*. The Annual Meetings of the Midwest Political Science Association Meetings. Chicago. 1-25
57. Keane, J.F. and Carr, S.S. (2013) *A Brief History of Early Unmanned Aircraft*. Johns Hopkins Apl Technical Digest. 32: 558-571
58. Kendall, F. (2013) Towards a unified framework for uas autonomy and technology readiness assessment (atra). *Autonomous control systems and vehicles*. Springer. Tokyo. 55-71
59. Kinzig, B. (2009) *Global Hawk Systems Engineering Case Study*. Air Force Center for Systems Engineering and Kinzig. AFIT Documents.31
60. Kreps, S. (2014) *Flying under the radar: A study of public attitudes towards unmanned aerial vehicles*, 1-7 <https://doi.org/10.1177/2053168014536533>
61. Kreps, S. & Kaag J. (2012) *The Use of Unmanned Aerial Vehicles in Contemporary Conflict: A Legal and Ethical Analysis*, Northeastern Political Science Association 0032-3497/12 <https://www.journals.uchicago.edu/doi/full/10.1057/pol.2012.2>
62. Mahadevan, Prem (2010) *The military utility of drones*. Center for Security and Studies (CSS). ETH Zurich. Vol 78: 1-3
63. McCrisken, T. (2013). *Obama's Drone War*. *Survival*, 55(2), 97–122.
64. McLean, W. (2014) *Drones are cheap, soldiers are not: a cost-benefit analysis of war*. *The conversation*. 1-3
65. Melzer Nils, (2009) *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, International Committee of Red Cross
66. Miasnikov, E. (2005) *Threat of Terrorism Using Unmanned Aerial Vehicles: Technical Aspects*, Center for Arms Control, Energy and Environmental Studies Moscow Institute of Physics and Technology
67. «*Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*», (Nicaragua v US), [1986] ICJ, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>
68. Mirzaeinia, A., Hassanalian, M. & Lee, K. (2020) *Drones for borders surveillance: autonomous battery maintenance station and replacement for multicopter drones*. American Institute of Aeronautics and Astronautics. 1-10
69. Mueller, R., S. (2012) Statement before the Senate Committee on Homeland Security and Governmental Affairs. September 19, 2012 <https://archives.fbi.gov/archives/news/testimony/homeland-threats-and-agency-responses>
70. Νάσκου- Περράκη, Π. (2011) *Το δίκαιο των διεθνών οργανισμών. Η θεσμική διάσταση*. Αθήνα: Θέμις
71. Nelson, J.R., Grubestic T.H., Wallace, D. & Chamberlain A. W. (2019) *The View from Above: A Survey of the Public's Perception of Unmanned Aerial Vehicles and Privacy*. *Journal of Urban Technology*. <https://doi.org/10.1080/10630732.2018.1551106>
72. New America Foundation, "Drone Wars Yemen: Analysis. <https://www.newamerica.org/international-security/reports/americas-counterterrorism-wars/the-war-in-yemen/>
73. Newcome, L.R. (2004) *Unmanned Aviation: A brief history of unmanned aerial vehicles*. AIAA. Virginia.
74. <http://www.nobelprizes.com/>
75. NPR. Transcript And Video: *NPR's Exit Interview With President Obama*. 19/12/2016 <https://www.npr.org/2016/12/19/504998487/transcript-and-video-nprs-exit-interview-with-president-obama?t=1631732806530>
76. O' Connell M. E. (2011) *Seductive Drones Learning from a Decade of Lethal Operations*. *Journal of Law, Information and Science*, <http://www.ilisjournal.org/abstracts/oconnell.21.2.html>

77. Ομάδα άρθ. 29, γνώμη 15/2011, WP187, Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τη συγκατάθεση βάσει του κανονισμού 2016/679
78. Ofek, H. (2010) *The Tortured Logic of Obama's Drone War*. The New Atlantis.
79. Pew Research Center. *Public Continues to Back U.S. Drone Attacks :Afghanistan Update: Most Say U.S. Has Failed to Achieve Goals*. 28/5/2015. <https://www.pewresearch.org/politics/2015/05/28/public-continues-to-back-u-s-drone-attacks/>
80. Pankhurst, R. (2011). *Osama and Obama—Between Predator Drones and the Arab Spring*. Political Theology, 12(3), 337–346.
81. Paust, J.J. (2015) *Operationalizing use of drones against non-state terrorists under the international law of self-defense*. Albany Government Law Review. Vol8. 167-203.
82. Rakha, T., Gorodetsky, A. (2018) *Review of Unmanned Aerial System (UAS) applications in the built environment: Towards automated building inspection procedures using drones*. Automation in Construction 93: 252–264
83. Reuters Staff (2016) *Kerry says Taliban leader Mansour posed a 'continuing imminent threat'*. MAY 22, 2016 <https://www.reuters.com/article/usa-afghanistan-taliban-kerry-idINKCN0YD07D>
84. Riedel, B. "Who are the Houthis, and why are we at war with them?". Brookings. 18/12/2017 <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2017/12/18/who-are-the-houthis-and-why-are-we-at-war-with-them/>
85. RIGA DECLARATION ON REMOTELY PILOTED AIRCRAFT (drones),"FRAMING THE FUTURE OF AVIATION", (Riga, 06.03.2015) <https://ec.europa.eu/transport/sites/default/files/modes/air/news/doc/2015-03-06-drones/2015-03-06-riga-declaration-drones.pdf>
86. Risen J. & Johnson D. (2002) *Threats and Responses: Hunt for Al-Qaida; Bush has widened authority of the CIA to kill terrorists*, New York Times <https://www.nytimes.com/2002/12/15/world/threats-responses-hunt-for-al-qaeda-bush-has-widened-authority-cia-kill.html>
87. Sadan and Dume, (2011) *In Praise of Drones*. Wall Street Journal. April 18, 2011 <https://www.wsj.com/articles/SB10001424053111903639404576513734002079242>
88. Safi, M. and Wearden, G. (2019) *Everything you need to know about the Saudi Arabia oil attacks*. The Guardian. 16/9/2019 <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/16/saudi-arabia-oil-attacks-everything-you-need-to-know>
89. Sarker, S.K. (2020) *UK Government's legal framework in Targeted drone attacks*
90. Schmitt Michael N, (2011) *Drone Attacks Under Jus ad Bellum and Jus in Bello: Clearing the "Fog of Law"*, Yearbook of International Humanitarian Law-2010, The Hague: T. M. C. Asser Press, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1801179
91. SESAR, <https://www.sesarju.eu/>
92. Scahill, J. (2013) *Inside America's Dirty Wars: The Killing of Anwar al-Awlaki and His Teenage Son*. Common Dreams. April 24, 2013 <https://www.commondreams.org/views/2013/04/25/inside-americas-dirty-wars-killing-anwar-al-awlaki-and-his-teenage-son>
93. Schwing, R.P. (2007) *Unmanned Aerial Vehicles- Revolutionary Tools in War and Peace*. U.S. Army War College. Pennsylvania.
94. Sterio, M. (2012) "The United States" use of drones in the War on Terror: The (ii) legality of targeted killings under international law. Law Faculty Articles And Essays: 794
95. Sudha Ramachandran (2021) *Drone Attacks on Military Installation Rattle India's Security Establishment*. The Diplomat 30/06/2021 <https://thediplomat.com/2021/06/drone-attacks-on-military-installation-rattle-indias-security-establishment/>

96. Sareen, S. (2021) *Drone Terror Attack on Jammu Airport: A Deadly and Dangerous Dare*. Observer Research Foundation 30/06/2021
<https://www.orfonline.org/research/drone-terror-attack-on-jammu-airport-a-deadly-and-dangerous-dare/>
97. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ, Διεθνές Δημόσιο Δίκαιο. Βασικά Νομοθετήματα. (2015) Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα
98. Taj, F. (2010) *The year of the drone misinformation*. Small wars and Insurgencies. Vol 21: 3, 529-535.
99. Tandler, J. (2013) *Known and Unknowns: President Obama's Lethal Drone Doctrine*. Fondation Pour La recherche Strategique. 07:13
100. Takashash, T.T. (2012) *Drones and privacy*. The Columbia Science and Technology law review. Vol14. 72-114.
101. Tirpak, J.A. (2008) *Rise of the reaper*. Airforce Magazine.
102. Udeanu, G., Dobrescu, A. & Oltean, M. (2016) *Unmanned Aerial Vehicle in military Operations*. "Nicolae Bălcescu" Land Forces Academy. Sibiu, Romania, DOI: 10.19062/2247-3173.2016.18.1.26
103. UN Doc. E/CN.4/003/3, <https://sgp.fas.org/crs/natsec/target.pdf>
104. UN Doc. S/RES/678, 29 November 1990, <https://digitallibrary.un.org/record/102245>
105. UNITED NATIONS AUDIOVISUAL LIBRARY OF INTERNATIONAL LAW. Definition of aggression. General assembly resolution. A/RES/3314 (14.12.1974) https://legal.un.org/avl/pdf/ha/da/da_ph_e.pdf
106. UNRIC, «Καταστατικός Χάρτης OHE» https://unric.org/el/?option=com_content&view=article&id=14
107. UN SC Res. 1368 (2001) of 12 September 2001.
108. UN SC Res. 1373 (2001) of 28 September 2001.
109. Vincenzi, D., Ison, D. and Liu, D. (2013) *Public Perception of Unmanned Aerial Systems (UAS): A Survey of Public Knowledge Regarding Roles, Capabilities, and Safety While Operating Within the National Airspace System (NAS)*. Retrieved from <https://commons.erau.edu/publication/639>
110. Wall Street Journal. *President Obama Addresses Use of Drones*. 23/5/2013 https://www.youtube.com/watch?v=Z1tz9XiqqMQ&ab_channel=WallStreetJournal
111. Walsh, J. & Schulzke, M. (2015) *The ethics of drone strikes: Does reducing the cost of conflict encourage war?*. Army War College Carlisle Barracks PA Strategic Studies Institute.
112. Woods, C. (2015) *The story of America's very first drone strike*. The Atlantic. May 30, 2015. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/05/america-first-drone-strike-afghanistan/394463/>
113. Χατζηκωνσταντίνου, Κ., Αποστολίδης, Χ., Σαρηγιαννίδης, Μ. (2014) *Θεμελιώδεις έννοιες στο Διεθνές Δημόσιο Δίκαιο*. 2η Έκδοση. Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα
114. Yayla, A.S. & Speckhard, A. (2017) *The potential threats posed by ISIS's use of weaponized air drones and how to fight back*. ICSVE Brief.
115. Yahanbanl, N. (2020) *Beyond Soleimani: implications for Iran's proxy network in Irak and Syria*. Combat Terrorism Center. <https://ctc.usma.edu/beyond-soleimani-implications-irans-proxy-network-iraq-syria/>
116. Yeong, S. P., King L. M. & Dol S. S. (2015) *A Review on Marine Search and Rescue Operations Using Unmanned Aerial Vehicles*, World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Marine and Environmental Sciences Vol:9, No:2
117. Zenko, M. U.S. *Public opinion on drone strikes*. 18/3/2013. Council on foreign relations. <https://www.cfr.org/blog/us-public-opinion-drone-strikes>

118. Zegart, A. (2018) *Cheap fights, credible threats: the future of armed drones and coercion*. Journal of Strategic Studies. 1-41

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

1. V -1 Flying Bomb (Buzzbomb)
https://en.wikipedia.org/wiki/V-1_flying_bomb#/media/File:Bundesarchiv_Bild_146-1975-117-26_Marschflugk%C3%B6rper_V1_vor_Start.jpg
2. Firebee
<https://www.flickr.com/photos/sdasmarchives/6870998709/in/photolist-btaEwZ-btaE5g-TcnLne-dV38mF-dV33ED-dV36Lg-dV8Cym-dV387r-U3nLeH-btaHhD-dV34eZ-dV8Cwd-dV36rM-dV8Cx5-btaG7H-dV38j6-dV8Edj-btaGxK-dV39SZ-btaHEz-dV8CBw-TcnFig-dV39aF-btaHLg-btaGGF-btaHft-btaHZc-dV39zB-btaH3P-btaHQD-Ud8pP3-btaHgF-dV39ZR-UsmEWk-Ueo152-btaEGT-dV8JYS-dV8DKY-btaKQv-btaKHH-btaJx4-dV39qB-dV8FfY-dV8Jeu-dV8G5E-btaJSt-btaEzR-btaKtH-btaLj8-btaGrp/>
3. Dash
<https://airandspace.si.edu/collection-objects/gyrodyne-qh-50c-drone-anti-submarine-helicopter-dash>
4. Lightning Bug
<http://craymond.no-ip.info/awk/twuav3.html#m1>
5. Pioneer
https://en.wikipedia.org/wiki/AAI_RQ-2_Pioneer#/media/File:RQ-2B_pioneer_uav.jpg
6. Hunter
<https://sites.google.com/site/militarydroneinf/iai-rq-5-hunter-drone>
7. Predator
<https://www.ptisidiastima.com/usaf-retires-mq-1-predator/>
8. Global Hawk
https://www.airteamimages.com/northrop-grumman-rq-4-global-hawk_usa---us-air-force_51594.html
9. Σύγκριση των μοντέλων GlobalHawk RQ-4A έναντι RQ-4B
Kinzig, 2009
10. Reaper

<https://www.af.mil/About-Us/Fact-Sheets/Display/Article/104470/mq-9-reaper/>

11. Συνολικά χτυπήματα κι απώλειες ανά πρόεδρο των ΗΠΑ
<https://www.newamerica.org/international-security/reports/americas-counterterrorism-wars/the-war-in-yemen/>

12. Τα χτυπήματα drones των ΗΠΑ στο Πακιστάν

New America Foundation, "Analysis: The Drone War in Pakistan," last modified June 7, 2013.
<http://natsec.newamerica.net/drones/pakistan/analysis>.

13. Κατά πόσο το κοινό εγκρίνει τη χρήση drones έναντι τρομοκρατών στο εξωτερικό

Zenko, 2013: <https://www.cfr.org/blog/us-public-opinion-drone-strikes>

14. Οι μισοί πολίτες ανησυχούν για παράπλευρες απώλειες από χτυπήματα drones

<https://www.pewresearch.org/politics/2015/05/28/public-continues-to-back-u-s-drone-attacks/#gender-age-race-differences-in-views-of-u-s-drone-strikes>

15. Η γνώμη των ερωτηθέντων για τα χτυπήματα drones εναντίον αρχηγών εξτρεμιστικών ομάδων

Friedersdorf, 2013

16. Ο θρησκευτικός εξτρεμισμός, οι Ταλιμπάν και η Αλκάντα αποτελούν σοβαρή απειλή στο Πακιστάν

Fair, 2009 σς 597

17. Τα χτυπήματα drones είναι αναγκαία για την άμυνα του Πακιστάν έναντι στους εξτρεμιστές

Fair&Hamza, 2016

18. Πολλοί αθώοι άνθρωποι σκοτώνονται από χτυπήματα drones

Fair&Hamza, 2016 σ σ 597

19. Τα χτυπήματα drones πραγματοποιούνται χωρίς την έγκριση της πακιστανικής κυβέρνησης

Fair&Hamza, 2016 σ.σ 597